

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi:
Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II

Yoksulluğun Önlenmesi, Sosyal Koruma ve Sosyal Yardımlarda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Haritalama ve İzleme Çalışması

Geniş Özet

Seçil A. Kaya Bahçe
Emel Memiş

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi:

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II

Yoksulluğun Önlenmesi, Sosyal Koruma ve Sosyal Yardımlarda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Haritalama ve İzleme Çalışması
Geniş Özet

Doç. Dr. Seçil A. Kaya Bahçe

Doç. Dr. Emel Memiş

CEİD YAYINLARI

Yoksulluğun Önlenmesi, Sosyal Koruma ve Sosyal Yardımlarda
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması Geniş Özet

Kaynak gösterilmek kaydıyla yararlanılabilir.

Yıldızevler Mah. 721. Sokak, No:4/9 Çankaya, 06690
Ankara, Türkiye
Tel: 0 312 440 04 84

www.ceid.org.tr
www.ceidizler.ceid.org.tr

Kasım 2021

Kapak/İç Tasarım: Hasan Kürşat Akcan

Bu yayın Avrupa Birliği’nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği’nin sorumluluğu altındadır. Avrupa Birliği’nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

DOÇ. DR. SEÇİL A. KAYA BAHÇE: 1998 yılında ODTÜ Ekonomi Bölümü’nden lisans derecesiyle mezun olmuştur. Yüksek lisans ve doktora eğitimlerini de aynı bölümde sırasıyla 2001 ve 2005 yıllarında tamamlamıştır. 1998 yılında yine ODTÜ Ekonomi Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlayan Seçil, doktora eğitiminden sonra doktora sonrası araştırma için bir süreliğine İsveç Göteborg Üniversitesi’nde bulunmuştur. 2009 yılında Ankara Üniversitesi SBF İktisat Bölümü’nde öğretim üyesi olarak göreve başlamış olup halen aynı bölümde çalışmaktadır. Makroiktisat, iktisadi büyüme, işgücü piyasaları çalışma alanları arasındadır

DOÇ. DR. EMEL MEMİŞ: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü’nde öğretim üyesi yapmaktadır. Makroekonomi, toplumsal cinsiyet ve ekonomi alanında araştırmalar yürütmektedir. 2007’de Cinsiyet Eşitliği ve Ekonomi programına araştırmacı olarak katıldığı Levy Ekonomi Enstitüsü’nde karşılıksız emek, yoksulluk ve zaman yoksulluğu üzerine çalışmalara katkıda bulunmuştur. 2017 yılından itibaren Feminist İktisat (Feminist Economics) dergisinin yardımcı editörlüğü görevini yürütmektedir. Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG) bünyesindeki Kadın Emeği Çalışan Feminist Araştırmacılar Grubu üyesidir. Lisans ve yüksek lisans derecesini ODTÜ Ekonomi Bölümü’nden, doktora derecesini ise Utah Üniversitesi’nden almıştır

Teşekkür

Prof. Dr. Gülay Toksöz’e raporun hazırlanması ve tamamlanması sürecinde yol gösterici katkılarından ve metnin gelişmesini sağlayan önerilerinden ötürü çok teşekkür ederiz. Raporun hazırlanmasında onun özverili ve değerli görüşleri büyük katkı sağlamıştır. Ayrıca Prof. Dr. Funda Cantek’e raporun kendi içinde bütünlüklü ve tutarlı olması için gösterdiği özenli emeği ve desteğine çok teşekkürler. Eğer varsa, hatalar bize aittir.

İçindekiler

TEŞEKKÜR	4
KISALTMALAR TABLOSU	7
Tablolar Listesi	10
I. Giriş	11
A. Kısa Tarihçe	11
1. Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Kapsamında Sosyal Koruma.....	13
2. Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması	14
B. Sosyal Koruma Alanında Normların ve Standartların Belirlenmesi Sürecinde Uluslararası Belgeler	15
1. BM-Birleşmiş Milletler.....	15
2. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararları	19
3. Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi Belgeleri ve Direktifleri	21
II. Normlar, Standartlar, Ölçütler ve İyi Örnekler	25
A. Normlar	25
B. Standartlar	26
1. Avrupa Konseyi Standartları.....	28
C. İyi Örnekler	28
III. Türkiye’de Mevcut Durum Analizi: Normatif-Politik Yapı	29
A. Mevzuat	29
1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Mevzuat.....	29
2. Sosyal Korumaya Yönelik Mevzuat ve Kurumlar	30
B. Politikalar	33
1. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	33
2. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM)	38
3. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)	39
4. İŞKUR	48
5. Sosyal Güvenlik Kurumu.....	50
6. Sivil Toplum Kuruluşları	51
IV. Göstergeler	54
A. Gösterge Kaynakları	54
1. Alana Dair Karma Endeksler, Veri Kaynakları ve Göstergeler	54
2. Diğer Örgütlerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksleri	57
B. İlgili Verilerin Haritalanması	62
1. Uluslararası İstatistikler ve Veri Tabanları.....	62
C. Yoksulluğun Önlenmesi, Sosyal Koruma ve Yardımlar Alanında İzleme ve Değerlendirme	66
1. Göstergelerin Uluslararası Belgelerdeki Stratejik Hedeflerle Bağlantıları	66
V. Göstergelerle Türkiye’de Mevcut Durum	72
A. Yoksulluk İstatistikleri	72

B. Sosyal Koruma İstatistikleri	77
VI. Yoksulluk ve Sosyal Koruma Alanında Hak Temelli İzleme Göstergeleri	80
A. TÜİK Hanehalkı Veri Setlerinden Hesaplanabilir Göstergeler.....	81
B. Önerilen Göstergeler	90
KAVRAMLAR VE TEKNİK TERİMLER	97
KAYNAKÇA	98

Kısaltmalar Tablosu

AB	Avrupa Birliği
AB-TCEE	Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (EU-GEI)
AÇSHB	Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİPP	Aktif İşgücü Piyasası Politikaları
ASDEP	Aile Sosyal Destek Programı
ASF	Avrupa Sosyal Fonu
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ASŞ	Avrupa Sosyal Şartı
ATHGM	Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
BKH	Binyıl Kalkınma Hedefleri
BM	Birleşmiş Milletler
CEDAW	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi (Tasfiye Edilmesi Sözleşmesi))
CEİD	Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği
ÇHGM	Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
DB	Dünya Bankası (The World Bank - WB)
EC-DG	European Commission Directorate General (Avrupa Komisyonu Genel Direktörlüğü)
EC	European Commission (Avrupa Komisyonu)
ECLAC	Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu
ECOSOC	United Nations Economic and Social Council (Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi)
EESC	Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi
EIGE	European Institute for Gender Equality (Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü)
ESoKHUS	Ekonomik ve Sosyal Haklar Uluslararası Sözleşmesi
ESRP	European Employment and Social Reform Programme (Avrupa İstihdam ve Sosyal Reform Programı)
EU	European Union (Avrupa Birliği)
Eurostat	European Statistics (Avrupa İstatistik Ofisi)
EWL	The European Women’s Lobby (Avrupa Kadın Lobisi)
EYHGM	Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
GEI	Gender Equality Index (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi)
GII	Gender Inequality Index (Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi)
GSS	Genel Sağlık Sigortası
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HDR	Human Development Report (İnsani Gelişme Raporu)
HPI	Human Poverty Index (İnsani Yoksulluk Endeksi)
ILO	The International Labor Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IPA	Instrument of Pre-Accession Assistance (AB’ye Katılım Öncesi Mali Yardım)

IPU	Inter-Parliamentary Union (Parlamentolar Arası Birlik)
İGE	İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index)
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (Universal Declaration of Human Rights)
İKG PRO	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Projesi
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
MPI	Multidimensional Poverty Index (Çokboyutlu Yoksulluk Endeksi)
OECD	The Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
PDEP	Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu (Beijing Declaration and Platform for Action)
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SIDA	İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı
SIGI	Sosyal Normlar ve Sosyal Kurumlarda Ayrımcılık Endeksi
SILC	Income and Living Conditions Survey (Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi)
SKH	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Sustainable Development Indicators)
SKZ	Sosyal Koruma Zemini
SpoD	Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
SUY	Sosyal Uyum Yardımı
SWD	Staff Working Document (Avrupa Komisyonu Personel Araştırma Notu)
SYDF	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu
SYDGM	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
SYDV	Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakıfları
SYGM	Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
TAP	Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması
TCAE	Toplumsal Cinsiyet Açığı Endeksi (Global Gender Gap Index)
TCEE	Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi (Gender Inequality Index)
TCGE	Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi (Gender Development Index)
TCGÖ	Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Ölçütü
TKTCE	Toplumsal Kurumlar ve Toplumsal Cinsiyet Endeksi (Social Institutions and Gender Index (SIGI))
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜKD	Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği
TYP	Toplum Yararına Programlar
UIS	UNESCO Institute for Statistics (UNESCO İstatistik Birimi)
UN	United Nations (Birleşmiş Milletler)
UNDESA	United Nations Department of Economic and Social Affairs (Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi)
UNDP	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNECE	United Nations European Economic Commission (Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNICEF	United Nations International Children’s Fund (Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu)

UNWom en	Birleşmiş Milletler Kadın Birimi
UOE	UNESCO OECD EUROSTAT
WB	The World Bank (Dünya Bankası - DB)
EU-WCS	European Working Conditions Survey
WEF	The World Economic Forum (Dünya Ekonomik Forumu)
WHO	The World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
YADES	Yaşlı Destek Programı

Tablolar Listesi

Tablo 4-1 Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Yoksulluk ve İnsani Gelişme Endeksleri.....	59
Tablo 4-2 Diğer Kurumların Endeksleri	60
Tablo 4-4 Diğer Kurumların Endeksleri (devamı)	61
Tablo 4-4 Referans Standart ve Normlara Göre Yoksulluk Göstergeleri	66
Tablo 4-5 Referans Standart ve Normlara Göre Asgari Yoksulluk Gösterge Listesi	67
Tablo 4-6 Referans Standart ve Normlara Göre AB Tarafından Önerilen Gösterge Listesi	69
Tablo 4-7 Referans Standart ve Normlara Göre BKH’ye Yönelik Gösterge Listesi	70
Tablo 4-8 Referans Standart ve Normlara Göre SKH’ye Yönelik Gösterge Listesi.....	71
Tablo 5-1 Mutlak yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fert yoksulluk oranları, (Tüketim Bazlı) 2002-2015	74
Tablo 5-2 Göreli yoksulluk oranları, (Gelir Bazlı) 2006-2018.....	75
Tablo 5-3 Sosyal Koruma Kapsamında Yardım ve Maaş Alan Kişi Sayısı - 2018.....	78
Tablo 5-4 Sosyal Güvenlik Kapsamı (4/A, 4/B, 4/C), 2016-2019	79
Tablo 6-1 Demografik Özelliklere İşgücü Durumuna Göre Mutlak Yoksulluk Oranı	81
Tablo 6-2 Demografik Özelliklere ve İşgücü Durumuna Göre Göreli Yoksulluk Oranı	82
Tablo 6-3 Demografik Özelliklere ve İşgücü Durumuna Göre Maddi Yoksulluk Oranı.....	83
Tablo 6-4 Demografik Özelliklere Göre Sürekli Yoksulluk Oranı	84
Tablo 6-5 Demografik Özelliklere Göre Yoksulluk Açığı	85
Tablo 6-6 Hastalık/Sağlık Bakımı Yardımları.....	86
Tablo 6-7 Engellilik Bakımı Yardımları	86
Tablo 6-8 Yaşlı Bakımı Yardımları	87
Tablo 6-9 Dul/Yetim Yardımları	87
Tablo 6-10 Aile/Çocuk Yardımları.....	88
Tablo 6-11 İşsizlik Yardımları	88
Tablo 6-12 Konut Yardımları.....	89
Tablo 6-13 Sosyal Dışlanmaya Karşı Diğer Yardımlar.....	90
Tablo 6-14 Çalışma Standartlarına İlişkin Önleyici Sosyal Koruma Göstergeleri.....	91
Tablo 6-20 İşsizlik Ödemesine İlişkin Önleyici Sosyal Koruma Göstergeleri	92
Tablo 6-16 Ebeveynlik İznine Dair Önleyici Sosyal Koruma Göstergeleri.....	92
Tablo 6-17 Hastalık İznine Dair Önleyici Sosyal Koruma Göstergeleri	93
Tablo 6-18 Engellilik ve İş Kazalarına Dair Önleyici Sosyal Koruma Göstergeleri.....	93
Tablo 6-19 Hanede Bakıma İhtiyacı Olan Fertlerin Özelliklerine Göre Mutlak Yoksulluk Oranı	94
Tablo 6-20 Hanede Bakıma İhtiyacı Olan Fertlerin Özelliklerine Göre Göreli Yoksulluk Oranı ve Maddi Yoksulluk Oranı	95
Tablo 6-21 Çok Boyutlu Yoksulluk Oranı (MPI).....	96
Tablo 6-22 Sosyal Yardımlarda Erişilebilirlik ve Kapsayıcılığa İlişkin Göstergeler.....	96
Şekil 5-1 Cinsiyet ve Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Medyan Gelirinin %50'sine Göre Yoksulluk Oranları, 2010-2018	73

I. Giriş

Herkesin iyi yaşam için yeterli yaşama standartlarına hakkı vardır (İHEB, md.25). İnsan hakları uluslararası belgelerinde, yoksulluk, yeterli yaşama hakkından yararlanmak için gerekli olan kaynaklardan, fırsat ve imkanlardan mahrum olma durumu olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluğun ortadan kaldırılması, yüzyılın son çeyreğinde uluslararası kalkınma ajanslarının ve ulusların ekonomik kalkınma söylemi için öncelikli meselelerden biri olmuştur. Birleşmiş Milletler üyesi tüm devletler 2000 yılında ortak belirledikleri Milenyum Hedefleri arasında yoksulluğun ortadan kaldırmasını, ilk hedef olarak ilan etmiştir. “İyi bir yaşam standardı, yeterli beslenme, sağlık hizmetleri, eğitim ve insana yakışır iş ve felaketlere karşı koruma sadece kalkınma hedefleri değil, aynı zamanda insan haklarıdır” (BM, 2000). Yoksulluk üzerine yapılan araştırmalarda ve yoksullukla mücadele politikalarında insan hakları yaklaşımının benimsenmesi bir zorunluluktur.

Raporun ilk bölümünde yoksullukla mücadelenin ve sosyal korumanın tarihçesine yer verilmektedir. Daha sonra uluslararası ve ulusal hukuk belgelerinde yer alan sosyal korumaya ilişkin kavramlar ve normlar aktarılmaktadır. Aynı zamanda uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanan politika belgeleri ve raporlarda yer alan yoksulluk, kadın yoksulluğu, yoksulluğun kadınlaşması kavramları tanımlanmakta, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin yoksulluk meselesini insan hakları bağlamında ele almanın gereği ve öneminin altı çizilmektedir. Raporda, insan hakları belgelerinde yer alan **herkesin onurlu ve yeterli yaşam hakkı** olduğunun ve sosyal korumanın da temel bir insan hakkı olduğunun altı çizilmektedir.

A. Kısa Tarihçe

Hem sosyal koruma hem de sosyal güvenlik kendi tarihlerine aslında kamusal hizmetler olarak başlamamışlardır. Tam tersine her ikisi de başlangıçta, özellikle de 19. Yüzyıl’da özel inisiyatiflerle sağlanan hizmetler olarak var olmuşlardır. Özel sosyal korumanın tarihi sosyal güvenlikle bile eskidir (bkz. Buğra, 2020). 19. Yüzyıl liberalizminin hem siyasi hem de ekonomik organizasyonu kamusal inisiyatife halihazırda bir alan bırakmıyordu. Sosyal korumanın ilk örneği olarak Yoksul Yasaları kabul edilmektedir. Yoksul Yasaları’nın kurumsallaştırdığı bir tür yardım mekanizması iki nedenle ağır eleştiriye maruz kalmıştır. Öncelikle yaşamsal gereklerin karşılanmasının zorla çalışmaya bağlanması bir tür kölelik ilişkisini tesis etmiştir. Diğer taraftan kapitalizm geliştikçe işgücü ihtiyacı büyümüş ve Yoksul Yasalarının egemen olduğu durumda zorunlu çalışma karşılığı atölyelere ve komünitelere bağlanmış bir işgücü piyasasında işgücü özgürce hareket edemez olmuştur.

Sanayi devriminin öncesinde henüz sosyal koruma sistemi olmadığı için işgücünün sosyal ve ekonomik yeniden üretimi aslında haneyi kritik bir pozisyona taşımıştır. İşgücünün bakımı ve fiziksel olarak yeniden üretimi kadının evdeki rolünün ve hane içi emeğinin daha da hayati bir öneme sahip olması sonucunu doğurmuştur. Üstelik bu sürecin önemli bir boyutu olan işgücünün sürekliliğini sağlayan kadının hane içinde bakım hizmeti veren rolü de sanayi

devriminin gerekleri karşısında aşınmış ve kadınlar çocuklarıyla birlikte madenlere, atölyelere ve sonrasında fabrikalara sürülmüştür.

Bir taraftan üretimin kısa dönemli maliyetlerinin düşük tutulabilmesi açısından kadınların ve çocukların çalışma hayatına girmeleri gerekiyordu. Ancak diğer taraftan işgücünün yeniden üretiminin uzun dönemli maliyetlerinin düşürülebilmesi için kadınların eve, çocukların ise en azından belirli bir yaşa kadar kalmak üzere eğitim kurumlarına dönmeleri gerekiyordu. Aslında tüm bu sürecin gerçekleşmesi için kamu politikalarına ihtiyaç duyulmuştur. Ancak 19. yüzyılın sonuna kadar iktidar olan Muhafazakârlar sosyal koruma için kamusal politika yerine geleneksel cemiyet örgütlenmelerini uygun görürken, liberaller de yine kamu harcamalarını arttıracak her türden sosyal koruma harcamasına karşı durmuşlardır. Ancak hem işçi ve çalışan örgütlerinin baskısı hem de kadın ve çocuk istihdamının raporlardan yansıyan kötü halinin yarattığı toplumsal tepki bazı adımların atılmasını gerekli kılmıştır.

Dünyadaki ilk kamusal refah sistemi sanıldığı gibi İngiltere’de kurumsallaşmamıştır. Şaşırtıcı bir şekilde Almanya birleşmeden Bismarckian denilen ve sadece çalışanların katkıda bulunduğu ilk sosyal güvenlik sistemini kurumsallaştırmıştır (bkz. Palier ve Martin, 2008). Ancak bu sistem sadece çalışanlar için geçerli bir sistemdir ve sosyal koruma boyutu eksik bırakılmıştır.

I. Dünya Savaşı sonrasında hem gelişmiş ülkelerde ekonomik durumun kısa süreli toparlanmalar dışında genelleşmiş bir durgunluk (hatta 1929’da olduğu gibi çöküş) yaşaması, hem de iki savaş arası dönemde çalışan sınıfların artan talepleri her ülkeyi belirli adımlar atmaya itmiştir. Özellikle kadın ve çocuk emeğine yönelik kısıtlamalar Uluslararası Çalışma Örgütü’nün kurulmasıyla birlikte genel normlar haline gelmeye başlamıştır. Yine henüz çok gelişkin olmasa da emeklilik hakkının kabul edilmesi ve bazı ülkelerde uygulamaya sokulması, başta İngiltere ve Almanya olmak üzere ulusal sağlık sisteminin ortaya çıkışına paralel bir genel sağlık sigorta sisteminin oluşturulmaya başlanması; tüm bunlar hem genelleşmiş sosyal güvenliğe doğru atılan adımlar olmaları hem de içlerinde sosyal koruma politikalarını da içermeleri anlamında büyük önem taşımaktadır.

Savaş sonrasında hem ulusal düzeyde alınan kararlar hem de uluslararası örgütler düzeyinde üye ülkelerin kabul ettiği evrensel normlar genelleşmiş sosyal güvenlik sistemini bir norm haline getirmiştir. Kuşkusuz burada en önemli adımı İngiltere’de William Beveridge’in çalışma hayatı ile ilgili raporu oluşturmaktadır. Beveridge sistemi kamu gelirleriyle finanse edilen sosyal güvenlik sistemini kurumsallaştırmıştır. Bu güvenlik sistemi Bismarck sisteminin aksine sadece çalışanları değil tüm toplumu kapsayacak bir sosyal güvenlik ve sosyal koruma ağının geliştirilmesini öngörmektedir. Zaman içinde hem gelişmiş hem de azgelişmiş ülkelerde Bismarck Sistemi ile Beveridge Sistemi’nin sentezi olan sistemler hayata geçirilmiştir (ABD için bkz. Beito, 2000).

Özellikle gelişmiş ülkelerde kadın, çocuk ve yaşlı yoksulluğunun yok edilmesi konusunda çok büyük mesafe kat edilmiştir. Sosyal güvenlik ve sosyal korumaya yönelik kamusal hizmetler özel sektörün mantığına uygun olacak şekilde maliyet yaratan dinamikler olarak değil, hak olarak görülmüş ve benimsenmiştir. Bu sistem 1970’leri izleyen dönemde yeni

liberalizme yol açan genelleşmiş ekonomik ve toplumsal krizle birlikte finansman boyutuyla aksamaya başladı. Bu anlamda yeni liberalizm yepyeni bir sosyal güvenlik ve sosyal koruma tasarımıyla ortaya çıkmıştır. Yeni liberalizm sosyal güvenlik ve sosyal koruma konularında 19. Yüzyıl’da geçerli olan ilkelerin (özel inisiyatif hakimiyetinde yoksulların seçilmiş bir bölümünü kapsayan, bu anlamda seçici bir sistem söz konusuydu) bir bölümünü hayata geçirmek gibi bir hedefe sahipti. Aslında yeni liberalizm aynı zamanda kamusal sosyal güvenlik sisteminin toptan özelleştirilmesini nihai hedef olarak zaten koymuştur.

Yeni liberal dönemin önemli sonuçlarından biri de sosyal güvenlik sistemi ile sosyal koruma arasındaki bağın koparılmasıdır. Önce çalışmayanların, kadınların, çocukların ve yaşlıların korunması amacına hizmet eden sosyal koruma sistemi mali sebeplerle giderek kısıtlanmıştır. Yeni liberalizm - kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, göçmenler - için büyük bir sosyal yük yaratmıştır, aynı zamanda sosyal politikayı uygulayanlar açısından da karmaşık bir sisteme yol açmıştır (Strier, 2019). 1990’ların başından itibaren yeni liberal ekonomik programın toplumsal etkileri yok sayılamayacak düzeyde görünür olduğunda uluslararası örgütler yoksullukla mücadele programları başlatmıştır. Yoksulluk söyleminin de etkisiyle içinde yaşadığımız dönemde sosyal koruma kavramının içeriği tamamıyla değişmiştir. Daha da ötesinde daha önce uygulamada sosyal koruma amacına hizmet eden uygulamalar ilk defa “sosyal koruma” başlığı altında ve sosyal güvenlik sisteminden bağımsız tanımlanmaya başlanmıştır. Aslında bu yeni liberal sosyal refah anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. “Sosyal koruma” böylece ekonomik ve sosyal hayatın dışında kalan, piyasa dinamikleri tarafından içerilemeyen ve yoksulluk sürecinin asıl mağdurları olan sosyal gruplara yönelik yeni liberal bir uygulama olarak tasarlanmaya başlamıştır. Keynesyen-kalkınmacı dönemdeki sosyal koruma hem ulusal mutabakatın hem de uluslararası sözleşmelerin baskısıyla hak temelli olarak kurgulanmıştır (vatandaş olmak sosyal korumadan yararlanmak için yeterlidir). Oysa yeni liberal dönemde adı konulmuş “Sosyal Koruma” tam tersine ağırlıklı olarak (ülke ve bölge düzeyinde farklılıklar mevcuttur) selektif bir tarzda işletilmektedir. Böylece hak temelli yaklaşım yerini talep temelli bir yaklaşıma bırakmıştır. Üstelik modern sosyal koruma süreçlerinde özel inisiyatif yeniden başat konuma gelmiştir.

1. Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Kapsamında Sosyal Koruma

Uluslararası insan hakları hukuku uyarınca Devletler yasal olarak sosyal koruma sistemleri oluşturmakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, 1948 yılında tüm ülkeler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin **22. maddesinde** ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin **9. maddesinde** sosyal güvenlik hakkı biçiminde açıkça ortaya konmuştur.

Sosyal güvenlik hakkı, sosyal koruma sistemlerinin, herkesi, kadınları, erkekleri ve çocukları; hastalık, sakatlık, analık, iş kazası, işsizlik, yaşlılık, bir aile üyesinin ölümü ve yoksulluk risklerine ve sosyal dışlanmaya karşı korunmaları gerektiğini ifade etmektedir. Buna göre uluslararası sözleşmelerde sosyal korumaya ilişkin devletlerin yerine getirmesi gereken **koruma, saygı duyma, yerine getirme yükümlülükleri** mevcuttur.

Bugün sosyal koruma uygulamalarını genellikle kayıtlı istihdamla bağlantılı olan sosyal güvenlik sistemlerinin yanı sıra destekleyici sağlık yardımları ve hizmetleri, işsizlik, engellilik veya doğum yardımı, emeklilik aylığı, koşullu nakit transferleri, asgari gelir garantisi ve kamu yararına istihdam olanakları gibi yardımlar ve hizmet uygulamaları oluşturmaktadır. Kadınların, erkeklere kıyasla genel olarak daha düşük işgücüne katılım oranları, istihdam piyasasının cinsiyetçi yapısı ve kayıt dışı çalışma biçimlerinde daha fazla oranda yer almaları nedeniyle sosyal güvenlik kapsamında yer bulmaları ve güvenceden yararlanmaları kısıtlanmaktadır. Sosyal koruma kapsamında toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin temel nedeni, söz konusu ücretsiz bakım emeğindeki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve bunun sonucunda istihdamdaki eşitsizliklerdir. 2030 Kalkınma Gündemi, hizmetlerin kalitesini ve kapsamını ve herkes için bir zemin oluşturmak için sosyal koruma sistemini güçlendirmeyi taahhüt eder. Burada sözü edilen hizmetler, çeşitli nedenlerle istihdam dışında kalanlara yöneliktir ve toplumsal cinsiyet boyutuyla kadınlar için büyük önem taşımaktadır.

2. Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması

Sosyal korumaya ilişkin uluslararası insan hakları hukukundaki gelişmelerin yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve yoksulluk ilişkisi üzerine yapılan öncü çalışmalar da, Birleşmiş Milletler Kadınlar için On Yıl (1975-1985) ile örtüşmektedir. Kadınların erkeklere kıyasla yoksulluk oranlarının daha yüksek olması ve kadınların yoksulluğunun erkeklerden daha şiddetli olduğu gerçeği 'yoksulluğun kadınlaşması' kavramıyla tanımlanmıştır.

Geleneksel ve yaygın olarak kullanılan yoksulluk göstergelerinde, **yoksulluk**, hanehalkı geliri veya hanehalkı harcaması bakımından asgari bir eşik düzeyine erişim eksikliği olarak tanımlanmaktadır, dolayısıyla **parasal bir ölçüdür**. Örneğin ortanca hanehalkı gelirin bir oranı (% 40-60) şeklinde belirlenmektedir. Bu sınır, yoksulları yoksul olmayanlardan ayıran eşik gelir/harcama düzeyidir.

Gelir yoksulluğu ölçümüne ilişkin önemli tespitlerden biri yoksulluk sınırı altında olan hanelerde yaşayan kadınların oranının erkeklere kıyasla daha yüksek olması ve aynı zamanda kadınların erkeklere kıyasla yoksulluğu daha derin yaşadıkları üzerine yapılmıştır. Bu iki mesele **yoksulluğun kadınlaşması** kavramı ile Pearce (1978) tarafından tanımlanmış ve yoksulluğun cinsiyetçi yapısına vurgu yapılmıştır. Yoksulluğa toplumsal cinsiyet perspektifi, gelir temelli yaklaşımın öne sürdüğünden çok daha geniş bir yoksulluk tanımı ifade etmektedir. Yoksulluk ölçümünde **gelir yoksulluğu** kavramından **insani yoksulluk kavramına** gelişim sürecinde yapılan araştırmaların temel vurgusu; hane içi eşitsizliklerinin yoksulluk tartışmalarında göz ardı edilmesidir. Bu hak temelli yaklaşım bakımından çok sorunludur. Bu noktada Amartya Sen’in **yapabilirlikler** kavramı önem kazanmaktadır. Feminist eleştirilerin de katkılarıyla yapabilirlikler kavramı, yoksulluğun sadece gelir/tüketim eksikliğine hapsolmeden, sosyal kaynaklara ve hizmetlere, özerkliğe ve insan onuruna erişim fırsatlarının azlığını içeren bir biçimde genişletilmesini ve kadın yoksulluğunun daha kapsamlı biçimde anlaşılmasını sağlayan genişletilmiş yoksulluk kavramlarının ortaya çıkmasında çok etkili olmuştur.

B. Sosyal Koruma Alanında Normların ve Standartların Belirlenmesi Sürecinde Uluslararası Belgeler

Kadın yoksulluğuna ilişkin normların uluslararası belgelere dahil edilmesinde küresel kadın hareketi ve feminist yaklaşımın tek boyutlu parasal yoksulluk ölçümlerine dayalı olarak alınan önlemlere ilişkin eleştirileri de önemli katkı sağlamıştır. Alternatif yaklaşımların gerekliliği ve 2015 sonrası Kalkınma Gündeminde Sosyal Korumada hak temelli yaklaşımın benimsenmesi ihtiyacı, uluslararası belgelerde başlangıçta sunulan norm ve standartların da kapsamlarının genişletilmesine yol açmıştır. Burada atıfta bulunulan normlar ve standartlar bir sonraki bölümde göstergelerle ilişkilendirilerek sunulmaktadır.

1. BM-Birleşmiş Milletler

Başta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi olmak üzere ilgili tüm BM sözleşmelerinde yoksulluğun önlenmesi ve sosyal korumaya yönelik olarak gözetilen temel normlar arasında eşitlik, dayanışma ve ayrımcılık yasağı, onurlu ve yeterli yaşam, sosyal koruma ve sosyal güvenlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, erişilebilirlik, kapsayıcılık normları yer almaktadır. Tarihsel olarak sosyal koruma ve sosyal güvenlik sistemlerinin geçirdiği gelişim aşamalarında hükümet, işveren ve işçi temsilcilerinin yer aldıkları üç taraflı yapıya sahip tek Birleşmiş Milletler kuruluşu olan Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) kuruluş sözleşmesi Birleşmiş Milletlere ait ilgili diğer sözleşmelerden önce gelmektedir. Bu nedenle bu bölümde öncelikle ILO Filedelfiya Bildirgesine yer verilecek daha sonra Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri incelenecektir. Sosyal korumaya ilişkin insan hakları belgelerinde en dar kapsamıyla sosyal güvenlik hakkı ilk olarak ILO Anayasası olarak kabul edilen **Filedelfiya Beyannamesi’nde (1944)** ifade edilmiştir ve kuruluş ilkelerinden biri olmuştur.

Filedelfiya Beyannamesi

1994 ile 1946 arasında sonuca erdirilen ve imzalanan Filedelfiya Beyannamesinin 3. Maddesinin f-j fıkraları doğrudan **sosyal koruma** ve **yoksullukla** ilgili genel **standartları** koymaktadır. Bu fıkralar aşağıdaki gibidir;

- (f) korumaya ve kapsamlı tıbbi bakıma ihtiyaç duyan herkese temel bir gelir sağlayacak biçimde sosyal güvenlik ölçütlerinin genişletilmesi;
- (g) tüm işkollarındaki işçilerin yaşamı ve sağlığı için yeterli koruma;
- (h) çocuk refahının ve anneliğe dair korumanın;
- (i) yeterli beslenmenin barınmanın eğlence ve kültür faaliyetlerinin sağlanması;
- (j) eğitim ve mesleki fırsat eşitliğinin sağlanması.

BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Beyannamesi

Uluslararası insan hakları hukuku uyarınca Devletler yasal olarak sosyal koruma sistemleri oluşturmakla yükümlüdür. Sosyal koruma yardım veya cömertlik meselesi değil, devletin temel sorumluluğudur. Bu yükümlülük, 1948 yılında tüm ülkeler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 22. maddesinde sosyal güvenlik hakkı biçiminde açıkça ortaya konmuştur. Beyanname temel insan haklarını sıralarken aslında doğrudan ve

dolaylı olarak toplumsal cinsiyet boyutuyla sosyal koruma ve sosyal güvenlik haklarını da içeren pek çok madde barındırmaktadır. En temelde ikinci maddesi, açıkça ayrımsız, istisnasız her konuda eşitliği garanti altına almaktadır. Sosyal koruma ve sosyal refahın en küçük birimi olan aile böylece hem kadına hem de erkeğe hak olarak tanınmıştır. Bu anlamda **sosyal koruma ve sosyal güvenlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, muamele eşitliği** normlarına işaret etmektedir.

Beyannamenin 25. Maddesi herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı olduğunu ifade eder. Buna göre herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir (Md. 25.1). Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları olduğu ve bütün çocukların, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanma hakkı olduğu ifade edilmiştir (Md. 25.2). Ayrıca yirmi ikinci madde de açık bir şekilde sosyal güvenliğin ayırım gözetmeksizin herkes için hak olduğunu vurgulamaktadır. Onurlu ve insanca bir yaşamın kriterler belirtilmeden madde içinde geçmesi de çalışma yaşamında onurlu ve insanca kazanç için nesnel bir temel sağlamaktadır.

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi 1966 yılında imzalanmıştır, Türkiye sözleşmeye ancak 2000 yılında imza atmıştır. Bu sözleşme BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre sosyal ve ekonomik haklar konusunda daha büyük bir açıklık getirmiştir. Türkiye’nin bazı çekincelerine rağmen sözleşmenin ekserisini uygulama yönünde karar bildirdiğini vurgulamamız gerekir. Sözleşmenin **2. Maddesinde** sözleşmenin tüm hükümlerinin toplumsal cinsiyet de aralarında olmak üzere, herhangi bir kriter gereği bir ayrımcılık yapılmadan uygulanması taahhüt altına alınmaktadır. Böylece metin daha baştan toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitlik normlarına göndermede bulunmaktadır. **9. Maddesi** Devletlerin herkese sosyal güvenlik hakkını tanıdığı belirtilmektedir. Bu hak, sosyal sigorta haklarını da içerir. Madde 11 toplumun aklıktan korunması için ulusal ve uluslararası düzeyde atılacak adımların eşgüdümüne işaret etmektedir. Böylece sosyal koruma normu bir kere daha gündeme gelmiş olmaktadır. **“Madde 11:** Yaşama standardı hakkı herkese, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam standardına sahip olma hakkını sağlar. Bu standart, yeterli beslenmeyi, giyinmeyi, barınmayı ve yaşama koşullarının sürekli olarak geliştirilmesini de içerir. Buna göre Taraf devletler aklıktan kurtulmanın herkes için temel bir hak olduğunu kabul ederek, kendi başlarına ve uluslararası işbirliği yoluyla, özel programlar da dahil, gerekli olan tedbirleri alır.

Ayrıca izleyen 12. Madde ise toplumun salgınlardan ve hastalıklardan izole sağlıklı bir yaşama ulaşması konusunda devletleri sorumlu kılmaktadır ve tıpkı 11. Madde gibi sosyal koruma normuna başvurmaktadır. Sağlık standardı hakkı gereğince herkesin mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkı vardır. Taraf devletlerin var olan doğum oranının ve bebek ölümlerinin düşürülmesi ile çocukların sağlıklı gelişmelerinin sağlanması; çevre sağlığını ve sanayi temizliğini her yönüyle ileriye götürme; salgın hastalıkların, yöresel hastalıkların, mesleki hastalıkların ve diğer hastalıkların

önlenmesi, tedavisi ve kontrolü; hastalık halinde her türlü sağlık hizmetinin ve bakımının sağlanması için gerekli şartların yaratılması için gerekli tedbirleri alma” taahhütleri bulunduğunu belirtmektedir.

BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme

BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme (CEDAW) 1980’de imzalanmış ancak Türkiye sözleşmeyi 1985 yılında kabul etmiştir. 1. Maddesinde kadınlara karşı ayrımcılık nesnel bir şekilde tanımlanmıştır. 3. Madde sorunun sadece yasal veya kurumsal değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel bir sorun olduğunu da teşhis ederek, sözleşmeye taraf devletleri bu alanlarda da kadınlara karşı her türden ayrımcılıkla mücadeleyi yürütmekte görevlendirmektedir. 4. Madde ise açıkça muamele eşitliği normunu tanımlamaktadır.

CEDAW kadınların çalışma ve çalışma sonrası sosyal güvenlik şartlarını düzenlemektedir. Söz konusu kapsamda çalışma hakkı da tanımlanmıştır: 11. Madde’nin 1. Bölümünün (e) fıkrasında çalışma sonrası sosyal güvenlik, (f) fıkrasında ise sağlık hakkı tanımlanmaktadır. Ayrıca (f) fıkrasında doğurganlığın korunması da hedeflenmektedir. Yoksulluğun önlenmesi ve sosyal koruma ile birebir ilişkili olan çalışma hakkı kapsamında “Taraf Devletler istihdam alanında erkekler ile kadınların eşitliğini sağlayacak şekilde kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için kadınlara aynı hakları ve özellikle aşağıdaki hakları tanıyarak: a) Her insanın vazgeçilmez bir hakkı olan çalışma hakkı; b) İstihdam konularında seçim yapılırken aynı ölçülerin uygulanması da dahil, aynı istihdam imkanlarından yararlanma hakkı; c) Mesleğini ve işini serbestçe seçme hakkı, meslekte ilerleme hakkı, iş güvenliğine sahip olma ve hizmet karşılığı imkanlardan ve menfaatlerden yararlanma hakkı ile, çıraklık eğitimi, ileri düzeyde mesleki eğitim ve bilgi yenileme eğitimi gibi mesleki eğitim ve yenileme eğitimi alma hakkı; d) Tazminatlar da dahil eşit ücret alma, ve eşit değerde yapılan işe karşı eşit muamele görme ile birlikte işin niteliğinin değerlendirilmesinde eşit muamele görme hakkı; e) Özellikle emeklilik, işsizlik, hastalık, malullük, yaşlılık ve diğer iş göremezlik gibi hallerde sosyal güvenlik hakkı ile birlikte ücretli izin hakkı; f) Sağlığın korunması ve doğurganlık yeteneğinin korunması da dahil, çalışma şartlarında güvenlik hakkı” belirtilmiştir.

Sözleşmenin ilgili maddesinde aynı zamanda kadınlara yönelik özel koruma önlemleri sıralanmıştır. Hamilelik izni, annelik hakkı türünden haklar dolayısıyla işyerinde kadınlara yönelik ayrımcılığı engellemeye yönelik hükümlere yer verilmiştir. Böylece **toplumsal cinsiyet eşitliği, muamele eşitliği, ayrımcılık yasağı** normlarına açık göndermeler yapılmıştır.

BM Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu (PDEP)

Pekin Deklarasyonu 1995’te Pekin’de Toplanan 4. Dünya Kadın Konferansı sonucunda kabul edilmiştir. Deklarasyon ve konferans toplumsal yaşamın her boyutunda toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının statüsünün güçlendirilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Temel normları eşitlik, ayrımcılık yasağı olan Deklarasyonda, üye ülkeler cinsiyete dayalı bir bakış açısının bütün politika ve programlara yansıtılacağını garanti ederek Eylem Platformunu uygulamayı kabul ve taahhüt etmiştir. Ekonomik yapılarda ve politikalarda, üretime yönelik her tür faaliyette ve

kaynaklara ulaşmada eşitsizlik başlığıyla belirlenen kritik alanda her bir alt alan için sorunlar sıralanmıştır.

Deklerasyon metninde yer alan ilk kritik alt alan, **kadınlar ve yoksulluktur**. Yoksulluk içinde yaşayan kadınların sayısının artması ve yoksulluğun kadınla özdeşleşmesinin gerisindeki nedenler arasında özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kadınların sermaye, kaynaklar, kredi, toprak, teknoloji, bilgi, teknik yardım ve eğitime ulaşmalarındaki kısıtlılıklara, kadınların hane içindeki karşılıksız çalışmasına ve sosyal güvenlik sistemlerinin dışında kalmasına dikkat çekilmiştir. Yine bir diğer alt alan, kadınlar ve ekonomidir. Burada dünyanın pek çok bölgesinde kadınların mali, parasal, ticari ve diğer ekonomik politikaların düzenlenmesi dahil, ekonomik karar alma mekanizmalarında, vergi sistemlerine ve ödemelere ilişkin kararlarda hemen hemen hiç yer almadığı, ya da yeterince temsil edilmediği belirtilmektedir. Artan kadın istihdamının daha çok kayıtdışı ve düşük ücretli işlerde gerçekleştiği, sosyal güvenlikten yoksun olduğu, kadınların çalışma yaşamında çeşitli ayrımcılık uygulamalarıyla karşılaştığı dile getirilmektedir. Kadınların hane içinde ücretsiz ev içi ve toplumsal işlerin büyük bir çoğunluğunu üstlendiği ancak bu çalışmanın genellikle sayısal olarak ifade edilmediği ve ulusal hesaplamalarda değerlendirilmediği, dolayısıyla kadınların kalkınmaya yaptıkları katkının göz ardı edildiği söylenmektedir.

Eşitsizlikleri gidermek için stratejik hedefler önerilmiş, her bir stratejik hedef altında yapılacak eylemler ve bu hedeflere ulaşılması için çeşitli aktörlerin gerçekleştirmesi gereken somut eylemler sıralanmıştır. PDEP sorunları saptamanın ötesine geçerek, sorunların çözümünde izlenecek stratejik hedefleri ve bu hedefle ulaşmak için yapılacak eylemleri belirlemesi bakımından çok önemlidir. Bunlar arasında özellikle kadınların hane içinde üstlendiği ücretsiz ev içi ve toplumsal işlerin boyutlarını ortaya çıkaracak ölçüm tekniklerin geliştirilmesi önerisi eşitsizlikler mücadele bakımından hayati önemdedir.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi

1989’da imzalanan Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin **24. maddesinde** açıkça sosyal koruma normuna göndermede bulunmaktadır. Taraf Devletlerin, bu hakkın tam olarak uygulanmasını takip etme ve özellikle: (a) Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi; (d) Anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımın sağlanması; (e) Bütün toplum kesimlerinin özellikle ana-babalar ve çocukların, çocuk sağlığı ve beslenmesi, anne sütü ile beslenmenin yararları, toplum ve çevre sağlığı ve kazaların önlenmesi konusunda temel bilgileri elde etmeleri ve bu bilgileri kullanmalarına yardımcı olunması; (f) Koruyucu sağlık bakımlarının, ana-babaya rehberliğini, aile planlanması eğitimi ve hizmetlerinin geliştirilmesi; amaçlarıyla uygun önlemleri alma yükümlülükleri olduğu ifade edilmektedir. Sözleşme açık bir şekilde her çocuğun sosyal güvenlikten yararlanma hakkını garanti altına almaktadır. Çocuğun gelişim dönemindeki masraflarına devletin aktif katılımını güvence altına alarak hem erişilebilirlik hem de sosyal koruma normlarına göndermede bulunmaktadır.

BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

2006 yılında imzalanan BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi özel olarak engelli kadınların sorunların yönelik göndermeleri kapsamaktadır. Engelli kadınların uluslararası anlaşma ve sözleşmeler tarafından garanti altına alınan hakların tamamından eşit bir şekilde yararlanmasını garanti altına almaktadır. Sözleşme engellilerin eğitim ve sağlık hakkından yararlanmalarını garanti altına almakta ve çalışma ve istihdam edilme hakkı konusunda engellilerin eşit haklara sahip olmasının önündeki tüm engellerin kaldırılması taahhütlerini içermektedirler. Ayrıca açıkça yeterli yaşam ve sosyal koruma haklarını teyit eden maddeler içermektedir.

2. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararları

Uluslararası örgütlerin sosyal koruma yaklaşımları üç ana başlık altında değerlendirildiğinde, bunlardan ilkinin ILO’nun kuruluşundan itibaren II. Dünya Savaşı sonrası zorunlu hale getirilen sosyal sigorta sistemleri olduğu görülmektedir. Söz konusu sosyal sigorta sistemleri işgücü piyasasında çalışan işçileri kapsayan bir yaklaşımdır. İkinci nesil yaklaşımlar, çeşitli sosyal koruma programlarıyla sosyal güvenlik düzenlemelerini birleştirmeyi ve tek bir sosyal güvenlik sistemi şemsiyesi altında bütünleştirmeyi amaçlayan farklı çalışma şartları altında tüm çalışanları kapsayan yaklaşımdır. Üçüncü nesil yaklaşım ise sosyal güvenliğe erişimin bir insan hakkı olarak tanındığı ve sosyal güvenlik kapsamının genişletilerek evrensel hale getirildiği toplumun tüm fertlerini kapsayan sistemlerdir.

En dar kapsamıyla sosyal güvenlik anlayışından, hak temelli kapsayıcı ve evrensel nitelikler taşıyan sosyal güvenlik anlayışına dönüşümde katkıda bulunan önemli gelişmeler arasında ILO öncülüğünde kurulan Sosyal Koruma Zemini İnisiyatifi (ILO, 2009-2012) ve sosyal koruma alanında ortaya koyduğu normlar ve belirlediği standartların yer aldığı sosyal güvenliğin evrensel bir insan hakkı olarak gelişmesini sağlayan 31 Sözleşme ve 23 Tavsiye kararı bulunmaktadır. ILO metinlerinde yer alan temel normlar da **eşitlik, muamele eşitliği, sosyal koruma, erişilebilirlik, uyarlanabilirlik ve kabul edilebilirlik, onurlu ve insanca yaşam** olarak sıralanabilir.

2002 yılında, ILO Yönetim Organı’nın bu 31 sözleşmeden sekizinin güncel sosyal güvenlik sözleşmeleri olarak onaylamış olduğu da belirtilmelidir. Bu Sözleşmeler arasında en temel olanı 1952 tarihli Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi’dir (No. 102). Sosyal güvenliğin dokuz alanını tanımlayan, bu kolların her biri için minimum standartları belirleyen ve ilgili programların sürdürülebilirliği için ilkeleri koyan en önemli uluslararası sözleşmedir. Hastalık, işsizlik, ihtiyarlık, iş kazaları ve meslek hastalıkları, geçici iş görmezlik, analık ve maluliyet durumlarında gerekli yardımlara ilişkin standartlar içermektedir. İmzalayan ülkeler en az üç alanı kabul etmişlerdir.

3 No’lu Annelik Koruması Sözleşmesi’nde açık bir şekilde çalışan kadınların doğumdan altı hafta öncesinden itibaren ücretli izne çıkarılması ve bu süreçte sağlık giderlerinin bir sosyal güvenlik sistemi tarafından karşılanması gerektiğinin altı çizilmiştir. Böylece çalışan yoksul

kadınlar açısından önemli bir sosyal güvenlik adımı atılmıştır. 103 No’lu Analığı Koruma Sözleşmesi daha önce aynı adla imzalanmış sözleşmeye değişiklik getirmektedir. Önceki 3 No’lu Anneliği Koruma Sözleşmesi’ndeki her türlü hak korunmuştur. Doğum öncesinde kullanılacak 6 haftalık ücretli izne ek olarak bu sözleşmeyle doğum sonrası 6 haftalık ücretli izin hakkı tanınmıştır. Kuşkusuz yoksul ve çalışan kadınlar açısından bu büyük bir ilerleme sağlamıştır.

67 No’lu Gelir Garantisi Tavsiye Kararı’na göre bilfiil çalışan kişinin hanesindeki bağımlı ve çalışmayan kişilere çalışan kişinin başına çalışmasını engelleyecek bir olay geldiğinde asgari düzeyde gelir ve sosyal koruma sağlanmalıdır. Burada özellikle yoksul hanelerdeki kadınları doğrudan ilgilendiren hükümler mevcuttur. Bu tavsiye kararı onurlu ve yeterli yaşam, adalet ve hakkaniyet ve yeterlilik normlarını taşımaktadır.

82 No’lu Sosyal Politika (Metropol Olmayan Bölgeler) Sözleşmesi açıkça metropol olmayan geri kalmış bölgelerdeki halkların sosyal güvenlik ve sosyal koruma çerçevesine alınması için inisiyatif alınmasını üye ülkelere şart koşmuştur. Bu sözleşme özellikle kırsal bölgelerdeki yoksul kadınların ekonomik ve sosyal statülerinin yükseltilmesi için gerekli yasal altyapıyı sağlamaktadır. Ancak sözleşmeye göre bu yönde atılacak adımlar hizmetin götürüleceği yöredeki toplumun kabul edeceği standartlarda olmalıdır.

1951 yılında yürürlüğe giren ancak Türkiye’nin 1967’de imzaladığı 100 Nolu Eşit Ücret Sözleşmesi eşit işe eşit ücreti garanti altına alan sözleşmedir ve bu anlamda toplumsal cinsiyet eşitliği normuna çok açık bir göndermeye sahiptir. Bu sözleşmenin 3. Maddesinde ücret farklılıklarının nesnel farklılıklara dayanması gerektiği ve toplumsal cinsiyet farklılığının nesnel bir fark olmadığı açıkça vurgulanmıştır. 90 No’lu Eşit Ücret Tavsiye Kararı açıkça ücretlerin toplumsal cinsiyet boyutuna göre farklılaştırılmasının engellenmesini öngörmektedir.

Yine ILO tarafından 1952 yılında kabul edilen fakat Türkiye’nin 1974’te imzaladığı 102 Nolu Sosyal Güvenlik (Asgari Şartlar) Sözleşmesi ulusal sosyal güvenlik sistemlerinin asgari çalışma ilkelerini belirlemiştir. Çalışan başlığı altında toplumsal cinsiyet eşitliğinin zımnen kabul edildiği sözleşme ayrıca analık gibi özel durumları da açık bir biçimde içermektedir. Özellikle sosyal yardım ve sosyal refah ödentilerinin kadını koruyacak şekilde tasarlanmaya çalışıldığını görmekteyiz. Bu sözleşme kendisinden önceki sözleşmelerin aksine çalışmayan, dul ve işsiz kadınlara yönelik politikaları ve adımları içeren ilk sözleşmedir. Aslında doğrudan ücretli istihdam edilmeyen kadınların da sosyal koruma ve sosyal güvenlik çerçevesi içine alınması ILO’nun yöneliminde bir farklılaşmaya işaret ettiği gibi aynı zamanda küresel kapitalizmde sosyal refah yönünde esen güçlü rüzgarların da bir sonucudur. Sözleşme sosyal güvenlik ve korumanın temel başlıklarını sıralamıştır: sağlık bakımı, hastalık ödemesi, işsizlik ödemesi, yaşlılık ödemesi, iş kazası ödemesi, aile ödemesi ve analık ödemesi. İlginç olan işgücü piyasalarına ait dinamiklerin tüm boyutlarıyla kapsanmış olmasıdır.

111 Nolu Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi, yine, toplumsal cinsiyet eşitliği, muamele eşitliği ve ayrımcılık yasağı normları üstüne kurulmuştur. Sözleşmenin 1. Maddesi ayrımcılığı tanımlarken ırk, din, dil ile birlikte açık bir şekilde toplumsal cinsiyet boyutunu da eklemiştir.

1962 yılında imzalanan (ancak Türkiye’nin onaylamadığı) 117 No’lu Sosyal Politika (temel Amaçlar ve Standartlar) Sözleşmesi temelde devletlerin uygulayacağı sosyal politikanın temel amaçlarını ve sınırlarını çizmektedir. Sözleşmenin 4. Bölümü 14. Maddesinde yeniden ücretler ve sosyal güvenlik düzeyinde her türden ayrımcılık yasaklanırken, ayrımcılığın yasaklandığı boyutlar içinde toplumsal cinsiyet açıkça belirtilmiştir. 14. Maddenin 2. Fıkrasında düşük ücretlerin yükseltilmesi bir amaç olarak konulurken bu yükseltme sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin, diğer eşitlikler gibi, gözetilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. 4. Fıkırada ise annelik durumunun ve statüsünün korunması ve annelik durumunun işten edilmek gibi bir duruma yol açmaması için gerekli adımların imzalayan devletler tarafından atılması şart koşulmuştur.

118 No’lu Muamele Eşitliği (Sosyal Güvenlik) Sözleşmesi 1962 yılında onaylanmış ve Türkiye tarafından 1973’te imzalanmıştır. 2. Maddesinde tek tek yardım türleri ayrıntılı olarak belirtilmiştir. 3. Madde ile sözleşmeye taraf olan devletlerde ayrımsız bir şekilde tüm vatandaşların sosyal güvenlik hakkı teyit edilmiştir.

123 No’lu İstihdam (Aile sorunluluklarına sahip kadın) Tavsiye Kararı bilfiil istihdamda olan ve ailesine bakmak ve onunla ilgilenmek yükümlülüklerine sahip kadının bu durumunun istihdam sürecinde onun aleyhine kullanılmamasını tavsiye etmektedir.

138 Nolu Asgari Yaş Sözleşmesi özellikle çocuk emeğinin yok edilmesine yönelik önlemlerin alınmasını garanti altına alırken çalışma için asgari yaşın her ülkede bireylerin mental ve fiziksel olgunluğa ulaştığı yaşa kadar yükseltilmesi gereğinin altını çizmiştir.

169 No’lu İstihdam Politikası (Tamamlayıcı Hükümler) Tavsiye Kararı’na göre özellikle iş bulmakta zorlanan veya işi bulduğunda istihdam durumunu sürdürmekte zorlanan toplumsal kesimlerin istihdamını kolaylaştıran ve onların taleplerini dikkate alan adımların atılmasını tavsiye etmektedir.

3. Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi Belgeleri ve Direktifleri

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve yoksulluk ilişkisi üzerine aldığı kararlar, yürüttüğü stratejiler veya tavsiye kararları ile Avrupa Birliği Kurumlarının ele alınmaktadır. AB’nin yasal ve idari yapısı içinde pek çok kurum vardır. Burada Avrupa Komisyonu (yürütme gücü olarak), Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi gibi temel kurumları ele alınmaktadır. AB kurumları sözleşmeleri arasında en önemli metinlerden biri 1961 yılında çıkarılan ancak 1996 yılında revize edilen **Avrupa Sosyal Şartı (ASŞ) ’dir**. Ancak belirtilmelidir ki 1996’da yapılan revizyonlar 1961 yılında imzalanan orijinal ve temel metne göre piyasa mantığının biraz daha hakim olduğunu göstermektedirler.

ASŞ’nin birinci bölümünde önce toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında tüm işçilerin sosyal hakları sıralanmaktadır. Herkesin özgürce seçtiği bir meslekte hayatını kazanabilme hakkı teslim edilmiştir. Her işçinin insanca yaşam için yeterli ücrete, adaletli, güvenli ve sağlıklı

çalışma koşullarına sahip olma hakları ayrıca belirtilmiştir. Çalışanların toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun olarak eşit haklar ve eşit muameleye tabi olmaları gerektiği beyan edilmiştir. Ayrıca her yaşlı insanın sosyal koruma hakkını tanımıştır. İkinci bölümde çalışma hakkı kapsamında adaletli çalışma koşulları tanımlanmaktadır. Örneğin haftalık çalışma saatlerinin üye ülkeler tarafından zaman içinde azaltılması gereğinin altı çizilmiş, ücretli izin hakkı teyit edilmiş ve en aza dört haftalık ücretli, yıllık izin hakkı öngörülmüştür. Adil ücret hakkının altını doldurmaktadır, çalışana ve ailesine yeterli bir yaşamı sunacak ücret taahhüdü vardır. Eşit değerde iş yapan kadın ve erkek çalışanın eşit ücrete tabi olması gerektiğini açıkça bildirmektedir. Analık deneyimi yaşayan çalışan kadının haklarının korunması ve ayrıca ona özel koruma sağlanması belirtilmektedir. Doğum yapacak çalışan kadının doğumdan önce ve sonra toplamda en az 14 hafta ücretli izinli sayılması gerektiğini, ve bu süre içinde sağlık ve bakım giderlerinin sosyal güvenlik sisteminde ya da bu iş için ayrılmış kamu fonlarından karşılanması gerektiğini açıklamaktadır. Ayrıca sözleşme bu bölümde sosyal güvenlik hakkını teslim etmektedir. Tıbbi ve sosyal destek yanı sıra sosyal refah ve sosyal korumadan yararlanmayı garanti altına almaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında işyerinde eşit muamele ve eşit fırsatların sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu başlık altında sayılan unsurlar şunlardır; istihdama erişim, işten çıkarılmaya karşı korunma, mesleki eğitimin yönlendirilmesi, eğitim, istihdam, çalışma ve ücret koşulları, kariyer gelişimi ve işte yükselme ve aile yükümlülüklerine sahip işçilerin hem toplumsal cinsiyet bazında hem de bu yükümlülüklere sahip olmayan işçilerle eşit muamele ve eşit fırsatlara sahip olmaları gereğini garanti altına almaktadır.

Yine 2016 yılında ilan edilmiş birleştirilmiş **Avrupa Birliği Temel Haklar Sözleşmesi**’nin 23. Maddesi istihdam, ücretler, fırsatlar ve işyerinde muamele boyutlarında toplumsal cinsiyet eşitliğini bir norm haline getirirken akabinde eşitlikten bağımsız olarak eksik temsil edilen cinsiyetin bu dezavantajının giderilmesi için üye ülkelerin adım atmalarını da zorunlu kılmıştır. Sözleşmenin 34. Maddesi doğrudan sosyal koruma ve sosyal destek ile ilgilidir. 1. Fıkrası’nda Birliğin analık, iş kazası, yaşlılık veya hastalık durumunda, AB kuruluş sözleşmelerindeki yasal dayanakların elverdiği ölçüde sosyal güvenlik ödemesi ve sosyal koruma sağlanmasını teşvik edeceğini açıkça beyan etmiştir. 3. Fıkra ise yeterli ekonomik kaynağa sahip olmayan kişilerin sosyal dışlanma ve yoksulluktan korunabilmeleri amacıyla sosyal yardımlar ve konut yardımları ile desteklenmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

Direktifler ve Kararlar

Kadın yoksulluğu ile ilgili Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi metinlerinin neler getirdiğine bakacak olursak, ilk olarak Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi’nin **2006/54/EC No’lu Direktifi** istihdamda ve işyerinde erkek ve kadına eşit fırsatlar tanınması ve eşit muamele edilmesiyle ilgilidir. Öncelikle toplumsal cinsiyet eşitliğinin Avrupa Topluluğu Kurucu anlaşmasının 2. ve 3. maddelerine göre bir norm olduğu hatırlatılmaktadır. Direktifin 7. Maddesi işvereni işyerinde mesleki eğitim sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi, cinsel taciz ve cinsel istismarın önlenmesi ile yükümlü kılmaktadır. 8. Madde eşit değerdeki işe eşit ücreti bir kural haline getirirken 13. Madde hem erkeğe hem de kadına aile yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için esnek çalışma koşullarının sağlanmasını da şart koşmaktadır. Daha sonra AB’nin çeşitli

kurumlarının önerileri ve kurucu anlaşmalarından türetilen temel ilkelerin özetlenmesinden sonra Direktifin temel hükümlerine geçilmektedir. Burada ilke düzeyinde sıralanan unsurlar daha somut hale getirilmektedir. Bazı durumlarda ise hüküm ilkenin içeriğini genişletmektedir. Örneğin işe ara vermeyi gerekli kılan zorunlu unsurlar (hastalık, analık, iş kazası sonucu iş görememe) bu hükümlerin sadece ücretle çalışan bireylere değil aynı zamanda kendi hesabına çalışanlara, işsizlere ve emeklilere de uygulanması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Böylece ücretli çalışan için sosyal güvenlik çerçevesinden tüm AB vatandaşları için sosyal koruma ilkesine de geçiş yapılmış olmaktadır. **2010/41/EU No’lu Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi** ise sosyal güvenlik ve sosyal koruma süreçlerinin sadece ücretli çalışanlarla sınırlı tutulmayacağına en temel kanıtıdır. Direktif kendi hesabına çalışan erkek ve kadınların eşit fırsatlara sahip olmaları ve eşit muamele görmeleri gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Doğrudan bu direktifle ilgili olan 1296/2013 No’lu Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi düzenlemesi ise sosyal içermenin önemli bir aracı olarak mikro kredi mekanizmasını düzenlemektedir. Düzenleme ilkeler bölümünde **10. Madde’de Avrupa 2020’nin** en önemli amaçlarından birinin de yoksulluğu ve sosyal dışlanmayı yok etmek olduğu belirtildikten sonra bunun ancak toplumsal cinsiyet eşitliği gözetilerek yapılabileceğinin altını çizmektedir. Bu düzenleme kuşkusuz yeni liberal refah ve sosyal koruma programının piyasa yanlı adımlarından biri olan mikro kredi mekanizmasını ele alması açısından çarpıcıdır.

Yine Parlamento ve Konsey’in bir diğer düzenlemesi, **1304/2013 No’lu Düzenleme**, Avrupa Sosyal Fonu’nu (ASF) üye ülkelerde dezavantajlı grupları, yoksul kesimleri ve yaşlı kadınları sosyal içermenin çatısı altına almak için gerekli mali ve ekonomik adımları atmakla yükümlü kılmaktadır. Hatta düzenleme ASF’nin spesifik olarak kadının ekonomik bağımsızlığını sağlamak ve erkek şiddetine uğramış kadınların topluma yeniden kazandırılması için kullanılması gerekliliğinin de altını çizmektedir. Hükümler bölümünde 7. Hüküm ’de ise açıkça ASF’nin kadının istihdama katılımının ve istihdam ve kariyer sürecinde ilerlemesinin sağlanması ve dolayısıyla yoksulluğun kadınlaşmasının engellenmesi için kullanılması gerektiği belirtilmektedir.

AB kurumları toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın yoksulluğu ile mücadele sürecinde sadece politika düzeyinde değil kuramsal ve kavramsal altyapı düzeyinde de bir genişlemeye yol açmaktadırlar. Örneğin İstihdam ve Sosyal Koruma için Topluluk Programı’na hazırlık teşkil eden Parlamento ve Konsey’in **1672/2006/EC No’lu Kararı** açıkça toplumsal cinsiyet anaakımlaştırmanın topluluğun tüm uygulamalarında hayata geçirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Parlamento ve Konsey’in tüm kararları genel hatları çizen kararlar değildirler; yukarıda örneklerinin de verildiği gibi spesifik düzenlemeler daha somut adımlara yöneliktir. Örneğin, Parlamento ve Konsey’in **223/2014 No’lu Düzenlemesi** En Mahrumlara Avrupa Yardımı Fonu ile ilgilidir. 5. Madde’nin 7. Fıkra’sında açıkça Komisyon ve Üye Ülkeler fonun kullanımı sürecindeki hazırlık ve uygulama aşamalarında toplumsal cinsiyet boyutunu dikkate alarak çalışmaya yükümlü kılınmışlardır.

Mayıs 2016’da Avrupa Parlamentosu’nun **Yoksulluk: Toplumsal Cinsiyet Boyutu** başlıklı kararı (2015/2228(INI)) da aslında AB kurumlarının kadın ve yoksulluk ilişkisini ne kadar ciddiye aldıklarını göstermektedir. Karar metni bu konuda önemli kararları içeren hem uluslararası anlaşmalara hem de AB kurumlarının metinlerine göndermelerle başlamaktadır. Üstelik yoksulluk ve güvensizliğin Komisyonun önerdiği ve üye ülkelerin de uyguladıkları kemer sıkma politikaları dolayısıyla arttığına dair de ilginç bir tespit vardır. Özellikle kadın yoksulluğunun sadece kadını değil çocukları ve çocukların da geleceğini olumsuz etkilediği, yoksulluk sınırının altında kalan özellikle sadece kadın ebeveynli ailelerde yetişen çocukların hem ciddi bir eğitim açığı yaşadıkları hem de sosyal güvenlikten yoksun kalma riskiyle karşı karşıya kaldıkları ayrıca tespit edilmiştir. Üye ülkelerden özel yaşam-çalışma yaşamı dengesini uygun bir şekilde kuran politikalar üretmeleri, temel kamusal hizmetlerin hem miktarını hem de kalitesini arttırmaları, kadınlara yönelik sosyal yatırımları arttırmaları ve özellikle kemer sıkma politikalarını daha dikkatli bir şekilde kurgulamaları beklenmektedir.

Diğer taraftan Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi özellikle Parlamento tarafından toplumsal cinsiyet eşitliği ve yoksulluk konusunda görüşüne başvurulmuş bir komitedir. Parlamento’ya 2018 yılında sunulan ve Avrupa İşgücü Piyasalarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği başlıklı hareket planına yönelik görüş burada önemlidir (EESC 2018/02567). Özellikle işgücü piyasalarında geçerli vergi-yardım sisteminin bir aileden ikinci sırada işgücü piyasasına giren kişi üzerinde (ki genellikle kadın olduğunun isabetli bir şekilde altı çizilmiştir) caydırıcı bir etkide bulunduğu tespit edilmiştir, Parlamento’nun bunu dikkate almasının gerekli olduğunun altı çizilmiştir. Diğer taraftan özellikle kendi hesabına çalışan kadınlar için yoksulluk riskinin oldukça yüksek olduğu da belirtilmektedir.

II. Normlar, Standartlar, Ölçütler ve İyi Örnekler

A. Normlar

Yoksulluğun önlenmesi ve sosyal koruma alanındaki insan hakları belgelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle dahil edilen normların en başında gelen **eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkesi** insan hakları hukukunun en temel unsurları arasındadır. Eşitlik, öncelikle, herkesin kanun önünde eşit olmasını garanti eder, bu da, kanunun herkese uygulanacak genel şartlarda formüle edileceği ve eşit şekilde uygulanacağı anlamına gelir. Ayrıca eşitlik herkese üçüncü kişiler tarafından keyfi ve ayrımcı muameleye karşı yasa çerçevesinde eşit korunma hakkı verir. Tarihsel olarak, eşitlik ilkesi, insan hakları ve temel özgürlüklerin ırk, cinsiyet, dil veya din temelinde ayrımcılık yapılmaksızın tüm insanlara sunulması Birleşmiş Milletlerin (1945) Kuruluş Şartının özünü oluşturmaktadır. Ayrıca CEDAW Sözleşmesi Taraf Devletlere sistematik ve yapısal ayrımcılığa karşı mücadele etme yükümlülüğü de yüklemektedir. CEDAW Komitesi, Ocak 2004’te kabul edilen, Madde 4 (1) temelinde geçici özel tedbirlere ilişkin 25 No.lu Genel Tavsiye Kararında, Sözleşme’nin amaçladığı eşitliğin üç yönünü şu şekilde ifade etmektedir: 1. Kadınların yasa önünde tam eşitliğini sağlamak ve özel alanda olduğu kadar kamusal alanda da ayrımcılığa karşı koruma sağlamak; 2. Kadınların fiili konumunu iyileştirmek; 3. Toplumsal cinsiyet ilişkilerine yönelik kalıp yargıların ortadan kaldırılması

Eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılık yasağı normları, Devletlerin sosyal koruma programlarının tüm hak sahipleri için **erişilebilirlik, uyarlanabilirlik, kabul edilebilirlik ve yeterlilik** standartlarını karşılamasını sağlamasını gerektirir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi bu normları ve standartları aşağıdaki ifadelerle tanımlamıştır¹. **Erişilebilirlik**, sosyal koruma programlarının insanların yaş, engellilik, etnik köken, coğrafi konum veya diğer farklılıklardan bağımsız biçimde herkesin eşit erişimine açık olmasını ve yararlanmalarının kolaylaştırılmasını ifade etmektedir. **Uyarlanabilirlik** normu, sosyal koruma programının özgün farklılaşan ihtiyaçlara yönelik tasarlanması gerektiğinin altını çizmektedir. **Kabul edilebilirlik**, sosyal korumanın ırk, cinsiyet, sınıf, etnik köken, engellilik veya diğer ayrımcılık biçimlerine duyarlı olmasını ifade etmektedir. **Onurlu ve yeterli yaşam hakkı** ise çalışma hakkı ile yakından ilişkilidir. Yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfus yeterli ve güvenli geçim kaynaklarından yoksundur. İşsizlik, eksik istihdam, sosyal güvenceden yoksun çalışma, geçici işlerde çalışma, düşük ücretli işlerin sunduğu çalışma koşulları yoksullukla yakından ilişkilidir. Yukarıda özetlenen uluslar arası sözleşmelerde **onurlu ve yeterli yaşam hakkına** dayanan önemli normlardan biri insana yakışır iş ve çalışmadır. Yoksulluğun azaltılması bağlamında çalışma hakkını gerçekleştirmeye yönelik bir strateji, yoksullar için işin niceliğini ve kalitesini artırmayı

¹ <https://socialprotection-humanrights.org/framework/principles/standards-of-accessibility-adaptability-and-acceptability/>

hedeflemelidir. Bu, bir yandan yoksulluk içinde yaşayan insanların işsizliğini azaltmayı, diğer yandan ücret ve kazancını artırmayı gerektirir.

B. Standartlar

Uluslararası belgelerde yoksulluğun önlenmesi ve sosyal yardımlara yönelik yer alan normlara dayanarak belirlenen standartlar mevcuttur. Söz konusu standartlar, Taraf Devletlerin taahhütlerini yeri getirmeleri konusunda izleme yapma imkanı sunmakta ve aynı zamanda yoksulluğun önlenmesi ve sosyal yardımlara ilişkin politikaların tasarlanmasında hedef ve stratejilerin belirlenmesinde kullanılmaktadır. İzleyen bölümde Türkiye’deki sosyal yardımların değerlendirmesinde atıfta bulunacağımız tüm bu BM kuruluşları tarafından yapılan uluslararası anlaşma ve sözleşmelerden derlenmiş standartlar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

11. Doğum yapacak kadının doğumdan altı hafta öncesiyile 6 hafta sonrası arasında izinli sayılması ve bu süre içinde gebelik için bakım yardımı alması
12. Hastalanarak çalışamayacak duruma gelmiş ebeveynlerin bağımlı eşleri ve çocuklarına bakım yardımı yapılması.
13. Sağlık hizmeti ya kişilere sosyal güvenlik veya sosyal koruma kanalıyla ya da kamusal sağlık hizmetleri aracılığıyla götürülmelidir.
14. İster sosyal güvenlik sistemi/sosyal yardım sistemi vasıtasıyla olsun, isterse kamusal sağlık hizmeti vasıtasıyla olsun sağlık hizmeti ayrımsız bir şekilde toplumun tüme üyelerine sağlanmalıdır.
15. Eğer kişinin geliri geçimlik seviyenin altındaysa sosyal güvenlik/sağlık sigortası ödentisi yetkili otorite tarafından karşılanmalıdır.
16. Ailenin ekmek kazanan ve çalışan bireyinin ölmesi veya malul haline gelmesinden dolayı ortaya çıkacak gelir kaybı kamu otoritesi tarafından giderilmelidir.
17. İşyeri kazası sonrasında geçici veya sürekli istihdam dışı kalma durumlarında kazayı geçiren kişilere, eşlerine ve çocuklarına yönelik sosyal güvenlik/koruma önlemlerinde aksama olmaması ve gelir kaybının karşılanması
18. Sosyal güvenlik/sosyal koruma hizmetleri ayırım gözetmeksizin toplumun tüm üyelerine sağlanmalıdır.

Binyıl Kalkınma Hedefleri

- B1. Aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak,
- B2. Toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadınların güçlenmesini desteklemek,

2030 Kalkınma Hedefleri

- C1. Ulusal tanımlamalara göre, yoksulluğu her yönüyle yaşayan her yaştaki erkek, kadın ve çocuk sayısının en az yarıya indirilmesi
- C2. Ulusal şartlara uygun sosyal koruma sistemlerinin ve ölçülerinin, zemini de kapsayacak şekilde, herkes için uygulanması ve 2030’a kadar yoksul ve kırılgan kesimin önemli ölçüde kapsanmasının sağlanması

C3. Özellikle yoksul ve kırılgan olan her kadın ve erkeğin, ekonomik kaynaklar, konusunda eşit haklara sahip olması ve bunun yanı sıra temel hizmetler, arazi ve diğer mülkiyet çeşitleri üzerinde kontrol, miras, doğal kaynaklar, uygun yeni teknolojiler ve mikro finans dâhil olmak üzere mali hizmetler konusundaki haklara eşit erişimin sağlanması

C4. Ücretsiz bakım ve ev işlerinin kamu hizmetleri, altyapı ve sosyal koruma politikalarının sağlanması ve hane ve aile içinde sorumluluğun ulusal açıdan uygun bir biçimde paylaşılmasının geliştirilmesi yoluyla tanınması ve değer görmesi

BM Kadın Konferansı Pekin Deklarasyonu

F1. Yoksulluk içinde kadınların ihtiyaçlarını ve çabalarını ele alan makroekonomik politikaları ve kalkınma stratejilerini gözden geçirmek, kabul etmek ve sürdürmek

F2. Kadınların eşit haklarını ve ekonomik kaynaklara erişimini sağlamak için yasaları ve idari uygulamaları gözden geçirilmesi

F3. Kadınlara tasarruf araçlarına ve kredi mekanizmalarına ve kurumlarına erişim sağlama

F4. Yoksulluğun ölçülmesinde cinsiyete duyarlı yöntemler geliştirmek ve yoksulluğun kadınlaşmasını anlamak ve çözüm üretmek amacıyla araştırma yapmak.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği

- Tam istihdam

- İstihdama, gelir getirici işe erişimde cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırılması

- Ücretlerde cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması

- Hiç kimsenin kronik açlığa maruz kalmaması

- Gıdaya erişimde cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması

- Herkesin barınabileceği bir konutun olması,

- Herkesin yaşadığı konutun temel hizmetlere, temiz içme suyu, elektrik, sanitasyon gibi hizmet altyapısına erişimi olması belirlenmiştir.

- Tüm insanların yeterli ve uygun fiyatlı temel sağlık hizmetlerine erişimi olması,

- Önlenebilir çocuk ölümlerinin ortadan kaldırılması,

- Önlenebilir anne ölümlerinin ortadan kaldırılması,

- Üreme çağındaki tüm kadın ve erkeklerin güvenli ve etkili doğum kontrol yöntemlerine erişimlerinin sağlanması,

- Sağlık hizmetlerine erişimde cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması yer almaktadır.

- Tüm çocuklar için en kısa sürede evrensel ilköğretime erişim sağlanması,

- İlk ve orta öğretimde cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması,

- Parlamento, bölgesel ve yerel seçimler, referandumlar ve benzeri karar alma süreçleri yoluyla kamu işlerinin yürütülmesine tam ve eşit katılımı.

1. Avrupa Konseyi Standartları

Avrupa Konseyi standartlarının türetildiği metinler aşağıdaki gibidir:

Avrupa 2020 Stratejisi

Somut olarak, Konsey, 2020 yılına kadar ulaşılabilecek istihdam, yenilikçilik, eğitim, sosyal içerme ve iklim / enerji konularında beş alanda hedefler belirlemiştir. Üye devletler bu alanların her birinde kendi ulusal hedeflerini benimsemiştir. Avrupa 2020 çerçevesinde, yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altında olma kavramı (AROPE) üç koşuldan en az biriyle tanımlanmaktadır: 1. yoksulluk riski altında olmak, 2. maddi yoksulluk ile karşı karşıya olma durumu veya 3. İşsiz/istihdama erişimin yetersiz olduğu hanelerde yaşamak. Yoksulluğun veya sosyal dışlanmanın kesimşelliği, gelir yoksulluğu, gelir dışı yoksulluk ve işgücü piyasasıyla ilişkili yoksulluk dahil olmak üzere üç boyutu kapsayan göstergelerin bir kombinasyonu aracılığıyla ölçülebileceği ve izlenebileceği belirtilmektedir (EIGE, 2016).

Avrupa Komisyonu

Neredeyse bir yürütme gücüne sahip Avrupa Komisyonu kuşkusuz AB’nin idari yapılanması içinde en önemli yerde durmaktadır. Özellikle son yıllarda hem sosyal politika hem de toplumsal cinsiyet eşitliği alanlarında önemli kararlara ve strateji belgelerine imza atan Komisyon kuşkusuz AB içinde her iki alanda da oldukça belirleyici bir role sahiptir. Bu çerçevede **A Union of Equality: Gender Equality Strategy 2020-2025** başlıklı strateji belgesine bakılmıştır. Özellikle çocuk sahibi olan ve aynı zamanda çalışmak zorunda olan kadınlara yönelik bu strateji kuşkusuz **sosyal koruma, onurlu ve insanca yaşam, adalet ve hakkaniyet, yeterlilik, erişilebilirlik** normlarına uygundur. Ayrıca I8, B2 ve C4 standartları açıkça ima edilmiştir.

2017’de İsveç Göteborg’da yapılan toplantı sonrasında Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi’nin ortak kararı olarak açıklanan **Sosyal Hakların Avrupa Dayanağı** sözleşmesi de Komisyonun özellikle kadın ve yoksulluk konularını doğrudan ilgilendiren pek çok tavsiye ve kararına altyapı teşkil etmektedir. Sosyal Hakların Avrupa Dayanağı Sözleşmesi **eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, muamele eşitliği, adalet ve hakkaniyet, onurlu ve insanca yaşam, erişilebilirlik ve uyarlanabilirlik** normlarına işaret etmektedir. Ayrıca A2, B1, B2, C4, F1 ve F2 standartlarına uygundur. Ayrıca Komisyonun Personel Çalılma Raporları ve diğer strateji belgeleri de gözden geçirilmiştir.

C. İyi Örnekler

İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı, Yoksulluğa Çok Boyutlu Yaklaşım ve İzleme Araç Seti , Sosyal Koruma Web Platformu, Avrupa Kadın Lobisi, Uluslararası Kapsayıcı Büyüme Merkezi, Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG), İnsani Gelişme Vakfı (İGV) gibi oluşumların kadın yoksulluğu ile ilgili adımları iyi örnekler olarak gösterilebilir. İyi örneklere dair daha geniş bilgiye ana rapordan ulaşılabilir.

III. Türkiye’de Mevcut Durum Analizi: Normatif-Politik Yapı

Türkiye’de başta Anayasa olmak üzere tüm yasalar ve diğer hukuki düzenlemeler eşitlik, ayrımcılık yasağı, adalet ve hakkaniyet normlarına uygun maddeler içermektedir. Ayrıca Türkiye’nin AB’ne üyelik müzakerelerinin başlamasından sonra tüm yasal düzenlemelerin AB müktesebatıyla uyumlu hale getirilmesi için çalışmalar yürütülmüştür. Bu süreçteki gelişmeler ilgili mevzuattaki gelişmelerin temel hususları bu başlık altında incelenmiştir. Ayrıca akademik araştırmalardan yararlanılarak hükümet programları gözden geçirilerek yoksulluğun önlenmesi ve sosyal korumaya ilişkin meclise sunulmuş ve yapılmış olan mevzuat değişiklikleri tarihsel olarak aktarılmıştır.

Anayasanın 5. maddesine göre devletin temel amaç ve görevleri arasında kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak vardır.

A. Mevzuat

1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Mevzuat

Bu başlık altında ulusal yasalar ve mevzuat belgelerine yer verilmektedir. Sosyal koruma ve yoksulluğun önlenmesinde çıkarılan yasal mevzuat içeriğinde toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin ne denli benimsendiğinin bir değerlendirilmesi sunulmaktadır. Cumhuriyet dönemi sosyal refah anlayışı ve kadına özgü sorunların çözümüne ilişkin Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü’nün kuruluşu ve sonrasında kadından aileye geçiş süreci 2018 yılında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Teşkilatlanması Kanunundaki 30. Maddede yer verilen Sosyal Politikalar Kurulunun kurulması ve izleyen süreç kurulun stratejik belgeleri ve planları incelenerek aktarılmaktadır.

Öncelikle **Anayasa’nın 10. Maddesi** kanun önünde eşitlik ilkesinin altını doldururken toplumsal cinsiyet eşitliğini de bu başlık altında bir ilke haline getirmektedir. 2004 ve 2010 yılında maddede yapılan değişiklikler ise açık bir şekilde kadınlara yönelik pozitif ayrımcılığın, maddenin temel ilkeleriyle çelişmeyeceğini ifade etmektedir. **Anayasa’nın 49. Maddesi** açıkça çalışma hakkını düzenlemektedir. 2001 yılında yapılan değişiklikle devlet hem çalışanlar hem de çalışmayanlar için sosyal güvenlik ve sosyal koruma sağlamakla görevlendirilmiştir. **50. Madde** ise çalışma yaşamında özel olarak korunması gereken grupları tanımlamıştır. Ancak bu maddenin özellikle bazı sektörlerde toplumsal cinsiyet ayrımcılığına yol açabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. **Anayasa’nın 60. Maddesi** ise açıkça ayırım gözetmeksizin herkesin sosyal güvenlik hakkını garanti altına almaktadır. Burada yasal mevzuatın kadın yoksulluğu ile ilgili olarak iki boyutu birden içerdiğini ayrıca vurgulamak gerekir; ayrımcılık karşıtlığı ve kadınlara yönelik özel sosyal koruma tedbirleri.

Bu nedenle yasal mevzuatın geri kalanı incelenirken önce birinci sonra da ikinci boyut üzerinde durulacaktır.

4857 sayılı İş Kanunu çok açık bir şekilde toplumsal cinsiyet ayrımcılığını işyerinde yasaklama amacındadır. Hem eşit işe eşit ücret ilkesi gözetilmiştir, hem de olası gebelik durumunun kadının işyerindeki haklarının aleyhine kullanılması engellenmiştir.

Esas olarak 2016 yılında 6701 sayılı kanun ile kurulan **Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu’nun** kuruluş kanunu hem ayrımcılıkla ilgili maddeler hem de kadın yoksulluğu ile ilgili dolaylı maddelere sahiptir. Kanunun 3. Madde’si açıkça eşitlik ilkesini tanımlayarak ayrımcılığı yasaklamaktadır. Bu madde her türden ayrımcılığı yasakladığı için eşit işe eşit ücret ve yoksulluk yardımlarından yararlanmada kadın ile erkek arasındaki ayrımcılığın engellenmesi için de yasal bir temel sağlamaktadır. Keza 6. Madde istihdam ve serbest meslek ile ilgili olarak ayrımcılık yasağının altını doldurmaktadır. 7. Madde ise ayrımcılık için herhangi ileri sürülebilecek mazeret oluşturan durumları ortaya koymaktadır.

2. Sosyal Korumaya Yönelik Mevzuat ve Kurumlar

Eşitlik boyutuna yapılan vurgulardan sonra sosyal koruma ile ilgili yasal önlem ve mevzuat sosyal korumanın hem çalışanlara hem de çalışmayanlara yönelik boyutları ile ele alınacaktır. Öncelikle, çalışanlar açısından sosyal korumanın en önemli boyutu olan İş Kanunu’nun öngördüğü çalışan kadınlara yönelik sosyal koruma önlemlerine ve kurumlara bakılacaktır.

Türkiye’de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigorta sistemlerinin kuruluşu **1936 tarihli 3001 No.lu İş Kanunu’na** kadar geri götürülebilir. Bu kanunda çalışanlar için bir sosyal sigorta sisteminin tedrici bir şekilde kurulması öngörülmüştür. Ancak tedrici olarak atılması öngörülen adımlar II. Dünya Savaşı sonrasına kadar atılamamıştır. Sosyal sigorta kolları ile ilgili ilk kanun, 27.06.1945 tarihli ve 4772 sayılı İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu’dur. Bu kanuna paralel olarak 16.07.1945 tarihinde 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunun 1946 tarihinde yürürlüğe girmesiyle İşçi Sigortaları Kurumu kurularak 1945 yılına kadar kurulan çok sayıda sandığın da birleştirilmesi sağlanmıştır. İşçi Sigortaları Kurumu kurulduğu yıl, ilk önce 4772 sayılı İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu sonrasında ise, 1950 yılında 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu, 1951’de 5502 sayılı Hastalık ve Analık Sigortası Kanunu ve 1957’de de 6900 sayılı Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortası Kanunu kabul edilmiştir.

Ancak asıl dönüşüm 1961 Anayasası ile birlikte gelmiştir; bu anayasa hem çalışan kesimlerin hem de çalışmayanların sosyal haklarını genişletme konusunda köktenci adımlar atmıştır. 10. Madde’de kişinin temel hak ve hürriyetlerine sosyal ve ekonomik bir içerik verilmiştir. Özgürlük sorununun aynı zamanda sosyal ve ekonomik haklarla tanımlanmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır. 12. Madde ile de yukarıda detayları verilen eşitlik vurgusu daha da öne çıkarılmıştır. 43. Madde ise apaçık bir şekilde önemli bir sosyal koruma hükmü getirmektedir. Böylece çalışana yönelik önemli bir sosyal koruma adımı atılmıştır. Keza 44. Madde çalışanların izin hakkını, 45. Madde ücrette adalet ilkesini, 48. Madde Sosyal Güvenlik hakkını, 49. Madde sağlık hizmeti hakkını düzenlemektedir. 1950 tarihinde

yürürlüğe giren **5434 No.lu Emekli Sandığı Kanunu** ile kamu çalışanlarına yönelik olarak kurulan Emekli Sandığı Kurumu’ndan sonra 1961 Anayasası’nı yine 1961 yılında çıkarılan **506 sayılı Sosyal Güvenlik Kanunu** takip etmiştir. Bu kanunun akabinde 1965 yılında ücretli çalışanlar için Sosyal Sigortalar Kurumu kurulmuştur. 1971 yılında ise serbest çalışanlara yönelik BağKur hayata geçirildi. 2006 tarihinde 5506 No.lu kanun ile bu üç kurum ve genel sağlık sigortası sistemi Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) adı altında birleştirilmiş oldu. Böylece Türkiye için günümüzde geçerli sosyal güvenlik sistemi ortaya çıkmış oldu. Bu sistem hem primli hem de primsiz ödeme yapanlara yönelik iki başlı bir sistemi ortak normlar altında birleştirmeyi amaçlamıştır. Bu sistemde çalışarak prim ödeyenler ve çalışmayanlar aynı genel sosyal güvenlik ve genel sağlık sigortası kapsamında birleştirilmiştir.

5506 No.lu Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu açık bir şekilde aslında sosyal haklardan yararlanma anlamında çalışan ile çalışmayan arasındaki ayrımı esnetmektedir. Örneğin, üzrinde defalarca değişiklik yapılan 3. Madde kanunun kapsamı tanımlanırken çalışan eşleri, çocukları, ve diğer çalışmayan kesimler de kapsam altına alınmıştır.

Burada diğer bir önemli unsur da **4857 Sayılı İş Kanunu’dur**. Aslen çalışanların iş akdi ve iş yerindeki hakları ile ilgili hükümler içeren kanun, çalışanların sosya olarak korunmasına yönelik hükümler de içermektedir. **İş Kanunu** analık halinde kullanılacak izin ve araları da düzenlemiştir.

2013 tarihinde yürürlüğe giren **Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik** dolaylı olarak kadın yoksulluğunun engellenmesine yönelik ciddi bir adım atılmasına yol açmıştır. Çocuk bakımı veya gebelik dolayısıyla işgücü piyasasından ve istihdamdan uzakta kalan yoksul kadınların yeniden istihdama kazandırılmaları açısından önemli bir adımdır. Görüldüğü gibi annelik ile ilgili olası her durum göz önüne alınmış gibidir.

Buradan sonra çalışmayanlara yönelik sosyal koruma ile mevzuat ele alınmıştır. Burada tarihsel olarak ilk önemli adım **1955 tarihli 8972 sayılı Hastaneler Kararnamesi’dir**. Henüz ortada genelleştirilmiş bir sosyal güvenlik ve sosyal koruma sistemi yokken atılan bu adım kuşkusuz önemli bir kazanımdır. Kararnamenin 4. Maddesi hastanelere ücretsiz kabul edilecek grupları tanımlamıştır. Gebeler, bulaşıcı hastalığa sahip kimseler, fukaralığı tespit edilmiş kimseler, malulen emekliler bu grup içinde sayılmıştır. Sağlık hizmetlerine dair de 1955 tarihinde Hastaneler Talimatnamesi ile kamu hastanelerine ücretli ve ücretsiz kabul edilecek hastaların tanımlanmış olması önemlidir. Talimatnameyle, kamu hastanelerinde sağlık hizmetlerinin, ödeme gücü olan vatandaşlara belirli bir ödeme karşılığında sunulmasına geçiş gerçekleştirilmiştir. 1955 yılında Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti Hastaneleriyle Rehabilitasyon Müesseselerine Verilecek Mütedavil Sermaye Hakkında Kanun ile, kamu hastaneleri ücretle hizmet sunan müesseselere dönüştürülmüş ve döner sermayeli kuruluşlar haline getirilmiştir. Sağlık Bakanlığının 1965 yılında yayımladığı çalışmada dikkat çeken bir başka nokta ise 1955 yılında çıkan, daha sonra 209 Sayılı Sağlık Bakanlığına Bağlı Sağlık Kurumları ile Esinlendirme Tesislerine Verilecek Döner Sermaye Hakkında Kanun ile düzenlemeye giden döner sermaye uygulamasına yönelik olmuştur. Bu

uygulamayla ödeme gücü olan vatandaşların, muayene ve tedavi ücretlerine katılmaları ve devlet bütçesinden ödenen kaynakların yoksul vatandaşlara yönelik hizmete aktarılması planlanmıştır (Yalçınkaya, 2017).

Sosyal Hizmet Enstitüsü Kuruluş Yönergesinin (1959) esasları arasında sosyal hizmet programlarının uygulanmasında korunmaya muhtaç çocuk, muhtaç engelli ve muhtaç yaşlıya öncelik tanınması gerektiği belirtilmiş ve aynı zamanda da eşitlik ilkesine yer verilmiştir. Sosyal hizmetler alanında faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında koordinasyon ve işbirliği tesis edilerek güç birliği sağlanmasının ve mevcut kaynaklara en verimli şekilde işlerlik kazandırılmasının önemi vurgulanmıştır.

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun (1976) sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birisinden her ne nam altında olursa olsun bir gelir veya aylık haktan yararlananlar ile uzun vadeli sigorta kolları açısından zorunlu olarak sigortalı olunması gereken bir işte çalışanlar, nafaka bağlanmış veya nafaka bağlanması mümkün olanlar veya 24/5/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu hükümlerine göre harçlık ödenenler hariç olmak kaydıyla, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından muhtaç olduğuna karar verilen 65 yaşını doldurmuş vatandaşlara aylık bağlanmasına dair hükümler içermektedir.

1986 tarihli ve 3294 No.lu **Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu** ise açık bir şekilde devlet tarafından sağlanan yardımların kimler tarafından alınabileceğini ve bu yardımların hangi şartla altında dağıtılacağını belirlemiştir. **Madde 3** ise Merkez Bankası nezdinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’nun kurulduğunu ilan etmiştir. Böylece Türkiye’de kadın yoksulluğu ile mücadelede en aktif biçimde kullanılacak kurumlardan biri ortaya çıkmıştır.

Yoksul kadınlara yönelik diğer önemli bir koruma ise 4721 No.lu **Türk Medeni Kanunu**’nda sağlanmaktadır, boşanmış ve çalışmayan kadınlar ve bu kadınların vesayetine bırakılan çocukların bakımı için karşı tarafın yargı mekanizması tarafından belirlenecek bir nafaka ödemesi zorunlu kılınmıştır.

Kuşkusuz kadın yoksulluğu aynı zamanda son zamanlarda üstünde yoğunlaşan şiddeti daha çok hisseden kadınlar için şiddete maruz kalma riskini de arttırmaktadır. Ayrıca yoksulluk ile şiddet görme arasında doğrudan bir ilişki de vardır. Kadınların işgücüne katılımının düşük olduğu Türkiye’de kadınların büyük bir bölümünün ekonomik bağımsızlığa sahip olmaması özellikle bu kesimin şiddete zorunlu bir şekilde katlanmasına ve kadına yönelik şiddetin daha pervasız olmasına yol açmaktadır. Şiddet gören kadının ekonomik bağımsızlığa sahip olmaması durumunda şiddet dolayısıyla aileden kopması yoksullaşmasına yol açmaktadır. Diğer taraftan şiddet gören kadının hem ekonomik performansı düşmekte hem de piyasa dinamikleri karşısında özsaygı yitimine uğramaktadır. Dolayısıyla kadına yönelik şiddeti engellemeye çalışan yasal mevzuatın kadın yoksulluğu ile mücadele sürecinde önemli bir payı vardır.

Bu çerçevede 2012 tarihli ve 6284 No.lu **Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Engellenmesine Dair Kanun**’a bakmak gerekir. 3. Madde ’de mülki amirin şiddet gören tarafa sağlayacağı koruma önlemleri belirtilmiştir. Görüldüğü gibi şiddet gören kadın eğer çalışıyorsa ve muhtaç ise ona yönelik ayrıntılı bir koruyucu adımlar listesi belirlenmiştir. Yine 2013 tarihli **Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik** kadına yönelik şiddetin engellenmesi sürecinde özellikle şiddet gören yoksul kadınlara yönelik bir koruma hizmeti sağlamaktadır.

B. Politikalar

Bu bölümde, kamu kurumlarının ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının yoksulluk ve sosyal yardımlara yönelik proje ve programları ele alınacaktır. Bu çerçevede Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ve Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından geliştirilen projeler ve uygulanan programlar toplumsal cinsiyet perspektifinden kadın yoksulluğu ile mücadeleye yönelik stratejiler ve adımlar bağlamında incelenecektir.

1. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

AÇSHB’nin vizyonu “Toplumsal değerler çerçevesinde bireyi ve aileyi güçlendiren sosyal hizmetler sunmak; sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı sağlama hedefiyle istihdamı artıran, çalışma hayatını düzenleyen, denetleyen tedbirler almak ve sosyal güvenlik sisteminin etkinliğini sürdürmek” olarak tarif edilmiştir. Bakanlığın merkez birimi Genel Müdürlükler ve müstakil Daire Başkanlıkları ile bunlara bağlı muhtelif birimlerden oluşmaktadır. Bu kapsamda, AÇSHB, Çalışma Genel Müdürlüğü, Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Personel Genel Müdürlüğü, Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü olarak yapılanmıştır. Ayrıca, SGK ve İŞKUR bakanlığın ilgili kuruluşları arasındadır.

Çalışma Genel Müdürlüğü

Çalışma Genel Müdürlüğü’nün misyonu “Çalışma hayatını düzenlemek ve denetlemek, işgücü piyasasının yapısal sorunlarını çözmek suretiyle büyümenin istihdama katkısını, istihdam ve işgücüne katılım oranını artırmak, nitelikli insan kaynağı oluşturmak, sosyal güvenliği yaygınlaştıracak tedbirler almak, iş sağlığı ve güvenliği kültürünü geliştirerek tüm çalışanlara sağlıklı ve güvenli çalışma ortamı oluşturmak” olarak tarif edilmiştir. Genel Müdürlüğün yetki, görev ve sorumluluklarından bazıları şöyledir: Çalışma hayatına ilişkin onayladığımız uluslararası sözleşmeler ve AB uyum yasaları çerçevesinde sosyal tarafların görüşleri de alınarak yeniden düzenlenmesi için çalışmalarda bulunmak; AB mevzuatına uyum çalışmaları ile ülkemizce onaylanan veya onaylanması düşünülen ILO Sözleşmeleri ve diğer uluslararası belgelerle ilgili olarak genel müdürlük görüşlerinin oluşturulmasında koordinasyonu sağlamak ve bunlarla ilgili çalışmaları yürütmek; çalışma hayatında eşit

muameleyi teşvik edici ve ayrımcılığın önlenmesine yönelik politika ve stratejiler belirlenmesine yönelik çalışmalar yürütmek ve bu politika stratejilerinin uygulanmasını izlemek, projeler geliştirmek; AB uyum çalışmaları kapsamında üye devletlerdeki uygulamaları incelemek; Kadın İstihdamı Ulusal İzleme Koordinasyon Kurulu’nun sekreteryaya hizmetlerini yürütmek. Bu çerçevede Genel Müdürlük tarafından yürütülen çalışma hayatında kadının güçlendirilmesine yönelik projelerden bazıları şunlardır:

- Çalışma Hayatında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi 2010-2012
- Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı İstihdam Politikalarının Desteklenmesi Projesi 2019-2022
- Cinsiyet Eşitliği Odağında Geleceğin İnsana Yakışır İşleri Yaklaşımının Desteklenmesi Projesi 2020-2022
- Kadın İstihdamının Desteklenmesi için Büyükanne Projesi Nisan 2017-Mart 2018

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM)

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü’nün misyonu “Yoksullukla mücadele alanında strateji geliştirmek, sosyal yardım yararlanıcılarını nesnel ölçütlere göre belirleyerek muhtaçlık temelinde verilen tüm sosyal yardımları tek merkezde birleştirmek, adil bir gelir dağılımını sağlamak amacıyla yoksul ve muhtaç vatandaşlarımızı düzenli sosyal yardımlar ile güçlendirmek ve çalışabilir durumdaki sosyal yardım yararlanıcılarının kendi alın terleriyle geçinmelerini sağlamak” olarak tarif edilmiştir. Genel Müdürlüğün görevleri arasında şunlar vardır:

- Yoksullukla mücadele ve sosyal yardımlar alanında ulusal düzeyde uygulanacak politika ve stratejilerin belirlenmesi amacıyla gerekli çalışmaları koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek,
- 29/5/1986 tarihli ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun amaçlarını gerçekleştirmek ve uygulanmasını sağlamak için gerekli idari ve mali tedbirleri almak,
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun gelirlerini zamanında toplamak, toplanan gelirlerin yerinde, zamanında ve ihtiyaçlara göre kullanılmasını sağlamak,
- 3294 sayılı Kanun hükümlerine göre kurulan vakıfların harcamalarını, iş ve işlemlerini araştırmak, incelemek, izlemek ve denetlemek, görülen aksaklıklarla ilgili gerekli tedbirleri almak, vakıfların çalışma usul ve esasları ile sosyal yardım programlarının ölçütlerini belirlemek,
- Mevzuatta kamu kaynaklarıyla yardım yapılması öngörülen kişilere aylık, tazminat, ücret, yardım veya başka bir ad altında yapılacak her türlü sosyal yardımın ödenmesi ve anılan yardım ve ödemelerin veri tabanına işlenerek izlenmesi ile ilgili işleri diğer birimler ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içinde yerine getirmek; diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılmakta olan her türlü sosyal yardım ve ödemelerin veri tabanında izlenmesine ilişkin işlemleri yürütmek,
- Yoksullukla mücadeleye ve Genel Müdürlüğün görev alanına giren diğer konulara ilişkin olarak araştırma ve incelemeler yapmak, proje hazırlamak ve uygulamak,
- Yoksullukla mücadele alanında uluslararası gelişme ve uygulamaları izlemek, değerlendirmek, ülkemiz açısından yararlı görülen modelleri uygulamaya koymak,

- Sosyal Yardımlar Bilgi Sistemi ile ilgili işleri yürütmek,
- Sosyal yardımlaşma ve dayanışma kültürünü kökleştirici çalışmalar yapmak, geniş kitleleri kapsayan yardım kampanyalarını koordine etmek ve desteklemek, sosyal yardıma hak kazanılmasında ve genel sağlık sigortalılığının tespitinde esas alınacak gelir tespit testlerine ilişkin usul ve esasları belirlemek, bu testleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarıyla işbirliği yaparak uygulamak.

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından sunulan sosyal yardım programları birkaç başlık altında incelenebilir. Bunlardan aile yardımları gıda yardımları, barınma yardımları, sosyal konut projesi, yakacak yardımları, eşi vefat etmiş kadınlara yardım, muhtaç asker ailelerine yardım, doğum yardımı, öksüz ve yetim yardımı, muhtaç asker çocuğu yardımı ve elektrik tüketim desteği olarak uygulanmaktadır. Eğitim yardımları eğitim materyali yardımları, şartlı eğitim yardımları, öğle yemeği yardımı ücretsiz ders kitabı, öğrenci taşıma barınma ve iaaşe yardımı, engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması ve yurt yapımı şeklinde uygulanmaktadır. Sağlık yardımları şartlı sağlık yardımı, engelli ihtiyaç yardımları, gss prim ödemeleri, gss katılım payı ödemesi, kronik hastalara yönelik yardım programı, çoklu doğum yardımı vekronik hastalığı nedeniyle cihaza bağımlı olan hastalara elektrik fatura bedeli ve kesintisiz güç kaynağı desteği olarak yapılmaktadır. Yaşlı ve engelli yardımları yaşlılık yardımı, engelli yardımı, engelli yakını yardımı (18 yaşından küçük engelliler), silikozis yardımı ve evde bakım yardımınıdır. Özel amaçlı yardımlar, aşevleri, afet (acil durum) yardımları, terör zararı yardımları, yabancılara yönelik sosyal uyum yardımı (suy) programı ve yabancılara yönelik şartlı eğitim yardımı (şey) programı olarak uygulanmaktadır. Proje destekleri ve istihdam yardımları ise gelir getirici proje destekleri, kırsal alanda sosyal destek projesi, istihdam eğitimi projeleri, sosyal hizmet projeleri, işe yönlendirme yardımı, işe başlama yardımı şeklindedir.

Bunların yanında Genel Müdürlük tarafından yürütülen proje destek programları şunlardır: Gelir Getirici Projeler yoksul birey ya da hanelerin kendi geçimlerini sağlayacak işleri kurmaları, gelir elde etmeleri ve başlattıkları çalışmaları uzun süre devam ettirebilmeleri için verilen iş kurma destekleridir. Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi ile sosyal yoksunluk içinde bulunan kişi ve ailelerin en uygun organizasyonla üretime katılmaları, üretilen tarımsal ürünleri mahallinde değerlendirme ve pazarlamaları, gelir seviyelerini yükseltmeleri ve üretimde sürekliliklerinin sağlanması amaçlanmıştır. 2010 yılından itibaren yeni proje alınmamaktadır. İstihdam Eğitimi Projeleri yoksul kadınlara, işsiz gençlere, düzenlenecek kısa süreli kurslarla çeşitli teknik ve sosyal beceriler kazandırılması ve bu kişilerin daha nitelikli iş bulmalarının sağlanmasını amaçlamaktadır. 2010 yılından itibaren İŞKUR’un görev alanına girmesi nedeniyle desteklenmemektedir. Sosyal Hizmet Projeleri dezavantajlı grupların dışlanma riskinin azaltılması, sosyal adaletin sağlanmasına katkı sağlanması, sokakta çalışan/yaşayan çocuklara, engellilere, yaşlılara, korunmasız kadın ve erkeklere, işsiz gençler ve yoksullara sağlanan düşük maliyetli sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılmasını amaçlamaktadır. Aile Destek Merkezleri 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamındaki kadınların psikososyal, sosyokültürel, mesleki ve kişisel yönden gelişimleri ile toplumsal entegrasyonlarını sağlamaya yönelik faaliyet gösteren merkezlerdir. Sosyal Dayanışma Merkezleri Roman vatandaşların yoğun olarak yaşadığı yerlerde 3294 sayılı Kanun kapsamındaki vatandaşların toplumsal entegrasyonlarını sağlamak üzere, psikososyal, sosyokültürel, mesleki, sanatsal ve kişisel gelişimlerini

sağlamaya yönelik olarak faaliyet gösteren merkezlerdir. Yaşlı ve Engellilerin Bakımı ile yaşlı ve engelli vatandaşların ev temizliği, kişisel bakımları, temel ve zaruri ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmaktadır. Bu projelerden istihdam eğitimi projeleri, sosyal hizmet projeleri, aile destek merkezleri ve sosyal dayanışma merkezleri doğrudan yoksul kadınları hedeflemektedir. Diğer taraftan yaşlı ve engellilerin bakımı çoğunlukla kadınların üzerindeki bakım yükümü azaltarak, gelir getirici projeler ve kırsal alanda sosyal destek projeleri ise özellikle yoksul kadınlara gelir yaratma imkanı sağlayarak dolaylı olarak kadınlara yöneliktir.

Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ATHGM)

Aile Eğitim Programı (AEP)

Eğitim modüllerinden oluşan program 18 yaş üzeri tüm bireylere aile eğitimi ve iletişimi, hukuk, iktisat, sağlık ve medya alanlarında eğitimler vermeyi amaçlamaktadır. Aileyi esas alan bu programın toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi yoktur; aksine eğitim modüllerinde geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümünü pekiştirici örnekler vardır. Örneğin, eğitim materyallerinde, hane içi işleri kadının sorumluluğu olarak kabul edilerek çalışan kadınlara zamanlarını iyi planlamaları ve stres hissettiklerinde eşlerinin yardımını talep etmeleri önerilmektedir. Özellikle alt gelir gruplarına yönelik aile bütçesi yönetimi modülü bütçe yönetimini gelirden çok harcama kontrolü ile ilişkilendirmekte ve örneklerinde kadına özel bir rol yüklemekte ve onun harcamalardan sorumlu rolüne koymaktadır. Program kabul edilebilirlik normuna, C3 ve F2 standartlarına doğrudan gönderme yapmaktadır.

Evlilik Öncesi Eğitim Programı

Evlilik öncesi eğitim programı aslen Aile Eğitim Programı’nın bir alt parçası olarak aslında Aile Eğitim Programının işaret ettiği standartlar ve normları işaret etmektedir.

Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı

Aile ve Boşanma Süreci danışmanlığı ise yine sosyal hizmet merkezleri kanalıyla verilmekte ve boşanma sürecindeki çiftlere ekonomik, kültürel ve psikolojik olarak boşanma sonrası hayata uyum sağlamaları konusunda yardım etmeyi amaçlamaktadır. Bu süreçte açıkça kadının karşılaşıacağı özel sorunlara yönelik bir gönderme yoktur ancak aşağıdaki ibare açıkça boşanmış kadının boşanma sonrası alacağı desteği ima etmektedir:

“Boşanma sonrası başvuruda bulunan ailelere ise; boşanma sonrası tek ebeveynliğin getirdiği sorunlar ve çocuklarla ilişkilerinin düzenlenmesi konusunda çocuk odaklı danışmanlık yapılmaktadır. Bunlara ek olarak kişinin toplumda yeni konumuyla yer alması, yeni konuta ve yaşama uyum sağlayabilme, maddi sorunlar ile başa çıkabilme konularında danışmanlık hizmeti verilmektedir.”

Aile Sosyal Destek Programı

Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) hane odaklı bir hizmet anlayışıyla çalışan bir yoklama ve sosyal destek programıdır. 81 ile 3000 kadar ASDEP görevlisi hane dolaşarak her yardıma muhtaç hanenin özel durumunu dikkate alarak aslında haneyi uygun kuruma ve uygun yardım ve destek programına yönlendirmektedir. ASDEP ile eşgüdüm halinde

çalışan sosyal hizmet merkezlerinin temel amaçları arasında “Kadının sosyal ve ekonomik statüsünün yükseltilmesine yönelik programların geliştirilmesini ve uygulanmasını sağlamak” da bulunmaktadır. Bu anlamda ASDEP norm olarak eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal koruma/sosyal yardım normlarına işaret etmektedir.

Psikososyal Destek Programları

Psikososyal destek programları afetlerde ve acil durumlarda psikososyal destek hizmetine yöneliktir. Bu başlık altında ihtiyaçların belirlenmesi, psikososyal müdahale, sevk etme ve yönlendirme, bilgi merkezi oluşturma, toplumu harekete geçirme, sosyal projeler, eğitimler ve çalışana destek adımları bulunmaktadır. Özellikle afet ve acil durumlarda ortaya çıkacak ekonomik çöküşün giderilmesi gibi açık bir amacı olan bu program politika metnine bakılırsa eşitlik ve toplumsal eşitliği gözetir bir şekilde kurgulanmıştır. Etkilenen bireylerin ve hanelerin öncelikle en temel birincil ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmaktadır, daha sonra bireyin ve hanenin ekonomik ve sosyal olarak topluma geri kazandırılma süreci öngörülmüştür. Bu süreçte kültürel ve dinsel değerlerle uyumlu bir rehabilitasyon sürecinin ayrıca altı çizilmiştir. Burada işaret edilen normlar sırasıyla şöyledir: Eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, muamele eşitliği, ayrımcılık yasağı, yeterlilik ve kabul edilebilirlik.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM)

Yaşlı Destek Programı

Kısa adı YADES olan program 2016 yılından beri uygulanmakta olup, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, EYHGM ve Belediyeleri eşgüdümlü bir şekilde bakım ihtiyacı olan yaşlılara yönelik projeler oluşturmayı hedeflemektedir. Temel amaç yönetmeliğin 1. Maddesinde şöyle tanımlanmaktadır: “...Türkiye’de ikamet eden 65 yaş üstü yaşlıların korunması ve desteklenmesi ile biyo-psiko sosyal bakıma ihtiyacı olanların yaşadıkları mekânlarda ve/veya gündüzlü merkezlerde gerekli olan bakımlarının yapılarak yaşamlarının kolaylaştırılmasına yönelik Yaşlı Destek Programı YADES-2019 Projesinin uygulanması, koordinasyonu ve izlenmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.”

Bu programın kadın ve yoksulluk temasına ilişkin özel bir vurgusu bulunmamakla birlikte bu kapsamda verilen projeler özellikle eşi ölmüş yaşlı kadınların bakımı için ciddi bir olanak sağlamaktadır. Üstelik bu bakım süresi sadece huzurevlerini değil aynı zamanda ev içi bakımı da kapsamaktadır. Bu tür destek programları olmadığında yaşlı bakımının büyük ölçüde kadın emeğiyle sağlandığı düşünüldüğünde, bu programlar kadının hane içindeki yükünü de azaltmaktadır. Desteklenecek proje türleri ise aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

“Bu kapsamda proje içerisinde öncelikli olarak yer alması gereken faaliyet ve hizmetler şunlardır:

a) Yaşlılara yönelik evde bakıma destek ve evde bakım hizmetleri: Yaşlıların bakımı ile ilgili olarak hane halkının tek başına veya komşu, akraba gibi diğer destek unsurlarına rağmen yetersiz kaldığı durumlarda yaşlılara evde yaşamlarını devam ettirebilmeleri için yaşam ortamlarının iyileştirilmesi, günlük yaşam faaliyetlerine yardımcı olunması amacıyla sunulan sosyal, fiziksel, psikolojik destek hizmetleri,

b) Psiko-sosyal destek hizmetleri: Yaşlı ile yaşlının bakımını üstlenen kişilerin veya birlikte yaşadığı kişilerin ihtiyaç duyduğu psiko-sosyal destek çalışmaları,
c) Evde teknik destek hizmetleri: İlgili teknisyenin yetki alanına giren elektrikli ev aletleri, sıhhi tesisat, boya, küçük onarım gibi konularda yedek parça ve sair malzemenin alınarak bakım ve onarımlarının yapılması ile gerektiğinde yönlendirme yapılması,
ç) Mobil ekip oluşturulması: Hizmetin sunulması için yaşlının ikamet adresine ve hizmet yerine ulaşımı sağlanması, tıp hizmeti sunacak olan personel, araç ve gerecin temin edilerek, hareketliliğinin sağlanması ve proje kapsamında, evde sağlık desteğine ihtiyaç duyan yaşlıların ilgili kurum ve hizmetlere ulaşımının sağlanması,
d) Koordinasyon merkezi kurulması: Çağrı araçları veya doğrudan yapılan başvuruların karşılandığı ve kayda alındığı, talep ve ihtiyaçlara yönelik hizmet sunumunun organize edildiği, gerekli yönlendirme ve koordinasyonun sağlandığı ilgili belediyeye veya belediyenin ilgili birimine bağlı olarak kurulan merkezin oluşturulması.”

Proje tanımındaki “b” fıkrası özellikle önemlidir. Çünkü Türkiye aile yapısında giderek batılı normlara giderken (ortalama aile büyüklüğünün 4’ün altında olması ve OECD ortalamasına doğru seyretmesi, geniş ailelerin görece yok olmaya yüz tutması ve çekirdek ailenin giderek aile sosyolojisinin baskın unsuru haline gelmesi) bile hala çok sayıda geniş aile vardır ve bu ailelerde özellikle yaşlı ebeveynlerin bakımı işi ekseriyetle kadınlara düşmektedir. Özellikle yoksulluk sınırı altındaki kırsal ve kırdan kente göç etmiş hanelerde bu eğilim daha da gözlemlenebilir haldedir. Dolayısıyla bu hanelerde yoksul kadının yükü çok artmaktadır ve bu durum onun ekonomik, moral ve fiziksel kırılganlığını arttırmaktadır. “c” ve “ç” fıkralarında bahsedilen amaçlar ise özellikle eşini yitirmiş ve sözü geçen hizmetleri kendi ekonomik ve fiziksel gücüyle karşılayamayacak yaşlı ve yoksul kadınlar açısından önemlidir.

Bu çerçevede YADES programı eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal koruma, onurlu ve insanca yaşama, adalet ve hakkaniyet ve erişilebilirlik normlarından açıkça faydalanmaktadır. Diğer taraftan 2016’dan bu yana uygulanan program I8, B1, C2, C4 ve A2 standartlarını kullanmaktadır.

2. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM)

Bu programla birlikte ÇHGM özellikle yoksulluk sınırı altında yaşayan hane ve bireylerin çocuklarına yönelik ekonomik ve psiko-sosyal desteği hedeflemektedir. Programın temel metninde programın temel amacı aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

“Yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelere çocuklarının yanında bakımına imkân sağlanması amacıyla kaynakların yeterliliği ölçüsünde yapılan ekonomik destek hizmeti ile ailelere yapılacak psiko-sosyal destek hizmeti olan sosyal hizmet desteğini kapsamaktadır.”

Burada “kaynakların yeterliliği ölçüsünde ibaresi dikkat çekmektedir. Ancak bunun yanında programın özellikle yoksul hanelerdeki kadınların hem ekonomik hem de ebeveynlik yükünü azaltacağı aşikardır. Bu program sosyal koruma, adalet ve hakkaniyet, insanca ve

onurlu yaşam, erişilebilirlik normlarına uygundur. Diğer taraftan I8, B1 ve C3 standartlarına da uygundur.

3. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2004 yılında, 5251. Sayılı kanun ile kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak, kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamdaki konumlarını güçlendirmek, hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak üzere kurulmuş ve görevleri şöyle tanımlanmıştır:

- Kadına karşı her türlü ayrımcılığı önlemek, kadının insan haklarını geliştirmek, kadını ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda etkin hale getirmek ve eğitim düzeyini yükseltmek amacıyla yapılacak her türlü çalışmaya destek vermek, bu konularda stratejiler geliştirmek, plan ve programları oluşturmak ve temel politikaların belirlenmesine katkıda bulunmak.
- Kanunları ve idari düzenlemeleri görev alanı çerçevesinde izleyerek kadınların eşit hak ve fırsatlara ulaşmasını sağlayacak çalışmalar yapmak.
- Kadına yönelik her türlü şiddet, taciz ve istismarın önlenmesi için çalışmalarda bulunmak; kadının aile ve sosyal yaşamdan kaynaklanan sorunlarının çözümüne destek oluşturmak.
- Kadınlara kanunlarla verilen hakların tam ve eşit kullanılabilmesi ve kadın-erkek eşitliğinin toplumsal kalkınma sorunu olarak algılanması amacıyla kamuoyunu bilgilendirmek.
- Sağlık, eğitim, kültür, çalışma ve sosyal güvenlik başta olmak üzere bütün alanlarda kadınların ilerlemesini sağlayıcı ve karar mekanizmalarına katılımını artırıcı çalışmalarda bulunmak.
- Görev alanına giren konularda bilgi sistemleri, kütüphane ve/veya dokümantasyon merkezi kurmak, istatistikleri derlemek, görsel ve basılı yayınlar yapmak veya yaptırmak, eğitim amaçlı faaliyetlerde bulunmak, yurt içi ve yurt dışı kongre, seminer, toplantı ve benzeri etkinlikler düzenlemek.
- Görev alanına giren konularda kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile işbirliği yapmak, koordinasyonu sağlamak.
- İnceleme, araştırma ile uluslararası girişimlerden elde edilen bilgileri kamu politikalarının oluşumuna katkıda bulunması amacıyla uygulayıcı kurum ve kuruluşlara aktararak kuruluşların hizmetlerinin geliştirilmesine ve yeni hizmet modelleri oluşturulmasına katkıda bulunmak.
- 5.5.1969 tarihli ve 1173 sayılı Kanun çerçevesinde, görev alanı ile ilgili kuruluş ve organizasyonlara üye olmak, gerçekleştirilecek her türlü çalışma ve etkinliğe katılmak, uluslararası sözleşmeler ile kararların getirdiği yükümlülükler doğrultusunda faaliyette bulunmak ve bu konuda gerekli raporları hazırlamak, kanunî düzenlemelerin yapılmasını sağlamaya yönelik çalışmalar yapmak.

- Görev alanına giren konularda çalışmalarda bulunan uluslararası kuruluşların faaliyetlerini izlemek, alınan kararları ilgili kuruluşlara iletmek.
- Çalışma alanı ile ilgili konularda yurt içi ve yurt dışında bilimsel araştırmalar yapmak ve yaptırmak, projeler geliştirmek, desteklemek, bunların uygulamaya konulmasını sağlamak ve uluslararası kuruluşlarla ortak projeler yürütmek.

Bu bağlamda Genel Müdürlük tarafından ulusal eylem planları geliştirilmiş, toplantıları, eğitimleri ve projeleri içeren çeşitli faaliyetler yürütülmüştür. Ulusal eylem planları ve Genel Müdürlük tarafından yürütülen eğitim faaliyetleri ve projeler uygulanmaktadır.

2018 yılında ilan edilen Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023) temel olarak kadının ekonomik, sosyal ve siyasal konumunun güçlendirilmesini sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir boyutu olarak görmektedir. Ayrıca bu eylem planı Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2016-2019’nun tamamlayıcısı olarak da görülmektedir. Eylem planı kadının beş temel alanda statüsünün güçlendirilmesini amaçlamaktadır: Ekonomi, sağlık, eğitim, karar alma mekanizmaları ve medya. Bu bağlamda plan 5 temel amaç, 21 hedef, 21 strateji ve 126 faaliyet tanımlamaktadır. Eylem planı kamu kurum ve kuruluşlarına, sağlık kurumlarına, üniversitelere ve meslek odalarına bir görev listesi çıkarmakta ve bu listedeki görevlerin ifa edilip edilmediğini, izleme ve kontrol etme yükümlülüklerini de bakanlığın tasarrufuna almaktadır.

Eylem planı çerçevesinde 6 hedef belirlenmiştir. Bu hedefler içinde kadın yoksulluğu ile mücadele anlamında 3’ü önemlidir:

Hedef1: Kadınların okuryazarlık oranı %100’e yükseltilecektir (Bu hedef özellikle yoksul kadınların beşerî sermayesini güçlendirmeyi ve onları işgücü piyasalarına daha hazır hale getirmeyi amaçlamaktadır).

Hedef 4: Kadınların sosyal ve ekonomik hayata daha kolay uyum sağlayabilmeleri için hayat boyu öğrenme programları yaygınlaştırılacaktır.

Hedef 5: Eğitim Öğretim süreçlerinin özel politika gerektiren kadın gruplarına karşı duyarlılıkları artırılabilecektir.

Eğitim konusundaki bu 3 hedef özellikle kadınların işgücüne ve hayata katılıma yönelik istek ve donanımlarını artırmayı hedeflemektedir. Bu 6 hedef ayrıca eğitim konusundaki 6 strateji ile tamamlanmaktadır. Eğitim konusundaki stratejilerin alt başlıkları listelenmiştir. Aşağıda vurgulanan stratejik faaliyet alanları özellikle kadın ve yoksulluk konusunda doğrudan ve dolaylı adımlar atılacağını öngörmektedir:

1.1. Okuryazar olmayan ve işlevsel düzeyde okuma yazma bilmeyen kadınların tespitine yönelik güncel alan taramaları yapılacaktır.

1.2. Okuryazar olmayan kadınların okuma yazma kurslarına katılımı, okuma yazma kurslarına devam edenlerin üst kademeye geçiş ve tamamlamaları sağlanacaktır.

2.2. Geçici korunan ve uluslararası koruma başvuru veya statü sahibi kız çocuklarının örgün eğitime erişim ve devam etme konusunda yaşadığı sorunların tespiti için araştırmalar yapılacaktır.”

Bu hedeflerden ilk ikisi özellikle kadınların beşerî sermayesini yükselterek onları ekonomik şartlara hazırlıklı duruma getirme amacını gütmektedirler. Sonuncusu ise özel durumdaki (göçmen) kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesini amaçlarken yine kadın yoksulluğunun özel bir görünümüne karşı bir önlem alınmasını hedeflemektedir. Bu hedefler ve stratejiler sosyal koruma, muamele eşitliği, toplumsal cinsiyet eşitliği, erişilebilirlik, onurlu ve yeterli yaşam normlarına uygunken, B1, B2 ve F1 standartlarına da uygundur. Sağlık alanında belirlenen ikinci strateji ise doğrudan yoksul kadınları ilgilendirmektedir. Strateji 2: Sağlık hizmeti sunumunda kadınlara yönelik hizmetlerin nicelik ve nitelik olarak güçlendirilmesi.

Aşağıda belirtilen stratejik faaliyetler de yine kadın yoksulluğu ile doğrudan ilişkilidir:

1.3. Özel politika/hizmet gerektiren kadın gruplarının sağlık hizmet ihtiyaçlarının tespit edilmesi amacıyla araştırmalar yapılacaktır.

2.4. Ulaşım açısından dezavantajlı kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan kadınlar, mevsimlik tarım işçileri, geçici korunan ve uluslararası koruma başvuru veya statü sahibi kadınlar, mülteciler gibi özel politika/hizmet gerektiren kadınların 15-49 yaş izlemleri, doğum öncesi bakım, sağlık kuruluşunda doğum, doğum sonrası bakımları ve kanser taramalarından yararlanmaları için “gezici sağlık hizmetleri” ve “mobil sağlık hizmetleri” de dâhil gerekli çalışmalar yapılacaktır.

3.3. İş sağlığı ve güvenliği konusunda kadın çalışanların yoğun olarak çalıştığı sektörlerde çalışanlara ve işverenlere yönelik panel/seminer gibi farkındalık etkinlikleri düzenlenecek ve bu etkinliklerde kullanılmak üzere afiş/broşür vb. materyaller hazırlanacaktır.

3.4. Geçici korunan ve uluslararası koruma başvuru veya statü sahibi bireylerin üreme sağlığı ve koruyucu ve önleyici sağlık hizmetleri konularında bilgilendirilmesi amacıyla Türkçe-Arapça-Farsça dilinde hazırlanacak materyaller (afiş/broşür vb.) Geçici Barınma Merkezleri,

Aile Sağlığı Merkezleri, Göçmen Sağlığı Merkezleri ve Sosyal Hizmet Merkezleri’nde dağıtılacaktır.

Özellikle 2.4 nolu stratejik faaliyet doğrudan yoksul kadınları hedeflemektedir. Özellikle kırsal kesimdeki yoksul kadınlar açısından hedefler çok açık bir şekilde tanımlanmıştır. 1.3 ve 3.4 nolu stratejik hedefler ise özel durumdaki ve koruma altındaki yoksul kadınlara yönelik faaliyetlerdir. 3.3 ise iş sağlığına yöneliktir. Bu stratejik hedefler sosyal koruma, eşitlik ve toplumsal cinsiyet eşitliği, erişilebilirlik, uyarlanabilirlik, onurlu ve yeterli yaşam normlarına uygundur. Ayrıca I8, B2, F1 ve F2 standartlarına da uygundur.

Ekonomi konusunda Eylem Planı’nın önüne koyduğu hedef ve stratejiler ise doğrudan kadın yoksulluğuyla ilgilidir. Örneğin, temel 6 hedef içinde 4’ü özellikle yoksul kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesine doğrudan hizmet etmektedir:

Hedef 1: Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023) belgesinde yer alan sektör stratejileri bağlamında adı geçen sektörlerde kadın istihdamının artırılması.
Hedef 3: Kayıtdışı istihdamla mücadele.
Hedef 5: Kaliteli ve ulaşılabilir çocuk, yaşlı ve engelli bakım hizmetlerinin artırılması.
Hedef 6: Kadın girişimciliğinin desteklenerek müteşebbis ve kendi hesabına çalışan kadın sayısının artırılması.

Bu hedeflere bağlı olarak tanımlanan 6 temel strateji de görece olarak aynı amaçlara hizmet etmektedir:

Strateji 1: Kadınların durumunu güçlendirmek için işgücü piyasasına ilişkin mevzuatın düzeltilmesi.
Strateji 2: Nitelikli kadın istihdamını arttırmak için kadınların bilgi ve becerilerini geliştirecek programlar hazırlamak.
Strateji 3: Başta ücretsiz aile işçiliği olmak üzere kadının kayıt dışı çalışmasının engellenmesine yönelik ekonomik ve sosyal politikaların güçlendirilmesi.
Strateji 6: Özel politika gerektiren kadınların ekonomik hayata katılması konusunda çabaların artırılması.

Hem temel hedefler hem de stratejiler bağlamında ekonomik alanda Eylem Planı’nda eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal güvenlik, sosyal koruma, muamele eşitliği ve adalet ve hakkaniyet normlarına açık gönderme vardır. Ayrıca I8, B1, B2, C3, F1, F2, ve F3 standartlarının kullanılacağı açıkça belirtilmiştir. Bahsi geçen stratejik hedefler bağlamında tanımlanan stratejik faaliyetlerden bazıları da kadın yoksulluğu ile doğrudan ilişkilidir. Örneğin aşağıda aktarılan stratejik faaliyet daha önce çıkarılmış bir genelgenin güncel gereklere göre güncellenmesini hedeflemektedir.

“1.1. 2010/14 Sayılı “Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” konulu Başbakanlık Genelgesi güncellenecektir.”
1.4 ve 1.5 nolu stratejik faaliyetler ise doğrudan yoksul kadınların önemli bir bölümüne hitap etmektedir.

1.4 Başta tarım sektörü olmak üzere kadınların sosyal güvenlik kapsamına girmelerini kolaylaştırıcı mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilecektir.

1.5 Özel sektörde işverenlerin kreş açma yükümlülüklerine ilişkin düzenlemede değişiklik yapılmasına yönelik çalışma yürütülecektir.

1.4’te yoksul çalışan kadınların özellikle bolca bulunduğu tarım gibi sektörlerle yönelik sosyal güvenlik ağının genişletilmesini hedef olarak koymaktadır. Burada toplumsal cinsiyet eşitliği, adalet ve hakkaniyet, onurlu ve yeterli yaşam ve erişilebilirlik normları işaret edilmiştir. Ayrıca I8, C2, F1 ve F2 standartları ayrıca gözetilmiştir.

Diğer taraftan 1.5 nolu stratejik faaliyet doğrudan özel sektörde çalışan yoksul kadınların eviçi emek yüklerini ve sosyal yüklerini azaltmaya yöneliktir. A2 ve C4 standartları işaret edilmiştir. Stratejik faaliyet 3.1 ise toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi öngörerek özellikle sosyal yardım ve sosyal koruma mekanizmalarının sadece erkeğe yönelik olmaktan çıkarılmasını ayrıca ima etmektedir.

“3.1. Ülkemizde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışması gerçekleştirilecektir.”

Böylece toplumsal cinsiyet eşitliği, muamele eşitliği, ayrımcılık yasağı ve kabul edilebilirlik normları işaret edilmiştir. Ayrıca sarih bir biçimde F2 nolu standart kullanılmıştır.

Faaliyet 3.3 ise yine doğrudan kadının bakım yükümlülüklerini azaltmak amacıyla çocuk, yaşlı ve engelli bakımına yönelik kamu politikalarının geliştirileceğini taahhüt etmektedir.

“3.3. Kadınlar üzerindeki bakım yükümlülüklerini azaltmak amacıyla çocuk, engelli ve yaşlı bakımına ilişkin destek ve teşviklerin çeşitlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.”

Böylece doğrudan C4 ve A2 standartları telaffuz edilmiş olmaktadır. Faaliyet 3.5 ise doğrudan F4 standardına göndermede bulunarak özellikle işgücü piyasasına yönelik kamusal veri ağının aslında toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesini hedefe oturtmaktadır.

“3.5.Cinsiyete göre ayrıştırılmış kapsamlı işgücü piyasası verilerinin toplanması ve yayımlanması için sistem geliştirilecektir.”

Yine faaliyet 3.9 yoksul kadınlar içinde ağırlıkları giderek artan ev hizmetlerinde çalışan kadınlara yönelik analiz ve modelleme öngörmektedir. Bu da yine F4 nolu standarda açıkça referans vermektedir.

“3.9. Ev hizmetlerinde çalışan kadınlara yönelik analiz gerçekleştirilecek ve bir model önerisi geliştirilecektir.”

“3.10. Başta tarım sektörü olmak üzere kayıtlı kadın istihdamını geliştirmeye yönelik farkındalık artırma çalışmaları gerçekleştirilecektir.”

Türkiye’de özellikle çalışan yoksul kadınların ekserisi tarım sektöründedir. Bu kadınların neredeyse tamamı ise kayıt dışıdır. Dolayısıyla 3.10 nolu stratejik faaliyet doğrudan bu büyük yoksul kadın kitlesine yöneliktir. Ancak faaliyetin çok güçlü bir eylem planı sağladığını

söylemek zordur, çünkü burada asıl amaç “farkındalığın artırılmasıdır”. Dolayısıyla bu faaliyetin sonuçları itibarıyla çok yetersiz kalacağı eklenmelidir. Bu haliyle öngörülen faaliyet F4 nolu standarda uygundur.

Yoksullukla mücadelede son yıllarda gelişen bakış açısına göre özellikle yoksul ev kadınlarının evde yaptıkları ücretsiz üretimi ya da ücretsiz aile emekçisi olarak gerçekleştirdikleri ev dışı bazı ekonomik faaliyetleri piyasalaştıracak bir girişimcilik adımı hem kadınların ekonomik dışlanmışlıklarının giderilmesine hem de yoksul kadınların yoksulluğunun yok edilmesine hizmet edecektir. Bu anlamda Eylem Planı’nda öngörülen iki stratejik faaliyet tam da bu bakış açısını yansıtmaktadır.

5.6. Kadın girişimcilerin devlet tarafından verilen desteklere ulaşmasını kolaylaştıracak bir sistem oluşturulacaktır.

5.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kadın girişimciliğini destekleyen programlara ve projelere öncelik vermesi sağlanacaktır.

Bu iki stratejik faaliyette toplumsal cinsiyet eşitliği, onurlu ve yeterli yaşam, erişilebilirlik, kabul edilebilirlik ve uyarlanabilirlik normlarına işaret edilirken, F3 ve F4 standartlarına da gönderme vardır.

Türkiye’de kadın yoksulluğunun en önemli bileşenleri mevsimlik kadın tarım işçileri ve tarımda aile içi ücretsiz emekçi olarak çalışan yoksul kadınlardır. Aşağıdaki iki faaliyet doğrudan bu iki kesime hitap etmektedir.

6.1. Mevsimlik gezici kadın tarım işçilerine yönelik mesleki ve beceri eğitim programları geliştirilecektir.

6.2. Kırsal kesim kadınlarını güçlendirmeye yönelik çalışmalara öncelik verilecektir.

Her iki stratejik faaliyet de özellikle bahsi geçen kategorideki kadınların eğitim ile beşerî sermayelerinin artırılarak bunun gelire dönüşmesi beklentisi üzerine kurulmuştur. Eğitim ve hazırlanma süreçlerinin adı geçen kategorideki yoksul kadınların piyasa dinamiklerine ulaşımını arttıracığı açıktır. Keza 6.4 nolu stratejik faaliyet de yoksulluğun önemli bir bileşeni olarak engelliliği sorun etmektedir.

6.4. Engelli kadınların istihdamı ve çalışma hayatında karşılaştığı zorluklarla başa çıkabilmesi amacıyla destekli istihdam modeli geliştirilecektir.

Burada açıkça toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal koruma, muamele eşitliği, ayrımcılık yasağı, onurlu ve yeterli yaşam normları zikredilmektedir. Diğer taraftan B2 ve I8 standartları kullanılmıştır.

Stratejik faaliyet 6.5 ise açıkça yoksulluk sorununa temel çözüm olarak görülen piyasa dinamiklerine ulaşımın artırılmasına yöneliktir.

6.5. İhtiyaç sahibi kadınların işgücü piyasasına erişimi ile ilgili hizmetler geliştirilecektir.

Burada özellikle B2 ve F1 standartları açıkça kullanılmıştır.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından uygulanan projelerden bazıları şunlardır: Türkiye’nin Mühendis Kızları Projesi’nin hedefi; nitelikli kadın istihdamının artırılmasına yönelik model geliştirilmesi yoluyla kapsayıcı ve sürdürülebilir büyümeye katkı sağlamaktır. Projenin hedef kitlesi, lise ve üniversite eğitimine devam eden kız öğrencilerdir ve proje sonucunda, kız öğrencilerin mühendislik konusunda teşvik edilmesine ve güçlendirilmesine yönelik bir destek programının tasarlanması, toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımların benimsenmesi, uygulanması ve savunulmasına yönelik kurumsal modellerin geliştirilmesi beklenmektedir. Proje, eşitlik, onurlu ve yeterli yaşam hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliği, ayrımcılık yasağı ve erişilebilirlik normlarına uygundur. Ayrıca, B2 ve F2 standartlarına da uygundur.

Annemin İşi, Benim Geleceğim Projesi ile Organize Sanayi Bölgelerinde kreşlerin kurulması amaçlanmıştır ve proje kapsamında 2019 yılı sonuna kadar toplam 10 OSB’de kreşlerin açılması hedeflenmiştir. Bu amaçla Adıyaman, Afyonkarahisar, Balıkesir ve Malatya OSB’lerdeki kreşlerin yapımı tamamlanmış ve hizmet sunmaya başlamıştır. Proje, eşitlik, onurlu ve yeterli yaşam hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliği, ayrımcılık yasağı ve erişilebilirlik normlarına uygundur. Ayrıca, B2, C4 F1 standartlarına da uygundur.

Ayrıca KSGM tarafından tamamlanmış uluslararası ve ulusal projeler şunlardır. Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Artırılması Projesi’nin amacı kadınların daha iyi koşullarda iş bulmalarını, işgücü piyasasına girmelerini ve girişimciliklerini artıracak unsurların neler olduğu tespit etmek ve bu konudaki sorunların giderilmesine yönelik politikalar oluşturmak ve somut çözüm önerileri geliştirmektir. Proje onurlu ve yeterli yaşam hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliği ve erişilebilirlik normlarına ve B1, B2, C3, F1 ve F2 standartlarına uygundur.

Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlara Yönelik Materyal Geliştirme Projesi kapsamında Belçika, Hollanda ve Fransa’da yaşayan kadınlara yönelik kadın hakları, aile hukuku ve yabancılar hukuku konularında bir kitapçık oluşturulmuştur. Proje onurlu ve yeterli yaşam hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliği ve erişilebilirlik normlarına ve F2 ve F4 standartlarına uygundur.

Kadına Karşı Şiddetle Mücadelede Ulusal Politikaların Etkinliğinin Artırılması Projesi ve Aile İçi Şiddet Alanında Çalışan Personele Yönelik Eğitici Eğitimi Projesi bu alanlarda görev yapan personelin ve meslek elemanlarının hizmet üretme sürecinde vizyonlarını geliştirmek, farklı uygulamalar hakkında bilgi edinmelerini sağlamaktır. Bu projeler toplumsal cinsiyet eşitliği, onurlu ve yeterli yaşam hakkı ve erişilebilirlik normlarına ve I8 standardına uygundur.

Elektronik İzleme ve Destek Sisteminin Değerlendirilmesi ve Türkiye Genelinde Yaygınlaştırılması için Teknik Yardım Projesi kapsamında kadına yönelik şiddetle mücadelede elektronik izleme sisteminin kullanıldığı ülkelere ilişkin bir rapor hazırlanmış ve Türkiye için farklı model önerileri oluşturulmuştur. Proje onurlu ve yeterli yaşam hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliği ve erişilebilirlik normlarına ve F2 ve I8 standartlarına uygundur.

Mahkûm Kadınlar İçin Kariyer Planlama Merkezleri Projesi ile cezaevindeki kadınların kariyer planlamalarını gerçekleştirebilmek ve cezalarını tamamladıktan sonra istihdama katılımlarını

sağlamak amaçlanmıştır. Proje onurlu ve yeterli yaşam hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliği ve erişilebilirlik normlarına ve B2, C2 ve I8 standartlarına uygundur.

Şiddete Maruz Kalan Kadınların Güçlendirilmesi Elektronik Takip ve Mal Alımı Projesi kapsamında şiddet mağdurlarının ve beraberindeki çocukların korunmalarının ve ihtiyaç duydukları hizmetlere hızlı bir şekilde erişimlerinin sağlanması için araç alımı gerçekleştirilmiştir. Proje onurlu ve yeterli yaşam hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliği ve erişilebilirlik normlarına ve B2 ve I8 standartlarına uygundur.

2009 Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele İçin Kadın Konuk Evleri Projesi/Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi kadınların insan haklarının korunması konusundaki çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmış, şiddete maruz kalan kadınlara hizmet veren birimlerin personeline yönelik kadına karşı şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitliği eğitim programları düzenlenmiş ve hizmet birimlerine yönelik iyi uygulama örnekleri geliştirilmiştir. Proje onurlu ve yeterli yaşam hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliği ve erişilebilirlik normlarına ve B2 ve I8 standartlarına uygundur.

Kadın İstihdamının Desteklenmesi İçin Büyükanne Projesi ile 0-3 yaş arasındaki torununa bakan büyükannelere verilecek destek ile çalışan olan kadınların işgücü piyasasından çekilmelerini önlenmek ve çocuklara büyükanne ile birlikte büyüme imkânı sağlayarak kültür aktarımına destek olmak amaçlanmıştır. Proje, toplumsal cinsiyet eşitliği, erişilebilirlik ve kabuledilebilirlik normlarına ve B2, C4 ve I8 standartlarına uygundur.

Medyada Kadın Temsili Projesi medyada kadınların temsil ediliş biçiminin kadınlar ve toplumun sosyal ve kültürel yapısı üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Proje toplumsal cinsiyet eşitliği ve kabuledilebilirlik normlarına uygundur.

Kadın Boyacı Ustalar Projesi ile kadınlara farklı sektörlerde mesleki bilgi ve beceri kazandırarak istihdamının sağlanması amaçlanmıştır. Proje onurlu ve yeterli yaşam hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliği, erişilebilirlik ve kabuledilebilirlik normlarına ve B2, C4 ve I8 standartlarına uygundur.

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Etki Analizi Çalışması bu kanunun şiddet mağduru ve şiddet uygulayanlarla kanun uygulayıcılarının gözünden etkisi ve etkinliğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Proje onurlu ve yeterli yaşam hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliği ve erişilebilirlik normlarına ve B2 ve I8 standartlarına uygundur.

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadele ve Müdahale İnsani Yardım Programı ile ülkemize gelen Suriye vatandaşlarının toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunda farkındalıklarının artırılması, Suriyelilere hizmet sunan ilgili personelin toplumsal cinsiyete dayalı şiddete müdahale konusunda kapasitelerinin geliştirilmesi ve bu konuda ülkemize teknik destek sağlanması amaçlanmıştır. Proje onurlu ve yeterli yaşam hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliği, erişilebilirlik ve kabuledilebilirlik normlarına ve B2 ve I8 standartlarına uygundur.

Kadına Yönelik Şiddet Veri Tabanı / Sistem Oluşturulmasına İlişkin Etüt Projesi ile kadına yönelik şiddet konusunda veri toplanması, veri toplama kapasitesinin geliştirilmesi ve kadına yönelik şiddetin izlenmesi için bir veri tabanı sistemi oluşturulmasına yönelik etüt çalışmalarının yapılarak ülkemiz için uygun bir model tasarlanması amaçlanmıştır. Proje onurlu ve yeterli yaşam hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliği, erişilebilirlik ve kabuledilebilirlik normlarına ve B2 ve I8 standartlarına uygundur.

Kadın Çiftçi Eğitimi İşbirliği Protokolü kırsal alanda yaşayan ve çiftçilikle uğraşan kadınların tarım, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet, kişi hak ve özgürlükleri konularında eğitilmesi ve kurumlar arası işbirliğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Proje onurlu ve yeterli yaşam hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliği, erişilebilirlik ve kabuledilebilirlik normlarına ve B2, C4 ve I8 standartlarına uygundur.

Genç Fikirler Güçlü Kadınlar Projesi Türkiye genelinde 18-30 yaş arası gençlerin teknoloji kullanarak üretecekleri yenilikçi fikirler ile kadınların yaşadıkları sorunlara ilişkin çözüm önerileri üretmesi amaçlanmıştır. Proje, toplumsal cinsiyet eşitliği, erişilebilirlik ve kabuledilebilirlik normlarına ve B2 standardına uygundur.

Bu projelerin yanı sıra KSGM tarafından aile içi şiddetle mücadele projesi kapsamında sağlık çalışanı eğitimleri, polis eğitimleri ve Adalet Bakanlığı eğitimleri verilmiştir. Ayrıca, TSK personeline, İlçe Milli Eğitim ve Halk Eğitim Müdürleri’ne, il ve ilçelerdeki Kadın Konukevi, Toplum Merkezi ve Aile Danışma Merkezinde görevli sosyal çalışma görevlilerine yönelik eğitimler de verilmiştir.

İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Otoritesi (İKG PRO)

İnsan Kaynaklarını Geliştirme Otoritesi, AÇSHB’nin Avrupa Birliği ve Mali Yardımlar Dairesine bağlı bir program otoritesidir. İşlevi daha çok AB fonlarıyla desteklen ve Türkiye’nin insan kaynaklarını geliştirmeyi hedefleyen projeleri hayata geçirmektir.

Otorite genellikle insan kaynaklarını geliştirme konusundaki Katılım Öncesi Yardım Projeleri (IPA) yönetiminden sorumludur. Bu kurumun yürüttüğü IPA’lar bağlamında kadın yoksulluğuna yönelik ne türden bir hedef koyduğunu IPA’ların temel dökümanları üzerinden incelemeliyiz.

AB’ye Katılım Öncesi Mali Yardım (IPA) projeleri

Öncelikle IPA 2014-2020 içinde yer alan Sektörel Operasyon Programına bakalım. Program önce AB’ye kıyasla Türkiye’nin işgücü piyasaları, sosyo-ekonomik durum ve insan kaynakları bazında kapsamlı bir portresini çizmektedir. Daha sonra İstihdam, Eğitim ve Hayat Boyu Öğrenme ve Sosyal İçerme & Politika konuşlarında Türkiye’nin görece güçlü ve zayıf yanlarını vurgulamaktadır. Örneğin istihdam konusunda kadınların işgücüne katılım oranlarının düşüklüğünün ve bu düşüklüğü giderecek mekanizmaların olmamasının bir zayıflık olduğu açıkça belirtilmektedir. Özellikle kadınların bakım ve eviçi emek yüklerini azaltacak çocuk, engelli ve yaşlılara bakım konusunda yetersiz kurumsal kapasitenin de altı çizilmektedir. Program Ulusal İstihdam Stratejisi metninde yer alan temel önlemleri sıralarken yoksul

kadınları doğrudan ilgilendiren iki temel hedefi de sıralamaktadır: 2023’e kadar kadınlarda kayıtdışı istihdam oranı %30’un, çalışanlar içinde yoksulların payı da%5’in altına düşürülecektir. Programın Avrupa Sosyal Modeliyle ilgili uyum taahhütleri arasında kadınların (engelliler ve yaşlılar ile birlikte) istihdam edilebilirliklerinin artırılması da bir hedef olarak konmaktadır. Diğer taraftan aynı liste içinde sosyal korumanın yaygınlaştırılması ve tüm bireylerin ayrımsız bir şekilde istihdam, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanması da bir hedef olarak belirtilmektedir.

Uyum süreci çerçevesi altına İstihdam, Eğitim ve Sağlık gibi alanlarda atılacak adımlar ve adımların yol açacağı aktiviteler belirtilmiştir. İstihdam ile ilgili aktivite başlığı altında kadınların kayıtdışılıktan ve insana yaraşır olmayan işlerde çalışma yükümlülüklerinden kurtarılacağı belirtilmiştir. İstihdam faaliyetlerinin ikinci temel adımı istihdam edilebilirliğin artırılması ve teşvik edilmesidir. Burada temel hedef grup içinde kadınlar, engelliler ve yaşlılar sayılmaktadır. Bu hedefe uygun olarak tanımlanan olası müdahaleler altında ebeveynlerin çocuk, engelli ve yaşlı bakım hizmetlerine ulaşımının kolaylaştırılması öngörülmüştür. Ayrıca bir diğer müdahale alanı olarak da kadınların, engellilerin ve gençlerin istihdam edilmesine yönelik önyargıları kırarak farkındalığı artırma adımlarının atılması eklenmişti. Tüm bu olası adımlar yoksul kadınların hem istihdam edilebilirliğini hem de üzerlerindeki eviçi emek yükünün azaltılmasına olanak verecektir. Bu açıdan, Sektörel Operasyon programı eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, onurlu ve yeterli yaşam ve erişilebilirlik normlarına uygundur. Ayrıca I1, I8, B1, C2 ve C4 standartlarına uygundur. Ayrıca Aksiyon III (Sosyal Politika ve İçerme) başlığı altında hedef olarak “ayrımcılıkla, dışlanma ve yoksullukla mücadele” özel olarak belirtilmiştir.

4. İŞKUR

Türkiye işgücü piyasasının asli bir unsuru olan İŞKUR özellikle istihdam ve işsizlere yönelik proje ve programlarıyla kadın yoksulluğuyla öncelikle dolaylı, bazen de dolaysız mücadele etmektedir. Program ve proje kapsamı çok geniş olan İŞKUR özellikle kadınların işgücüne katılımını arttırarak ve yoksul kadınların çalışmasını sağlayarak kadın yoksulluğunu azaltmayı hedeflemektedir. Öncelikle İŞKUR’un da paydaşı olduğu projelere bakalım.

Kadınlar için Daha Çok ve Daha İyi İşler

Bu proje İŞKUR ile İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı (SIDA)’nın ortaklığında yürütülen bir projedir. Projenin temel gerekçesi şöyle tanımlanmıştır: “Proje, toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımların aktif işgücü piyasası politikalarına içselleştirilmesini ve İstanbul, Ankara, Bursa ve Konya olmak üzere proje illerinde kadınlar için insana yaraşır iş imkânlarının daha fazla olduğu mesleklerin belirlenmesini hedeflemektedir.”

Burada şu varsayım da yapılmaktadır; insanı güçlendiren işler kayıtlı ve ücretli işlerdir. Böylece kayıt dışılığın ve ücretsiz emek türlerinin özellikle kadınlar için ciddi bir sosyal ve ekonomik yük olduğu ima edilmiştir. Projenin üç temel stratejisi aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- İnsana yakışır iş ve toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde kadınlara yarar sağlayacak istihdam politikaları geliştirilmesi ve uygulanması
- Etkili iş danışmanlığı ve aktif işgücü piyasası politikaları (AİPP) aracılığıyla işgücü piyasasına giren kadınların istihdam edilebilirliğinin artırılması ve işsiz kadınların desteklenmesi
- ILO’nun haklara dayalı yaklaşımının mesleki eğitim programlarına dâhil edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve çalışma standartları konusunda farkındalık yaratılması

Burada altı çizilmesi gereken kavramların bir araya getirildiğini görmekteyiz; toplumsal cinsiyet eşitliği, iş danışmanlığı ve aktif işgücü piyasası politikaları istihdam edilebilirliğini arttırılması. Temel hedef olarak kadın çalışanların aleyhine işleyen işgücü piyasası dinamiklerinin düzeltilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği ve çalışma standartları konusunda farkındalığın artırılması öngörülmüştür. Böylece proje temel normlar olarak eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, ayrımcılık yasağı, onurlu ve yeterli yaşam normlarına uygunken B2, F2 ve C3 standartlarından yararlanılmaktadır.

SYDGM ile 2018 yılında yapılan protokol

Bu protokolün temel amacı özellikle Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakıflarından (SYDV) nakdi yardım alan kişilerin aynı zamanda eğer bir engelleri yoksa İŞKUR vasıtasıyla açık işlere ya da istihdam edilebilirliklerini arttıracak aktif işgücü piyasası modüllerine yönlendirilmeleridir. Protokolün süresi 2021’de dolmaktadır. Aynı türden bir işbirliğini öngören bir diğer protokol ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile 2010’da imzalanmıştır. Bu protokole göre de yardım talebinde bulunan ve engeli olmayan kişiler ya açık işlere ya da istihdam edilebilirliği arttıracak mesleki kurslara yönlendirileceklerdir.

Aynı tarihte Sosyal Güvenlik Kurumu ile de aynı türden bir protokol imzalanmıştır. Orada da SGK programlarına kayıtlı ve yardımlardan yararlanan kimselerden çalışabilecek durumda olanların İŞKUR’un veri tabanına kaydedilerek açık işlere yerleştirilmesi ya da aktif işgücü piyasası modüllerinden birine kaydedilmesi amaçlanmaktadır. Bu protokoller özünde yoksul kimseleri (ve kadınları) yardımlara bağımlı olmaktan kurtarma amacına hizmet etmektedirler. Bu bakış açısının arkasındaki temel rasyonalite özünde yoksulluğun ancak piyasa dinamiklerine ulaşma ya da ulaşabilecek yetenekleri kazanmakla mümkün olduğuna dair bir inançtır.

İŞKUR’un yürüttüğü Aktif İşgücü Piyasası programlarından bazıları da özellikle kadınlara ayrıcalıklı bir statü vererek onları hem işgücüne katılır hale getirmek hem de özellikle ihtiyaç sahibi yoksul kadınları yoksulluktan kurtarmak gibi bir amaca da sahiptir. Örneğin Toplum Yararına Programlar adı altında düzenlenen ve temel amacı aşağıda tanımlandığı gibi verilen programlarda kadınlar öncelikli olan birinci liste içinde sayılmaktadırlar. Toplum Yararına Programlar şu şekilde tanımlanmaktadır:

İşsizliğin yoğun olduğu dönemlerde veya yerlerde doğrudan veya yüklenici eli ile toplum yararına bir iş ya da hizmetin gerçekleştirilmesi yoluyla özellikle istihdamında zorluk çekilen işsizlerin çalışma alışkanlık ve disiplininden uzaklaşmalarını engelleyerek işgücü piyasasına

uyumlarını gerçekleştirmek ve bunlara geçici gelir desteği sağlamak amacıyla İŞKUR tarafından uygulanan programlardır.

Toplum Yararına Programlar (TYP) aşağıdaki alanlarda uygulanmaktadır:

- Çevre temizliği
- Kamusal altyapının yenilenmesi
- Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmi okullarda çevre düzenlemesi
- Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmi okullarda bakım onarım ve temizlik işleri yapılması
- Restorasyon, tarihi ve kültürel mirasın korunması
- Ağaçlandırma
- Park düzenlemeleri
- Vadi ve dere ıslahı
- Erozyon engelleme çalışmaları

TYP’e katılım her bir defa için en fazla 9 ayla sınırlandırılmıştır. Ayrıca bir TYP’de 9 ay çalışan kişi 3 ay geçmeden ikinci kere başvuramamaktadır. Ayrıca bir kişi toplamda en fazla 24 ay TYP’den yararlanabilmektedir. Kimlerin TYP’ye seçilecekleri Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlükleri tarafından belirlenir. Burada Noter çekilişi de dahil olmak üzere üç yöntem vardır. Ancak tüm adaylar iki listeye ayrılmaktadır. İlk listede öncelikli olanlar vardır, kadınlar, eski hükümlüler, 35 yaş üstü bireyler, engelliler, terör mağdurları bulunmaktadır. Böylece kadın yoksulluğunu engellemede TYP önemli bir araç haline gelmektedir. Ayrıca TYP çerçevesinde çalışanın asgari ücret alacağı belirtilmiştir. TYP toplumsal cinsiyet eşitliği, onurlu ve yeterli yaşam, uyarlanabilirlik ve erişilebilirlik normlarına atıfta bulunurken, B1, B2, A3, F1 ve F2 standartlarına ayrıca açık gönderme vardır.

Ayrıca işverene teşvikleri düzenleyen 4447 sayılı kanunun geçici 10. Madde ’sine göre kadın, engelli ve genç çalıştırma teşvikle desteklenmektedir.

5. Sosyal Güvenlik Kurumu

Doğum borçlanması programı sigortalı kadınlara yönelik SGK’nın uyguladığı bir programdır. Temelde doğumla birlikte istihdamdan uzak kalan kadının iki yıl boyunca borçlanmasına izin verip yıl kaybına uğramaması amaçlanmaktadır. Bu programa göre, sigortalı kadınlar doğumdan sonraki sekiz haftalık, çoğul gebelik halinde ise on haftalık süreleri, doğuma üç hafta kalıncaya kadar çalışması halinde, doğum sonrası istirahat süresine eklenen süre dahil toplam istirahat süresi ile birlikte toplam iki yıllık süre borçlanabilirler. Kadın sigortalılar doğum nedeniyle çalışamadıkları en fazla üç defa olmak üzere ikişer yıllık sürelerini (toplamda en fazla 6 yıla tekabül etmektedir.) borçlanabilir. Doğum yapan kadının sosyal güvenlik sistemi açısından doğum yapmaktan kaynaklanan kaybının giderilmesi amaçlanmıştır. Özellikle düşük ücretli kadınlar açısından program önemli bir koruma sağlamaktadır. Kadın yoksulluğunun giderilmesi amacıyla atılmış önemli bir adımdır ve onurlu ve yeterli yaşam, adalet ve hakkaniyet normlarına uygundur. Ayrıca, I4 I8 ve B2 standartlarına da uygundur.

Kuşkusuz sosyal güvenlik ve sosyal korumanın sağlanması kadın yoksulluğu ile mücadelede önemli adımlardır. Türkiye’de yoksulluk hallerinden kaynaklanan evde parça başı çalışma aslında oldukça yaygındır. Nitekim SGK bu türden çalışan yoksul kadınlara yönelik gönüllü sigortalılık için Evde El Sanatları ile Uğraşan Kadınların Sigortalılığı programını başlatmıştır.

Bu program aracılığıyla evde piyasa için üretim yapan kadınlar aslında bir nevi ücretli emekçi sigortasına kavuşmaktadırlar ki bu özellikle yaşlılık döneminde emekliliğin hak edilmesi bağlamında önemli bir adımdır. Ancak sigorta prim tutarlarının yüksekliği kadınların bundan yararlanmasını engellemektedir. Bu adım toplumsal cinsiyet eşitliği, adalet ve hakkaniyet, erişilebilirlik ve onurlu ve yeterli yaşam normlarına uygundur. Ayrıca I8, B2, C2, F1, ve F2 standartlarına da uygundur.

Aile içi bakımın yetmediği ve başkasının bakımına muhtaç engelli çocuğa sahip olmak kuşkusuz özellikle yoksul çalışan kadınlar açısından büyük bir yükür. Bu noktada hem eviçi bakım yükü artmaktadır, hem de çocuk bakımının ekonomik yükünü göğüsleyebilmek gerekmektedir. SGK bu türden çalışan yoksul kadınlar için hem emekli prim ödemesini belirli bir çarpanla çarparak kadının daha az prim ödemesini sağlamaya hem de emekliliği hak etmesi için çalışması gereken süreyi kısararak yükünü hafifletmeye çalışmaktadır. Başkasının Bakımına Muhtaç Derecede Ağır Engelli Çocuğu Bulunan Kadın sigortalılar Programı, bakıma muhtaç engellilerin özellikle yoksul hanelerde yoğunlaştığı ülkemizde kadın yoksulluğu ile mücadelede önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bu program onurlu ve yeterli yaşam, erişilebilirlik ve uyarlanabilirlik normlarına uygunken, I5, I8, C3, C4 ve F1 standartlarına da referans vermektedir.

Emzirme Ödeneği sigortalı olan ücretli veya kendi hesabına çalışanların yararlanabileceği bir olanaktır. Kadının sigortalı olması durumunda ya da sigortalı erkeğin sigortalı olmayan eşi olması durumunda doğum yaptığı takdirde bu fırsattan yararlanacaktır. Bu program da toplumsal cinsiyet eşitliği, erişilebilirlik, onurlu ve yeterli yaşam normlarına uygundur. Diğer taraftan I1, I8, F1 ve F2 standartları da ayrıca kullanılmıştır.

Analık haline Yönelik Tedbirler Programı’na sigortalı kadın ya da sigortalı erkeğin sigortalı olmayan eşi başvurabilmektedir. Başvuru durumunda geçici iş göremezlik ödeneği ya da emzirme ödeneğinden faydalanılabilmektedir. Her ikisinde de I1, I3, I8, C4, F1 ve F2 standartları geçerlidir. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliği, onurlu ve yeterli yaşam, erişilebilirlik ve uyarlanabilirlik normları geçerlidir.

6. Sivil Toplum Kuruluşları

Bu başlık altında alanda faaliyet gösteren STK'lara ve diğer kamusal aktörlerin projelerine ve çalışmalarına yer verilmektedir. 1986 yılında kurulan Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) özellikle kadın emeğinin değerlendirilmesini pek çok toplumsal sorunun çözümünde önemli olarak görmektedir. Temel amaçlarını şu şekilde tanımlamıştır:

1. *Tabandaki kadınların ortak ihtiyaçları etrafında yoksulluğa karşı örgütlenmelerini ve kooperatifleşmelerini desteklemek;*

2. *Kalkınmada ve dayanıklı toplumlar oluşturulmasında kadınların öncülüğünü ve ekonomik güçlenmelerini teşvik etmek;*
3. *Afet ve göç yönetiminde kadınların rolünü güçlendirmek.*

Bu amaçlara yönelik olarak üç program yürütmektedir: Güçlendirme ve Kooperatifleşme Programı, Ekonomik Güçlendirme Programı ve Afet ve Göç Programı. Güçlendirme ve Kooperatifleşme Programı temelde yerelde kadın örgütlenmesini geliştirerek, kadınların üretim kooperatifleri şeklinde örgütlenmeleri için eğitim veren bir programdır. Ekonomik Güçlendirme Programı ise tabandaki ve yereldeki kadınları üretime itmek, ürettiklerini pazarlayabilme yetisine kavuşturmak gibi amaçlara sahiptir. Ayrıca bu program çerçevesinde mikro kredi uygulaması önemli bir araç olarak görülmektedir. Afet ve Göç Programı ise kadınları özellikle kadınları daha fazla etkileyen ekonomik ve doğal afetler ve göç ile baş edebilme konusunda yetkin hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu programlar onurlu ve yeterli yaşam, adalet ve hakkaniyet, erişilebilirlik, uyarlanabilirlik ve yeterlilik normlarına uygundur. Ayrıca B2, C3 ve A3 standartları da bu programlar tarafından içermektedir.

Anne Meclisi Derneği kendisini şöyle tanımlamaktadır: Toplumun kilit noktası olan AİLE’yi bilinçlendirmek, bilgilendirmek ve sosyal haklar ve dayanaklar noktasında destekleyici çalışmalar yapmak üzere kurulmuş bir oluşumdur. Aile birliğinin güçlenmesi, annelerin mevcut yaşam kalitelerinin artırılması ve sağlanacak imkanlar ile ulusal annelik ve aile değerlerinin korunmasını sağlamak temel hedefidir. Toplumun bilinçlendirilmesi ve dolayısıyla gelecek nesillerin gelişiminin, insanlığın ilerlemesinde içsel kalkınma açısından evrensel ölçekte geçerli zorunluluk olduğunu dikkate alarak hareket eder. Aile bağlamında, kadın haklarına ve çocuk haklarına kalıcı etik ilkeler olarak yerleşiklik kazandırmak ve bu davranışları insan hakları doğrultusunda uluslararası standartlara kavuşturmak için çaba gösterir. Toplumsal kararlılığı ve finans kaynaklarını harekete geçirerek, başta Türkiye olmak üzere, anneye birinci önceliği tanıyıp gerek onlara gerekse çocuklarının temel ihtiyaç duyduğu hizmetleri sağlayabilecek duruma gelmelerine yardımcı olmak için çalışır.

Bu bağlamda dernek önemli projelere imza atmıştır. Örneğin **Fiziksel Engelli Anne Mesleki Eğitim ve İstihdam Desteği Projesi** fiziksel engelli annelere mesleki eğitim vererek onların istihdam edilebilme şanslarını arttırmayı amaçlamaktadır. Annelere tekstil tasarım ve moda konusundan eğitim verilmektedir. **Yetiştirme Yurdundaki Genç Kızlara Mesleki Eğitim ve Adaptasyon Projesi** ise yetiştirme yurtlarında üniversiteye gidemeyen ancak bir süre sonra yurtlardan ayrılmak zorunda kalacak genç kadınlara mesleki eğitim vererek onları hayata hazırlamayı amaçlamaktadır.

1985 yılında iş insanı, akademisyen, işçi ve işveren kuruluşları temsilcileri tarafından kurulan Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması (TAP) Vakfı, koruyucu sağlık hizmetleri kapsamında sunulmakta olan anne-çocuk sağlığı ve aile planlaması çalışmalarını desteklemeyi amaçlamaktadır. Temel amaçları bireylerin yaşam kalitesini yükseltmek, kadınların ve kız çocuklarının bilgiye erişimini artırmak için toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde çalışmak ve eşitlikçi ve sürdürülebilir bir kalkınma sürecine katkıda bulunmaktır. Bunun için uygulanan programlardan bazıları şunlardır: Kadınları Güçlendirme programı: Kadın sağlığı, genel

sağlık ve aile sağlığını koruyucu davranışlar kazandırmasının yanında kadınlara toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığı, etkili iletişim, cinsiyet temelli ayrımcılık ve şiddet, haklar gibi konularla kadını sosyal alanda da güçlendirmeyi amaçlayan bütünsel yaklaşımlı bir eğitim programıdır. Bu amaçla, Kadın Sağlığı Eğitim Programı (KSEP), Kadın Sağlığı Seminerleri ve Mültecilerle Çalışan STK’lar İçin Kapasite Geliştirme Programı uygulanmaktadır. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Programı: Bu program ile vakfın yürüttüğü tüm çalışma ve programlarda işbirliği kurulan, hizmet sağlayan kurum ve kuruluşlar ve hizmetlerden yararlanan kişilerin toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında farkındalığın artırılması hedeflenmektedir. Güvenli Annelik Eğitim ve Danışmanlık Programı: Bu program, orta ve düşük gelir düzeyinde, eğitim düzeyleri düşük, iş yaşamına katılımları sınırlı, doğurganlığı yüksek ve kamu sağlık hizmetlerini kullanan kadınların gebelik konusunda bilinç düzeyini ve öz bakım becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir.

IV. Göstergeler

A. Gösterge Kaynakları

1. Alana Dair Karma Endeksler, Veri Kaynakları ve Göstergeler

Birleşmiş Milletler kuruluşları ve diğer uluslararası kuruluşlarca yoksulluk, sosyal koruma ve sosyal yardımlara ilişkin doğrudan olmasa da toplumsal cinsiyet eşitsizliğini izlemede özellikle ülkeler arası karşılaştırma yapılması ve ülkelerin zaman içinde gösterdiği gelişmelerin izlenmesini mümkün kılan karma endeksler oluşturulmuştur. Bu endekslere ait temel bilgi, gösterge kapsamı ve tanımları CEİD tarafından hazırlanan diğer tematik alanlarda sunulmuştur. Burada da, kısaca, mevcut karma endeksler ve bu endekslere ait veri kaynakları Tablo 4-1’de özet bilgi notlarıyla sunulmaktadır. Karma endekslere dair bilgi büyük ölçüde Toksöz ve Memiş (2018)’den yararlanılarak aktarılmaktadır. Diğer tematik alanlardan farklı olarak burada ayrıca Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 2010 yılında hesaplanmaya başlanan çok boyutlu yoksulluk endeksine yer verilecektir.

Yoksulluk ölçümünde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 1990’ların başından bugüne önemli girişimlerde bulunmuş ve çok boyutlu yoksulluk ölçümü öncesinde de yoksulluk ölçümlerini gelir/tüketimle kısıtlı olmaktan çıkarmaya çalışmıştır. Örneğin gelir temelli yoksulluk yerine insani yoksulluğun bir ölçüsü olarak geliştirilen İnsani Yoksulluk Endeksi (HPI), sağlıklı bir yaşama erişim (doğumda 40 yaşına kadar hayatta kalmama olasılığı), eğitime erişim (yetişkinlerde bir okul bitirmeyenlerin oranı), ve makul bir yaşam standardına erişim (temiz içme suyuna erişimi olmayan nüfusun oranı ve yaşa göre normal kilonun altındaki çocukların oranı) göstergelerinden oluşan birleşik bir endekstir.

Farklı gelişim seviyeleri için farklılaştırılmış HPI ölçümleri varken, cinsiyete göre farklılaştırılmış HPI bulunmamaktadır. Yine UNDP tarafından benimsenen ve 2010 yılından bu yana hesaplanan Alkire-Foster yöntemiyle (Alkire vd., 2015) geliştirilen çok boyutlu yoksulluk endeksi dahil olmak üzere; bütün olarak ele alınan hanehalkı, yoksul nüfusun tespit edilmesinde kullanılmaktadır. Dolayısıyla, bu bölümde, yoksulluk göstergeleri arasında sadece çok boyutlu yoksulluk göstergesine ve toplumsal cinsiyet temelinde ayrıştırmayı ve incelemeyi mümkün kılan Cinsiyet Gelişimi Endeksi ve Cinsiyet Güçlendirme Endeksi, MPI ile örtüşen göstergeleri kullanan ve yoksulluktaki cinsiyet farklarının boyutunu yakalayabilen UNDP tarafından periyodik olarak geliştirilen ve kaydedilen eşitsizlik ölçülerine kısaca değinilmektedir.

Uluslararası kuruluşlarca gösterilen bütün bu çaba, yoksulluğun ve sosyal korumanın izlenmesinde geleneksel standart göstergelerin toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin sorunları anlamada yeterli olmadığı da göstergesidir. Yapılan araştırmalar toplumsal cinsiyet

eşitliği perspektifinden mevcut istatistiklerin ve bu istatistiklerle üretilen göstergelerin yanında yeni göstergelere ihtiyaç duyulduğunu ve bunların oluşturulması gereğini sıklıkla vurgulamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden yoksulluğun önlenmesi ve sosyal yardımlarda izlemeyi olanaklı kılacak göstergelerin saptanması için karma endekslerin, göstergelerin ötesinde alana ilişkin hakların izlenmesini mümkün kılacak göstergeler oluşturulması gerekmektedir. Bundan sonraki bölümlerde toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından hak temelli izlemede hangi göstergelerin, yoksulluk ve sosyal korumaya yönelik toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten uluslararası ve ulusal belgelerdeki normlar ve standartlarla bağlantılı olduğu ve bu göstergelerin mevcut verilerle elde edilip edilmeyeceği bilgisi ile CEİD olarak önerdiğimiz göstergeler için veri tabanlarının oluşturulması gerektiği Türkiye bağlamında sunulmaktadır.

Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI)

Kavram: Çok boyutlu yoksulluk

Boyutlar: Sağlık, eğitim ve yaşam standardı

Alt göstergeler: Sağlık: Yetersiz beslendiği bilgisine ulaşılan 70 yaşın altındaki herhangi bir yetişkin veya çocuk. 20 yaşın üzerindeki yetişkinler, vücut kitle indeksi 18,5 kg/ m²'in altında ise yetersiz beslenmiş kabul edilir, 15-19 yaş arası bireyler Dünya Sağlık Örgütü'nün yaşa özgü vücut kitle indeksi sınırlarının altında kalıyorsa yetersiz beslenmiş olarak kabul edilir ve çocukların ise, z-skoru: yaşa göre boy (bodurluk) veya yaşa-göre ağırlık (zayıf) referans popülasyonun ortanca değerinin iki standart sapmadan daha altında ise yetersiz beslendiği kabul edilmektedir. Sağlık alt başlığı altındaki ikinci gösterge çocuk ölüm oranıdır. Anketten önceki beş yıl içinde 18 yaşın altındaki herhangi bir çocuk yaşamını yitirmişse bu tanım kapsamında kabul edilir. Ankette çocuk ölümlerinin tarihi hakkında bilgi bulunmadığında, herhangi bir zamanda meydana gelen ölümler dikkate alınır.

Eğitim: Bu alt başlıktaki iki göstergeden ilki 10 yaşında veya daha büyük hane halkı üyeleri arasında altı yıllık okulu tamamlamamış fertlerin oranını temel almaktadır. İkinci gösterge ise okul çağındaki herhangi bir çocuğun, 8. sınıfı tamamlayacağı yaşa kadar okula gitmiyor olması bilgisine dayanmaktadır.

Yaşam standardı alt başlığında 6 göstergeye yer verilmiştir. Bunlardan ilki ferdin yaşadığı eve elektrik olup olmadığı bilgisine dayanır. İkincisi hanehalkının Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde belirtilmiş olan standartlara uygun sanitasyona erişimi olup olmadığı; üçüncüsü, yine bu hedeflerde tanımlanmış sağlıklı içme suyuna erişimi veya eve gidiş dönüş en az 30 dakikalık yürüme mesafesinde bulunup bulunmadığı; dördüncüsü barınma için kullanılan inşaat malzemelerinin uygun olup olmadığı; beşincisi ise yemek pişirme için kullanılan yakıt erişimi olup olmadığı bilgisine dayanmaktadır. Son olarak altıncı gösterge ise hanenin sahip olduğu varlıklara dair bilgiyi temel alır; örneğin hanenin bir taşıtı yoksa ve radyo, televizyon, telefon, bilgisayar, bisiklet, motosiklet veya buzdolabından herhangi birine sahip değilse bu boyutta yoksul kabul edilmektedir.

Mevcut Sıralama: UNDP ilk kez 2010 İnsani Gelişme Raporunda fertlerin maruz kaldığı çok sayıda örtüşen yoksunluğu 3 boyutta tanımlayan çok boyutlu yoksulluk (MPI) endeksini sunmuştur. MPI sağlık, eğitim ve yaşam standardı göstergelerinden oluşan bir karma

endekstir. Sağlık ve eğitim boyutları her biri iki göstergeye dayanırken, yaşam standardı altı göstergeye dayanmaktadır. Bir ülkenin MPI endeks değerini oluşturmak için gereken tüm göstergeler aynı hanehalkı anketinden elde edilmektedir. Göstergeler bir yoksunluk puanı oluşturmak için ağırlıklandırılarak yoksunluk puanları anketteki her bir birey için hesaplanmaktadır. Yoksul ve yoksul olmayanları ayırt etmek için yüzde 33,3'lük bir yoksunluk puanı (ağırlıklı göstergelerin üçte biri) bir sınır olarak varsayılmaktadır. Yoksunluk puanı yüzde 33,3 veya daha yüksekse, hanehalkı (ve o hanehalkında yaşayan tüm fertler) çok boyutlu yoksul olarak sınıflandırılmaktadır. Yoksunluk puanı yüzde 20'den yüksek veya buna eşit ancak yüzde 33,3'ten az olan bireyler, çok boyutlu yoksulluğa karşı savunmasız/kırılgan olarak sınıflandırılmaktadır. Son olarak, yüzde 50 veya daha yüksek yoksunluk puanına sahip bireyler çok boyutlu yoksulluğu en şiddetli yaşayan kesim olarak gruplandırılmaktadır. MPI, 2019 İnsani Gelişme Raporunda 101 gelişmekte olan ülke için hesaplanmıştır. Ancak Türkiye bu ülkeler içinde yer **almamaktadır**.

İnsani Gelişme Endeksi (İGE), Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi (TCGE) ve yeni Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi (yeni TCGE)

Kavram: İnsani Gelişme ²

Boyutlar: Uzun ve sağlıklı yaşam/ bilgi/ yaşam standardı. 2014 yılından itibaren yeni hesaplama yöntemine geçilmiş eğitim boyutuna ortalama eğitim yılı yanı sıra beklenen eğitim yılı eklenmiştir (bkz. Tablo 4-1).

Alt Göstergeler: Doğumda beklenen yaşam süresi/ yetişkin okur-yazarlık oranı, eğitimde bileşik okullaşma oranı ve satın alma gücü paritesine göre hesaplanan kazanılmış gelirin ağırlıklı aritmetik ortalaması kullanılmaktadır. Endeks 1995, 2000, 2005 ile 2010-2018 yılları için mevcuttur.

Mevcut Sıralama: Türkiye'nin 2019 yılında yayınlanan raporda sunulan 2018 İnsani Gelişme Endeksi (İGE) değeri 0.806 oldu. Bu değerle Türkiye, 189 ülke ve bölge arasında 59. sırada yer aldı ve geçen yılki raporda yüksek insani gelişme kategorisindeyken bu yıl ilk kez olarak çok yüksek insani gelişme kategorisine yükseldi. Bu artışın nedenleri arasında Türkiye’de doğuşta beklenen yaşam süresinin artması (13,2 yıl); ortalama öğrenim süresinin 3,1 yıl ve beklenen öğrenim süresinin 7,5 yıl artmış olması vardır. Gelir eşitsizliği gözetilerek hesaplanan gelişme endeksine göre Türkiye eşitsizlik nedeniyle yüzde 16,2 oranında kayba uğrayarak endeks boyutu 0,675'e gerilemektedir. Kadınlar için hesaplanan gelişme endeksi 0.771 erkekler için 0.834 düzeyinde elde edilmiştir.

Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Ölçütü (TCGÖ)

Kavram: Güçlenme

Boyutlar: ekonomik katılım ve karar alma gücü/ siyasi katılım/ ekonomik kaynaklar üzerinde güç,

Alt Göstergeler: yasama ve yönetimde kadın oranı/ uzman ve teknik işlerde kadın oranı/ parlamentoda kadın oranı/ kadınların SGP'ne göre hesaplanan kazanılmış gelirin erkeklerinkine oranı (1995-2009 arası)

Mevcut Durum: TCGÖ de TCGE gibi yöntem bakımından eleştirilmiş ve 2009 yılından sonra hesaplanması bırakılarak yerine TCGÖ ve TCGE'ni oluşturan alt boyutları da kapsayan daha

² Bu bilgi notu UNDP, WEF, OECD Ülke Notlarından ve Toksöz ve Memiş'ten (2018) yararlanılarak hazırlanmıştır.

fazla sayıda gösterge içeren toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeksi (GII) 2010 yılından itibaren sunulmaya başlanmıştır (bkz. Tablo 1).

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi (TCEE)

Kavram: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği,

Boyutlar: Üreme sağlığı/ güçlenme/ işgücü piyasası.

Alt Göstergeler: anne ölümlülük oranı, ergen doğum oranı/ parlamentoda kadın ve erkek oranı, nüfusun en az ortaöğretime sahip olan erkek ve kadın oranı/ kadın ve erkek işgücüne katılım oranı (2010-2014 arası). TCEE, her üç boyutta kadın ve erkek kazanımları arasındaki eşitsizliklerin insani gelişmede yarattığı kayıp olarak nitelendirilebilir.

Mevcut Durum: İlk kez 2010 yılında hesaplanan TCEE değerine göre Türkiye, 2018 yılında 2019 raporunda 166 ülke için hesaplanan toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeksi değerleri itibarıyla 66. sıradadır ve dördüncü grup ülkeler arasında yer almıştır. Anne ölüm oranı gösterge değeri 100 bin nüfus içinde 16 iken, ergen doğum oranı 26,6; parlamentoda kadın oranı yüzde 17,4; en az ortaöğretime sahip olan kadın oranı yüzde 44.3 iken erkeklerde bu oran yüzde 66.0; kadınlarda işgücüne katılım oranı yüzde 33.5 iken erkeklerde bu oran yüzde 72.6’dır.

2. Diğer Örgütlerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksleri

Toplumsal Cinsiyet Açığı Endeksi (TCAE)

Kavram: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri,

Boyutlar: Ekonomik katılım ve fırsatlar, eğitim, sağlık, siyasi güçlenme.

Alt Göstergeler: kadının işgücüne katılım oranının erkeğinkine oranı, benzer iş için kadın ücretinin erkeğinkine oranı, kadının hesaplanan kazanılmış gelirin erkeğinkine oranı, profesyonel ve teknik işlerde kadının oranın erkeğinkine oranı. Diğer boyutlar: eğitimde erişim, sağlık ve hayatta kalma, politik güçlenme. Bu endeks dört alt endeksin ağırlıklı aritmetik ortalamasıdır. Bütün göstergeler kadınların erkeklere oranı olarak verilir ve 1 mutlak eşitlik durumudur. İlk kez 2006 yılındaki Dünya Ekonomik Forumu’nda ortaya çıkan Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi, cinsiyete dayalı ayrımların büyüklüğünü ve kapsamını göstermek ve sürecini izlemek için bir çerçevedir.

Mevcut Durum: 2019 yılı verilerine göre Türkiye 149 ülke içinde 130. sırada yer almıştır. Ekonomik yaşama katılım ve siyasi yaşama katılım alanındaki alt göstergeler itibarıyla Türkiye’nin sıralamada aldığı yer geridedir.

Toplumsal Kurumlar ve Toplumsal Cinsiyet Endeksi (TKTCE)

Kavram: Sosyal Normlar ve Sosyal Kurumlarda Ayrımcılık

Boyutlar: Aile içi ayrımcılık, kısıtlı fiziksel bütünlük, kısıtlı kaynaklar ve varlıklar, kısıtlı medeni haklar.

Alt Göstergeler: yasal evlilik yaşı, erken evlilik, ebeveyn otoritesi, miras, kadına karşı şiddet, kadın sünneti, üreme üzerinde kontrol, kayıp kadın, doğurganlık tercihi, araziye güvenli erişim, toprak dışındaki varlıklara güvenli erişim, finansal hizmetlere erişim, kamusal alana erişim, siyasi alana erişim

Mevcut Durum: OECD Geliştirme Merkezi'nin Toplumsal Kurumlar ve Toplumsal Cinsiyet Endeksi 180 ülkedeki sosyal kurumlardaki (resmi ve gayri resmi yasalar, sosyal normlar ve uygulamalar) kadınlara yönelik ayrımcılığın bir karma ölçüsüdür. OECD, ayrımcı aile yasası, kısıtlı fiziksel bütünlük, erkek evlat önyargısı, kısıtlı kaynaklar ve varlıkları ve sivil özgürlüklerin kısıtlanması gibi kadınların yaşamlarını etkileyen önemli sosyo-ekonomik alanlara yayılmış ayrımcı sosyal kurumların beş boyutunu kapsayan bir karma ölçüm geliştirmiştir. TKTCE (SIGI) 'nin değişkenleri arasında, eşit olmayan miras hakları, erken evlilik, kadınlara karşı şiddet ve eşit olmayan arazi ve mülkiyet hakları gibi alt göstergeler yer almaktadır. 180 ülke üzerine hazırlanmış veri tabanı ile SIGI, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlenmesi konusunda ilerleme kaydedilebilmesi bakımından ayrımcı sosyal kurumları daha ayrıntılı bir biçimde inceleme olanağı sunmaktadır. 2019 yılı verisine göre, Türkiye düşük eşitlik grubu ülkeleri arasında yer almıştır.

Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (AB-TCEE)

Kavram: Toplumsal cinsiyet eşitsizliği

Boyutlar: İş/ Para/ Bilgi/ Zaman/ Güç/ Sağlık/ Kesişen Eşitsizlikler/ Şiddet ,

Alt Göstergeler: Katılım, Ayrışma, İş Kalitesi/ Parasal Kaynaklar, Ekonomik durum/ Eğitimde kazanım, Ayrışma, Yaşam Boyu Öğrenme/ Ekonomik Faaliyetler, Bakım Faaliyetleri, Sosyal Faaliyetler/ Politik Güç, Sosyal Güç, Ekonomik Güç/ Statü, Davranış, Erişim/ Belirli yaş, vatandaşlık, engellik, etnisite, evlilik durumu, din, cinsel yönelim ve sosyal sınıf, başka sosyal temellerde ayrımcılık/ Doğrudan şiddet, Dolaylı Şiddet (2013’den bu yana). Bu endeks 6 ana alan endeksi ve 12 alt alan endeksinin hesaplanmasıyla oluşur ve 1-100 arası değer alır.

Mevcut Durum: Endeks 27 AB ülkesi için veri sunmakta, Türkiye’ye ait veri içermemektedir. Aşağıda uluslararası kuruluşların hazırlayıp paylaştığı veri tabanları sunulmaktadır.

Tablo IV-1 Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Yoksulluk ve İnsani Gelişme Endeksleri

Endeks	Üreten Kuruluş	Veri Kaynağı	Bileşenleri	Tematik Alana İlişkin Göstergeleri (Renkli olarak belirtilmiştir)	Güncellenme Süresi	Kapsam (Ülke-Sayısı)	Mevcut Veri
Çok boyutlu yoksulluk (MPI)	UNDP	İnsani Kalkınma Raporları-UNDP	Sağlık	Yaş grubuna göre yetersiz beslenen nüfus oranı	Yıllık	101	Yıllık, 2010-
			Eğitim	-10 yaşında veya daha büyük hane halkı üyeleri arasında altı yıllık okulu tamamlamamış fertlerin oranı -okul çağındaki herhangi bir çocuğun, 8. sınıfı tamamlayacağı yaşa kadar okula gitmiyor olması			
			Yaşam Standardı	Konut, yakıt, sanitasyon ve evdeki araç ve gereçlerin varlığı			
Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi (TCGE)	HDR,UNDP	UNDESA UIS Dünya Bankası,ILO	Uzun sağlıklı yaşam	Yaşam beklentisi	İki yıllık	155	Yıllık, 1995-2009
			Eğitim	Yetişkin okur yazarlık oranı	Yıllık		
				Brüt okullaşma oranı	Yıllık		
			Yaşam standardı	Tahmini Gelir (ABD-Doları SGP)	Yıllık		
Toplumsal Cinsiyet Güçlenme Ölçütü (TCGÖ)	HDR,UNDP	ILO IPU Dünya Bankası	İktisadi katılım ve karar alma gücü	Kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler (kadın oranı)	Yıllık	109	Yıllık, 1995-2009
				Profesyonel ve teknik meslek mensupları (kadın oranı)	Yıllık		
			Siyasi katılım	Parlamentoda temsil sayısı	Yıllık		
			Ekonomik kaynaklar üzerinde güç	Kadınların ortalama tahmini gelirinin erkeklere oranı (ABD-Doları SGP)	Yıllık		
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi (TCEE)	HDR,UNDP	UN I AEG UNDESA IPU UIS ILO	Üreme sağlığı	Anne ölüm oranı	İki yıllık	152	Yıllık, 2010-
				Bebek ölüm oranı	İki yıllık		
			Güçlenme	Parlamentoda temsil sayısı	Yıllık		
				En az ortaöğretim mezunu olanların oranı (cinsiyete göre)	Yıllık		
			Emek piyasası	Cinsiyete göre işgücüne katılım oranı	Yıllık		
Yeni Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi (TCGE)	HDR,UNDP	UNDESA UIS Dünya Bankası ILO	Sağlık	Yaşam beklentisi	İki yıllık	148	Yıllık, 2010-
			Eğitim	Ortalama eğitim yılı	Yıllık		
				Beklenen eğitim yılı	Yıllık		
			Yaşam standardı	Tahmini Gelir (ABD-Doları SGP)	Yıllık		

<https://www.genderindex.org>

Tablo IV-2 Diğer Kurumların Endeksleri

Endeks	Üreten kuruluş	Veri Kaynağı	Bileşenleri	Tematik İlişkin Göstergeleri (Renkli olarak belirtilmiştir)	Alana	Güncellenme Süresi	Kapsam (Ülke)	Mevcut veri
Toplumsal Kurumlar ve Toplumsal Cinsiyet Endeksi (TKTCE)	OECD Kalkınma Merkezi	Sosyal normlar ve sosyal kurumlarda ayrımcılık endeksi (SIGI) ülke profili UN World Marriage Data, DHS MICS	Aile içi ayrımcılık	Yasal evlilik yaşı	Düzenli aralıklarla derlenmemektedir.	108		2009, 2012, 2014
				Erken evlilik				
				Ebeveyn otoritesi				
				Miras				
		SIGI ülke profili DHS World Value Survey, WHO, International Violence Against Women Survey, European Union Agency for Fundamental Rights MICS CIA, UNDP EUROSTAT Ulusal Hanehalkı Anket Verisi	Kısıtlı fiziksel bütünlük	Kadına karşı şiddet				
				Kadın sünneti				
				Üreme üzerinde kontrol				
				Kayıp kadın				
		SIGI ülke profili	Kısıtlı kaynaklar ve varlıklar	Araziye güvenli erişim				
				Toprak dışındaki varlıklara güvenli erişim				
				Finansal hizmetlere erişim				
		SIGI ülke profili Dünya Bankası IPU	Kısıtlı medeni haklar	Kamusal alana erişim				
Siyasi alana erişim								

<https://www.genderindex.org>

Tablo IV-3 Diğer Kurumların Endeksleri (devamı)

Endeks	Üreten Kuruluş	Veri Kaynağı	Bileşenleri	Tematik Alana İlişkin Göstergeleri (Renkli olarak belirtilmiştir)	Kapsam (ülke)	Mevcut Veri
Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (AB-TCEE)	Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü - European Institute for Gender Equality (EIGE)	Eurostat-EU LFS , Eurofound-European WCS	İş hayatı	Katılım	27	İki yıllık, 2013-
				Ayrımcılık		
				İş kalitesi		
		Eurostat-Structure of Earnings Survey, Eurostat-EU SILC	Para	Finansal kaynaklar		
				Ekonomik durum		
		Eurostat-EU LFS Eurostat-UNESCO/OECD/Eurostat (UOE) Eğitim İstatistikleri	Bilgi	Eğitim durumu		
				Ayrımcılık		
				Yaşam boyu öğrenme		
		Eurofound-European WCS	Zaman	Ekonomik aktiviteler		
				Bakım aktiviteleri		
				Sosyal aktiviteler		
		EC-DG Adalet-Karar Alma Mekanizmalarında Kadın ve Erkek	Güç	Politik		
				Sosyal		
				Ekonomik		
Eurostat-EU SILC Eurostat-Nüfus İstatistikleri	Sağlık	Durum				
		Davranış				
		Ulaşılabilirlik				
Eurostat-EU LFS	Kesişen eşitsizlikler	Yaş, vatandaşlık, engellilik, etnisite, medeni durum, din, cinsel yönelim ve sosyal sınıfa göre nüfus				
		Ayrımcılık				
Kadına yönelik şiddet alanında yapılan FRA anket sonuçları Eurobarometer	Şiddet	Direkt				
		Dolaylı				

<https://www.genderindex.org>

B. İlgili Verilerin Haritalanması

Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden yoksulluğun önlenmesi ve sosyal yardımlarda izlemeyi olanaklı kılan göstergelerin veri kaynakları arasında aşağıdaki veritabanları yer almaktadır.

1. Uluslararası İstatistikler ve Veri Tabanları

Küresel Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Programı

Küresel cinsiyet istatistikleri programı Birleşmiş Milletler kuruluşları, ILO, Dünya Bankası, UNECE (The United Nations Economic Commission for Europe) ve Avrupa Birliği istatistik ofisi tarafından oluşturulmuştur. Bu program kapsamında derlenen cinsiyet istatistikleri veri tabanında sağlık, yoksulluk, eğitim, ekonomi, şiddet, silahlı çatışmalar, güç ve karar verme, çevre, kadınların konumunu geliştirilmesi, kadınların insan hakları, medya, yapısal ayrımcılık ve kız çocuklarının hak ihlalleri olarak 12 başlık altında göstergeler sunulmaktadır.

BM Avrupa Ekonomik Komisyonu Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri

Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu 1947’de ECOSOC (United Nations Economic and Social Council (Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi) tarafından kurulmuş olup, Birleşmiş Milletlerin beş bölgesel komisyonundan biridir. 2015 sonrası kalkınma gündeminin benimsenmesiyle birlikte, yoksulluk, eşitsizlik ve kırılganlığın ölçülmesinin önemi tüm BM kuruluşları ve üye ülkelerin kalkınma birimleri tarafından vurgulanmıştır. Ülkeler ve uluslararası kuruluşların karşılaştırılabilir verilere ve uyumlu veri setlerine ihtiyaç olduğu belirtilmiş ve henüz yoksulluğu ölçmek için tutarlı bir gösterge seti mevcut olmadığı ortaya çıkmıştır. Yoksullukla ilgili istatistiklerin ve ilgili meta verilerin uluslararası karşılaştırılabilirliğini ve kullanılabilirliğini geliştirmek için kılavuzlar ve öneriler geliştirmek amacıyla, yoksulluk ölçümünde bilgi ve en iyi uygulamaları paylaşmak için UNECE üye devletleriyle birlikte bir çalışma ekibi oluşturmuş ve 2015 yılında yayınlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Göstergeleri başlıklı raporda yoksulluk başlığı altında aşağıdaki göstergeler cinsiyet kırılımında sunulmuştur:

- a. Ülkede en yaygın kullanılan yoksulluk göstergesi
- b. Ülkede en yaygın kullanılan yoksulluk göstergesinin yaşa göre ayrıştırılmış şekliyle oluşturulan göstergeler
- c. Ülkede en yaygın kullanılan yoksulluk göstergesinin hanehalkı türüne göre ayrıştırılmış şekliyle oluşturulan göstergeler
- d. Görelî yoksulluk göstergesi olarak yoksulluk riski altında yaşayan nüfusun oranı
- e. Yoksulluk riski altında yaşayan nüfusunun yaşa göre oranı
- f. Yoksulluk riski altında yaşayan nüfusun hanehalkı türüne göre oranı
- g. Mutlak yoksulluk göstergesi olarak yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun oranı
- h. Yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun yaşa göre oranları
- i. Yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun hanehalkı türüne göre oranları
- j. Günlük bir dolar gelir seviyesinin altında kalan nüfusun oranı

k. Maddi yoksunluk göstergesi olarak AB tarafından belirlenen dokuz temel maddeden en az dördüne sahip olmayan hanelerde yaşayan nüfusun oranı

Bu dokuz madde aşağıdaki gibidir:

1. Beklenmedik harcamalar
2. Evden uzakta bir haftalık tatil (tüm aile fertleri için)
3. Ödeme zorluğu (konut kredisi, kira, elektrik, su, doğalgaz vb. faturalar, taksit/borçlar)
4. İki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek (vejeteryanlar için eşdeğer yemek)
5. Evin ısınma ihtiyacı
6. Çamaşır makinesi
7. Renkli televizyon
8. Telefon (sabit veya mobil)
9. Otomobil

Kaynak: <http://www.unece.org/stats/poverty.html>

Uluslararası Çalışma Örgütü, Sosyal Koruma ve Çalışan Yoksulluğu

Toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının; yoksulluk ölçümü ve sosyal koruma politikalarında benimsenmesi, sosyal koruma kapsamında cinsiyet eşitsizliğinin yok edilmesi Uluslararası Çalışma Örgütü (The International Labour Organization-ILO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) lider kurum olarak desteklediği Sosyal Koruma Zemini Platformunun kuruluş amaçlarından biridir. Sosyal Koruma Zemini Platformu tarafından sosyal koruma ve yoksulluğa ilişkin üretilen temel bazı göstergeler aşağıdaki gibidir:

- a. En az bir sosyal koruma programından yararlanan nüfusun payı
- b. En az bir sosyal koruma programından yararlanan nüfus
- c. Emekli maaşı alan emeklilik yaşının üzerindeki kişiler
- d. Engelli yardımlarından yararlanan ağır engelli kişiler
- e. İşsizlik ödeneği alan işsiz nüfus
- f. İş kazalarına karşı sigortalı çalışan sayısı
- g. Çocuklar / hanehalkı için nakit yardım alan çocuklar / hanehalkı sayısı
- h. Sosyal koruma sistemi kapsamındaki yoksul nüfus
- i. Sosyal yardım kapsamındaki yoksulluk riskine karşı savunmasız nüfus
- j. Çalışan yoksul nüfus oranı (kazancı günde 1,90 ABD Dolarının altında olan çalışanların toplam çalışan nüfusa oranı)

Kaynak: <http://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/research-and-databases/kilm/lang--en/index.htm>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Sosyal Göstergeler:

OECD’nin iki yılda bir hazırladığı sosyal göstergeler raporu, sosyal refah ve demografik trendlere ilişkin nicel veri eksikliğine ve talebine karşılık bu alanda yeni göstergeler sunarak katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. 2018 itibarıyla dokuzuncusu yayınlanan raporda birçoğu yeni olan 25 gösterge ile 36 OECD üye ülkeye ait değerlendirme sunulmaktadır. Veri kaynaklarının mümkün kıldığı durumlarda üye ülkelerin yanı sıra Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Rusya ve Güney Afrika ve diğer G20 ülkeleri Arjantin ve Suudi Arabistan da ülkeler kapsamına dahil edilmiştir. Rapor lezbiyen, gey, biseksüel ve trans (LGBT) kişiler

hakkında özel bir bölüm içermektedir: demografik bilgiler, gelir eşitsizliği ve refah düzeyi bakımından karşılaştıkları sorunlarla nasıl başa çıktıkları ve hangi politikaların LGBT bireyleri kapsayıcı biçimde nasıl iyileştirebileceği ve geliştirilebileceğini tartışmaktadır. Ayrıca, insanların sosyal ve ekonomik riskler hakkındaki algıları ve hükümetlerin bu riskleri ne ölçüde ele aldıklarına dair 2018 OECD Riskler Anketi'ne dayanan özel bir bölüm içermektedir. Ek olarak, rapor okuyucuların OECD sosyal göstergelerinin yapısını daha iyi anlamalarına yardımcı olacak bir kılavuz da sunmaktadır. Aşağıda raporda yoksulluk ölçümü ve sosyal koruma dair önerilen göstergeler listelenmiştir:

-yoksulluk

- a. geniş yaş grupları ve cinsiyete göre yoksul nüfus oranı (0-17 yaş grubu, çalışma yaş grubu ve yaşlı nüfus (66 yaş ve yukarı grubu))
- b. göreceli yoksulluk oranı (medyan hanehalkı gelirinin %50'inin altında gelir elde eden hanelerde yaşayan nüfus oranı)

-sosyal yardımlar

- a. çalışma yaşındaki nüfusun içinde nakit transfer yardımlarından yararlananların oranı
- b. türlerine göre asgari gelir desteği alan nüfusun oranı (işsizlik ödeneği, konut yardımı, yoksulluk yardımı)

- sosyal korumaya yönelik kamu harcamaları

- a. sosyal koruma harcamalarının GSYİH'ya oranı
- b. türüne göre sosyal koruma harcamalarının dağılımı (sağlık, eğitim, emeklilere yapılan ödemeler, aktif istihdam programlarına yapılan harcamalar, çalışma çağı yaş grubundaki nüfusa yapılan nakit yardımlar)

Kaynak: <http://www.oecd.org/gender/>

Dünya Bankası Toplumsal Cinsiyet Veri Portalı ile Yoksulluk ve Eşitlik Veri Portalı:

Yoksulluk ve Eşitlik Veri Portalı, Dünya Bankası Grubu'nun yoksulluk, eşitsizlik ve refah bölüşümü ile ilgili göstergeler içeren kapsamlı bir veri kaynağıdır. Portal, düşük gelir, düşük orta gelir ve üst orta gelir ve kırılman ve diğer ülkeler için yoksulluk ve eşitsizlik verilerine gruplandırılmış olarak da erişim sağlamaktadır. Yoksulluk ve eşitlik veri portalında hanehalkını temel alan mutlak yoksulluk göstergesi sunulmaktadır. Göstergeler arasında yoksul nüfus oranı, yoksulluk açığı, yoksulluk açığının karesi biçiminde alternatif ölçümler yer almaktadır. Ek olarak hanehalkı temelli bu yoksulluk göstergeleri kız/oğlan çocuklarla sınırlandırılarak hesaplanmakta ve çocuk yoksulluk oranları biçiminde veriler portalda erişilebilmektedir. Dünya Bankası toplumsal cinsiyet istatistikleri veri portalında ise 620 göstergeye aşağıda belirtilen konu başlıkları altında ülkeler ve ülke grupları için ulaşılabilir.

- Temsil
- Ekonomik ve Sosyal Kurumlar
- Ekonomik Fırsatlar
- Eğitim
- Sağlık
- Kamusal Yaşam ve Karar Alma

Kaynak: <https://data.worldbank.org/topic/gender>

Avrupa Birliği İstatistik Ofisi Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri:

Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (European Statistics - Eurostat) AB’nin mevcut on yıl için büyüme ve istihdam gündemi olan Avrupa 2020 stratejisi kapsamında temel bir politika bileşeni olarak vurgulanan yoksulluğun azaltılmasına ilişkin yoksulluk ve sosyal dışlanma riski taşıyan nüfusa dair göstergeler oluşturmuştur. Avrupa 2020 stratejisinde sosyal kaygılarla ekonomik hedefler eşit bir zeminde değerlendirilmektedir. Ayrıca AB’nin yoksulluk ve sosyal dışlanma riski taşıyan nüfus oranının hedeflendiği şekilde azaltılmasının ancak istihdam ve eğitim için daha iyi fırsatlar sağlama gibi diğer önceliklerinin de başarılı bir şekilde uygulanması ile mümkün olabileceği belirtilmektedir. Eurostat ilgili göstergeleri AB ülkeleri ve AB bölge ülkeleri için sunmaktadır (Türkiye dahil).

- a. Yoksulluk veya sosyal dışlanma riski taşıyan kişiler
- b. Kentleşme oranına göre yoksulluk veya sosyal dışlanma riski taşıyan kişiler
- c. Sosyal transferlerden sonra gelir yoksulluğu riski altındaki kişiler
- d. Vatandaşlığa göre sosyal transferlerden sonra gelir yoksulluğu riski altındaki insanlar
- e. Ciddi derecede maddi açıdan yoksun kişiler
- f. Çok düşük iş yoğunluğuna sahip hanelerde yaşayan fertler
- g. İşyerinde yoksulluk riski oranı
- h. Yoksulluk durumuna göre çatısı sızdıran, nemli duvarları, zemini veya zemini pencere çerçevelerinde çürümesi olan bir konutta yaşayan nüfus
- i. Cinsiyete göre tıbbi muayene ve bakım için kişinin bildirdiği karşılanmamış ihtiyaç
- j. Yoksulluk durumuna göre hanesinde ne banyosu, ne duşu ne de evlerde tuvaleti olmayan nüfus
- k. Yoksulluk durumuna göre evi yeterince sıcak tutamayan nüfus
- l. Yoksulluk durumuna göre aşırı nüfus oranı

Kaynak: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Gender_statistics

C. Yoksulluğun Önlenmesi, Sosyal Koruma ve Yardımlar Alanında İzleme ve Değerlendirme

Bu bölümde yoksulluğun önlenmesi, sosyal koruma ve yardımlar alanında izleme sürecinin başlangıç adımını oluşturan sosyal koruma ve yardımlara dair göstergelerin normlar ve standartlarla bağlantıları aktarılmaktadır.

1. Göstergelerin Uluslararası Belgelerdeki Stratejik Hedeflerle Bağlantıları

Avrupa Birliği Konseyi 2007 yılında yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olduğunu ve sadece gelir gibi kaynaklar veya parasal yoksulluk çizgisine dayalı olarak ölçülebilir bir durum olmadığını belirten bir rapor hazırlamıştır. Rapora göre yoksulluk, yoksunluk ile ilgilidir, yani eğitim ve mesleki eğitim, sağlık, konut, işgücü piyasası, ekonomik kaynaklar, sosyal koruma, aile ve özel yaşam, güvenlik ve kamusal yaşama katılım bakımından yoksunluk dahil olmak üzere refah eksikliği demektir. Aynı raporda PDEP stratejik hedeflerine ilişkin çok boyutlu 18 gösterge önerilmektedir (AB, 2007).

Tablo IV-4 Referans Standart ve Normlara Göre Yoksulluk Göstergeleri

No.	Gösterge	Referans Standart	Referans Norm
1	- Yaş ve cinsiyete göre yoksulluk oranı (Belirtilen yaş grupları aşağıdaki gibidir.) <ul style="list-style-type: none">• 16 yaşından küçük• 16-24 yaş grubu• 25-49 yaş grubu• 50-64 yaş grubu• 65 yaş ve üzeri• 16-64 yaş grubu	A1. Yoksulluk içindeki kadınların ihtiyaçlarına ve çabalarına cevap veren makroekonomik politikaları ve kalkınma stratejilerini gözden geçirmek, benimsemek ve uygulamak;	Toplumsal cinsiyet eşitliği Onurlu ve yeterli yaşam hakkı
2	- Hanehalkı tipi ve cinsiyete göre yoksulluk riski oranı (bakıma ihtiyaç duyan (bağımlı) çocukları olan bekar ebeveynler dahil olmak üzere) <ul style="list-style-type: none">• tüm haneler;• tek yetişkinli haneler;• 65 yaşından küçük bir yetişkin;	A2. Yasaları ve idari uygulamaları, kadınların eşit haklarını ve ekonomik	Toplumsal cinsiyet eşitliği

	<ul style="list-style-type: none">• 65 yaş ve üzeri yaşta bir yetişkinin olduğu tek yetişkinli haneler;• bağımlı çocukları olan tek ebeveynli haneler;• kadının sorumlu olduğu tek ebeveynli haneler;• erkeğin sorumlu olduğu tek ebeveynli haneler• 65 yaşından küçük iki yetişkinli haneler;• En az biri 65 yaş ve üzeri yaşta olan iki yetişkinli haneler• bir bağımlı çocuğu olan iki yetişkinli haneler;• iki bağımlı çocuğu olan iki yetişkin;• üç veya daha fazla bağımlı çocuğu olan iki yetişkinli haneler;• üç veya daha fazla yetişkinli haneler;• bağımlı çocukları olan üç veya daha fazla yetişkin;• bağımlı çocukları olmayan haneler;• bağımlı çocukları olan haneler	kaynaklara ulaşmasını güvence altına alacak şekilde yeniden düzenlemek.	Onurlu ve yeterli yaşam hakkı
3	- Yaş ve cinsiyete göre iktisaden faal olmayanların oranı	A3. Tasarrufa, kredi mekanizmalarına ve kurumlarına ulaşmalarını sağlayarak kadınları desteklemek.	Toplumsal cinsiyet eşitliği Onurlu ve yeterli yaşam hakkı

İzleyen dönemde oluşturulan UNECE Asgari Gösterge Setinde yer alan yoksulluk göstergelerine aşağıda yer verilmektedir. Bu listede yer alan göstergelerin tamamının cinsiyete göre ayrıştırılmış olarak oluşturulması gerekmektedir.

Tablo IV-5 Referans Standart ve Normlara Göre Asgari Yoksulluk Gösterge Listesi

No.	Gösterge	Referans Standart	Referans Norm
1.1	Ülkede en yaygın kullanılan yoksulluk göstergesi	A1 ve A2	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam
1.1.1	Ülkede en yaygın kullanılan yoksulluk göstergesinin yaşa göre ayrıştırılmış şekliyle oluşturulan göstergeler	A1 ve A2	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam

No.	Gösterge	Referans Standart	Referans Norm
1.1.2	Ülkede en yaygın kullanılan yoksulluk göstergesinin hanehalkı türüne göre ayrıştırılmış şekliyle oluşturulan göstergeler	A1 ve A2	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam.
1.2	Görelî yoksulluk göstergesi olarak yoksulluk riski altında yaşayan nüfusun oranı	A1 ve A2	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam.
1.2.1	Yoksulluk riski altında yaşayan nüfusunun yaşa göre oranı	A1 ve A2	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam.
1.2.2	Yoksulluk riski altında yaşayan nüfusun hanehalkı türüne göre oranı	A1 ve A2	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam.
1.3	Mutlak yoksulluk göstergesi olarak yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun oranı	A1 ve A2	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam.
1.3.1	Yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun yaşa göre oranları	A1 ve A2	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam.
1.3.2	Yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun hanehalkı türüne göre oranları	A1 ve A2	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam.
1.4.1	Günlük bir dolar gelir seviyesinin altında kalan nüfusun oranı	A1 ve A2	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam,
1.5.1	Maddî yoksulluk göstergesi olarak AB tarafından belirlenen dokuz temel maddeden en az dördüne sahip olmayan hanelerde yaşayan nüfusun oranı	A1 ve A2	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Erişilebilirlik, Yeterlilik, Sosyal Koruma

Kaynak: UNECE (2014: 14).

AB üyesi ülkelerin 2000 Lizbon Zirvesi'nde sosyal politika alanında oluşturduğu işbirliği kapsamında, AB üyeleri ve Avrupa Komisyonu üyeleri ortak olarak kabul ettikleri ek göstergeler belirlemiş ve benimsemiştir. Ortak göstergelerden ilk grup 2001 yılında kabul edilmiş ve daha sonra 2009 yılında güncellenmiştir (Atkinson, Marlier, Montaigne, & Reinstadler, 2010). Bu bağlamda AB'nin Pekin Platformu ve Eylem Planına İlişkin İzleme için önerdiği göstergeler aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo IV-6 Referans Standart ve Normlara Göre AB Tarafından Önerilen Gösterge Listesi

No.	Gösterge	Referans Standart	Referans Norm
1	Yoksulluk riski (cinsiyet kırılımında hesaplanması ve cinsiyet açığının hesaplanması)	A1, A2, B2	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Erişilebilirlik, Yeterlilik, Sosyal Koruma
2	İleri yaş nüfusun yoksulluk riski oranı	A1 ve A2, F1 ve F2, I6, I7, I8, B2, C4	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Erişilebilirlik, Yeterlilik, Sosyal Koruma
3	65 yaş ve üstü (cinsiyet kırılımında hesaplanması ve cinsiyet açığının hesaplanması)	A1 ve A2, F1 ve F2, I6, I7, I8, B2, C4	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Erişilebilirlik, Yeterlilik, Sosyal Koruma
4	Bağımlı çocukları olan tek yaşayan ebeveynlerde yoksulluk riski oranı	A1 ve A2, B1 ve B2, F1 ve F2	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Erişilebilirlik, Yeterlilik, Sosyal Koruma
5	Emeklilik maaşının medyan düzeyi (cinsiyet kırılımında hesaplanmalı ve cinsiyet açığı)	A1 ve A2, F1 ve F2, I6, I7, I8, B2, C4	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Erişilebilirlik, Yeterlilik, Sosyal Koruma, Adalet ve hakkaniyet
6	Cinsiyet, yaş ve hanehalkı türüne göre maddi yoksunluk	A1 ve A2, B1 ve B2, F1 ve F2	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Erişilebilirlik, Yeterlilik, Sosyal Koruma
7	Aşırı maddi yoksunlukla ilgili AB’nin altını çizdiği dokuz maddi öğeden en az dördüne sahip olmayan hanelerde yaşayan nüfus oranı (cinsiyet kırılımında hesaplanmalı ve cinsiyet açığı)	A1 ve A2, F1 ve F2, I6, I7, I8, B2, C4	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Erişilebilirlik, Yeterlilik, Sosyal Koruma
8	Fert bazında maddi yoksunluğun göstergesi olarak sahip olunmayan ortalama öge sayısı (0-9 arası) (cinsiyete göre)	F1 ve F2, I6, I7, I8, B2, C4	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Erişilebilirlik, Yeterlilik, Sosyal Koruma

Binyıl Kalkınma Hedeflerinde yer alan göstergelerin BM sözleşmeleri ve diğer uluslararası sözleşmelerdeki normlarla ilişkisi bu başlık altında kurulacaktır.

Tablo IV-7 Referans Standart ve Normlara Göre BKH’ye Yönelik Gösterge Listesi

No.	Gösterge	Referans Standart	Referans Norm
1	Günde 1 doların (SGP) altındaki nüfus	A1, A2 F1, F2, F4 B2, C4	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam
2	Yoksulluk açığı oranı	A1, A2 F1, F2, F4 B2, C4	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam
3	Günde 1 doların (SGP) altında yaşayan çalışanların oranı.	A1, A2 F1, F2 B2, C4	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam
4	Sosyal güvenlik hakkının ihlaline ilişkin insan hakları kurumlarına, ombudsmana veya resmi ilgili kuruluşlara yapılan ve kuruluşlar tarafından yanıt sağlanan şikayetlerin oranı	F1 ve F2 I6, I7, I8, B2, C4	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Erişilebilirlik, Yeterlilik, Sosyal Koruma
5	Mevcut sosyal güvenlik programları kapsamında nakdi veya ayni yardımlar ve destekler konusunda uygun şekilde bilgilendirilen hedeflenen nüfusun oranı	F1 ve F2 I6, I7, I8, B2, C4	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Erişilebilirlik, Yeterlilik, Sosyal Koruma
6	Sosyal güvenlik ve gayri safi milli gelir üzerindeki kamu harcamalarının bir oranı olarak alınan veya sağlanan bu hakkın uygulanması için net resmi kalkınma yardımı	F1 ve F2 I6, I7, I8, B2, C4	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Erişilebilirlik, Yeterlilik, Sosyal Koruma
7	Doğrudan yoksullukla mücadele programlarına kamudan tahsis edilen kaynakların oranı	F1 ve F2 I6, I7, I8, B2, C4	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Erişilebilirlik, Yeterlilik, Sosyal Koruma
8	Kamu harcamalarından temel hizmetlere (eğitim, sağlık ve sosyal koruma) ayrılan pay	F1 ve F2 I6, I7, I8, B2, C4	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Erişilebilirlik, Yeterlilik, Sosyal Koruma
9	Doğrudan yoksullukla mücadele programlarına kamudan tahsis edilen kaynakların oranı	F1 ve F2 I6, I7, I8, B2, C4	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Erişilebilirlik, Yeterlilik, Sosyal Koruma

Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine yönelik toplam 230 gösterge belirlenmiştir. Bu göstergelerin tamamı yoksulluğun önlenmesi ve sosyal koruma stratejileri ile yakından

ilişkilidir, ki beşinci hedef tüm alt göstergeleriyle toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına odaklanmaktadır. Aşağıda açık biçimde sosyal koruma alanında toplumsal cinsiyet eşitliği normunu temel alan seçilmiş göstergelere yer verilmektedir.

Tablo IV-8 Referans Standart ve Normlara Göre SKH’ye Yönelik Gösterge Listesi

No.	Gösterge	Referans Standart	Referans Norm
1	Uluslararası yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun cinsiyet, yaş, istihdam durumu ve coğrafi konuma göre oranı (kentsel / kırsal ayrımı vb.)	A1, A2 F1, F2, F4 B2, C4, SKH 1	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam
2	Cinsiyete ve yaşa göre ulusal yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranı	A1, A2 F1, F2, F4 B2, C4, SKH 1	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam
3	Çocuklar, işsizler, yaşlılar, engelliler, hamileler, yeni doğanlar, iş kazası mağdurları arasında sosyal koruma desteklerinden yararlananların oranı (cinsiyete göre)	A1, A2 F1, F2, F4 B2, C4, SKH 1	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Yeterlilik, Erişilebilirlik, Sosyal Koruma
4	Toplam istihdamdaki kayıt dışı istihdamın sektör ve cinsiyete göre oranı	A1, A2 F1, F2, F4 B2, C4, SKH 8	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam,
5	Cinsiyet ve yaşa göre 5-17 yaş arası çocuk işçiliğiyle uğraşan çocukların oranı ve sayısı	A1, A2 F1, F2, F4 B2, C4, SKH 8	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam,
6	Cinsiyet ve göçmenlik statüsüne göre 100.000 işçi başına ölümcül ve ölümcül olmayan mesleki yaralanmalar	A1, A2 F1, F2, F4 B2, C4, SKH 8	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam,
7	Cinsiyet, yaş ve engelli kişilere göre medyan gelirin yüzde 50'sinin altında yaşayan insanların oranı	A1, A2 F1, F2, F4 B2, C4, SKH 10	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Onurlu ve Yeterli Yaşam, Erişilebilirlik, Sosyal Koruma

V. Göstergelerle Türkiye’de Mevcut Durum

A. Yoksulluk İstatistikleri

Türkiye’de resmi yoksulluk oranı hesaplamaları, TÜİK tarafından ilk defa 2001 yılında Dünya Bankası ile birlikte yürütülen Sosyal Riskin Azaltılması Projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Hanehalkı Bütçe Anketlerinin uygulanmaya başlanması ile harcama bazlı ilk yoksulluk göstergeleri, Türkiye İstatistik Kurumu ile Dünya Bankası ortaklaşa hazırlanan raporda sunulmuştur. Raporun sonuçları, TÜİK tarafından 2004 yılında “2002 Yoksulluk Çalışması” adlı haber bülteni ile kamuoyuna duyurulmuştur (TÜİK, 2004). 2002-2009 döneminde harcamaya dayalı yoksullukla ilgili yıllık değerler hesaplanmış son olarak 2011 yılında hanehalkı bütçe anketleri kullanılarak yapılan hesaplamalara son verilerek metodolojide değişiklik yapılmış ve gelir temelli hesaplama geçilmiştir.

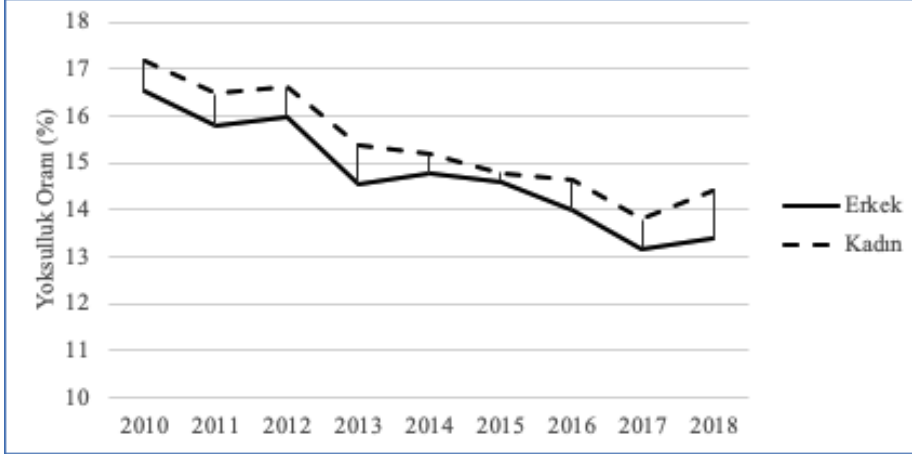
Söz konusu resmi ölçümlerde yoksulluk en dar kapsamıyla “...açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu” olarak, daha geniş kapsamda ise “fertlerin gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmaları” biçiminde tanımlanmaktadır. Bunlardan ilki hanehalkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumunu yani mutlak yoksulluk yaklaşımını temsil etmektedir.

Yoksulluk oranı, hanehalkı düzeyinde bilgiye erişilebilen tüketim harcamasının hanedeki fert başına düşen düzeyi üzerinden bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranı olarak hesaplanmaktadır. Buradaki asgari refah düzeyi sadece gıda harcamalarını içerebildiği gibi, gıda ve gıda dışı harcama bileşenlerini içeren mutlak yoksulluk sınırı olarak da belirlenmektedir. Bu bağlamda, cari satınalma gücü paritesine göre TÜİK, uluslararası karşılaştırmayı da mümkün kılan günlük kişi başına 1 \$, 2.15 \$ ve 4.30 \$ değerlerini harcama temelli yoksulluk sınırları olarak kullanmıştır (Tablo 5-1). Mutlak yoksulluk oranının yanı sıra Türkiye’de göreceli yoksulluk göstergeleri de resmi olarak hesaplanmakta ve sunulmaktadır: “...göreceli yoksulluk bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur. Buna göre toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı göreceli anlamda yoksul olarak tanımlanır...” (TÜİK, 2015). Tablo 5-1 ve 5-2 Türkiye’de yoksulluk oranlarında zaman içinde gözlenen değişimi göstermektedir. Yoksulluk oranlarındaki değişimler ancak gelir dağılımında gözlenen gelişmeler incelenerek anlaşılabilir.

Resmi yoksulluk göstergeleri yukarıdaki bölümlerde de belirtildiği üzere hanehalkı düzeyinde ölçümlenebilen gelir veya tüketim harcaması kullanılarak hesaplandığından cinsiyet kırılımında tam bir yoksulluk göstergesi sunmamaktadır. Kadın/erkek biçiminde ayrıştırılarak sunulan yoksulluk oranı hesaplamalarında hane içinde gelirin veya yapılan tüketim eşit paylaşıldığı varsayımı mevcuttur. Bu kısıtlar altında dahi Türkiye’de de diğer ülkelere benzer biçimde göstergeler kadın ve erkek nüfusa ayrıştırıldığında kadınlarda yoksulluk oranı erkeklere kıyasla daha yüksektir (Şekil 5-1). 2010-2017 döneminde gözlenen

azalma eğilimi 2018 yılında yön değiştirmiş, yoksulluk oranları hem kadın hem de erkeklerde artış göstermiştir. Kadınlarda bu değişim daha güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştır. Ayrıca kadın yoksulluğuna dair daha zengin bilgi edinmek için farklı istatistiklerden yararlanılabilir. Örneğin cinsiyete göre mülkiyet sahipliği bu değişkenlerden biridir. Bu konuda daha detaylı bilgiye ana rapordan ulaşılabilir.

Şekil V-1 Cinsiyet ve Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Medyan Gelirinin %50'sine Göre Yoksulluk Oranları, 2010-2018

Kaynak: TÜİK Yoksulluk İstatistikleri: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013

Tablo V-1 Mutlak yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fert yoksulluk oranları, (Tüketim Bazlı) 2002-2015

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)													
	2002	2003	2004	2005	2006	2007 ⁽³⁾	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 ⁽⁵⁾	2015 ⁽⁵⁾
Türkiye-														
Gıda yoksulluğu (açlık) ⁽⁴⁾	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48
Yoksulluk (gıda+gıda dışı) ⁽⁴⁾	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,20	0,01	0,02	0,01
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03	0,06
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62	1,58
Harcama esaslı görelî yoksulluk ⁽²⁾⁽⁴⁾	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12
Kent														
Gıda yoksulluğu (açlık) ⁽⁴⁾	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06
Yoksulluk (gıda+gıda dışı) ⁽⁴⁾	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,03	0,01	0,01
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02	0,02	.	.
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94	0,60	0,64	.	.
Harcama esaslı görelî yoksulluk ⁽²⁾⁽⁴⁾	11,33	11,26	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59
Kır														
Gıda yoksulluğu (açlık) ⁽⁴⁾	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42
Yoksulluk (gıda+gıda dışı) ⁽⁴⁾	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,80	34,62	38,69
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,46	0,01	0,02	0,04
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42	0,14	0,13	.	.
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83	5,88	5,13	.	.
Harcama esaslı görelî yoksulluk ⁽²⁾⁽⁴⁾	19,86	22,08	23,48	26,35	27,06	29,16	31,00	34,20

TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2015

(1) 1 \$'ın SGP üzerinden TL karşılığı olarak ilgili yılın cari değerleri kullanılmıştır.

(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

(3) 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları kullanılmaktadır.

(4) 2010 yılından itibaren metodolojik revizyon çalışmaları nedeniyle hesaplanmamaktadır.

(5) 2014 yılından itibaren örneklem tasarımında yeni idari bölünüş temel alınmıştır; bu nedenle kır ve kent düzeyinde tahmin üretilmemiştir.

Tablo V-2 Göreli yoksulluk oranları, (Gelir Bazlı) 2006-2018

Fert Yoksulluk Oranı (%)

Medyan Gelir Oranı		Yıllar												
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
%40														
Yoksulluk sınırı	(Yıllık TL)	1 881	2 433	2 531	2 818	2 972	3 255	3 611	4 008	4 443	4 997	5 693	6 355	7 113
Yoksul sayısı	(Bin kişi)	8 665	6 799	7 021	7 485	7 355	7 288	7 344	6 788	6 572	6 652	6 482	5 865	6 322
Yoksulluk oranı	(%)	12,8	9,9	10,1	10,6	10,3	10,1	10,0	9,1	8,7	8,7	8,4	7,4	7,9
Yoksulluk açığı ⁽¹⁾		29,1	24,5	23,7	25,6	24,0	25,4	23,7	22,6	22,3	22,3	20,8	20,0	22,3
%50														
Yoksulluk sınırı	(Yıllık TL)	2 351	3 041	3 164	3 522	3 714	4 069	4 515	5 007	5 554	6 246	7 116	7 944	8 892
Yoksul sayısı	(Bin kişi)	548	11 163	11 580	12 097	12 025	11 670	11 998	11 137	11 332	11 219	11 026	10 622	11 091
Yoksulluk oranı	(%)	18,6	16,3	16,7	17,1	16,9	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9
Yoksulluk açığı ⁽¹⁾		31,7	26,4	25,6	28,0	26,6	26,3	26,9	26,0	24,4	25,3	24,3	22,6	23,7
%60														
Yoksulluk sınırı	(Yıllık TL)	2 821	3 649	3 797	4 227	4 457	4 883	5 418	6 012	6 665	7 495	8 539	9 532	10 670
Yoksul sayısı	(Bin kişi)	165	16 053	16 714	17 123	16 963	16 569	16 741	16 706	16 501	16 706	16 328	15 864	16 888
Yoksulluk oranı	(%)	25,4	23,4	24,1	24,3	23,8	22,9	22,7	22,4	21,8	21,9	21,2	20,1	21,2
Yoksulluk açığı ⁽¹⁾		33,6	28,4	27,9	29,6	28,7	29,2	29,2	26,7	27,2	26,8	26,5	25,8	25,4
%70														
Yoksulluk sınırı	(Yıllık TL)	3 291	4 257	4 430	4 931	5 200	5 697	6 320	7 016	7 775	8 744	9 963	11 121	12 448
Yoksul sayısı	(Bin kişi)	611	20 595	21 358	21 938	21 816	21 730	22 252	21 979	22 223	22 546	22 096	22 171	22 701
Yoksulluk oranı	(%)	32,0	30,1	30,9	31,1	30,6	30,0	30,2	29,5	29,4	29,5	28,7	28,1	28,5
Yoksulluk açığı ⁽¹⁾		34,8	31,2	31,3	32,4	31,9	31,0	31,2	29,0	29,3	28,4	28,5	27,2	28,0

TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Gelirlerin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır. Toplam gelir yıllık tutardır.

(1) Yoksulluk açığı, yoksulluğun derecesi hakkında bilgi verir. Yoksulluk açığının 100'e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu ifade etmektedir.

Yoksulluk açığı = ((Yoksulluk sınırı-Yoksulların EFB medyan geliri)/Yoksulluk sınırı)*100 formülüne göre hesaplanmıştır.

Türkiye’de 1) tek çalışanlı hanehalkı tipinin yaygın olması, 2) kadınların hem daha az emek gelirine hem de daha az işgücü dışı gelire sahip olmaları ve 3) kadınların istihdamda yer aldıkları vakit daha düşük geliri işlerde erkeklere kıyasla daha yüksek bir oranda istihdam ediliyor olmaları; toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin önemli bir boyutu olduğuna işaret etmektedir. Eğitimleri yarım kalan kadınların işgücüne katılımlarının da düşük olması, katılanların da güvencesiz işlerde geçici statüde çalışmalarını cinsiyetçi işbölümündeki eşitsizlik sorununa işaret etmektedir (bkz. Toksöz ve Memiş, 2018 ve Toksöz, 2020 CEİD İstihdam Raporu ve Güncellenmiş Rapor). Tek çalışanları hanelerin yoksulluk riskinin çok daha yüksek düzeyde olması istihdam ve yoksulluk arasındaki güçlü ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye’de sadece erkeğin gelir elde ettiği tek-erkek-kazananlı hanelerin yoksulluk riskinin, bu riski belirleyen diğer tüm faktörleri kontrol ettikten sonra, karı-koca her iki yetişkinin de işgücüne katıldığı çift-kazananlı hanelere göre iki kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir (İlkkaracan ve Değirmenci 2013). Yoksulluk oranları yaş grubuna göre ve eğitim düzeyine göre ayrıştırılarak incelendiğinde ortaya çıkan tablolar ana rapor metninde sunulmaktadır. Ayrıca iyi yaşam standardı hakkına yönelik daha sağlıklı göstergeler yaşanan konutun özelliklerine dair istatistiklerle ancak tespit edilebilmektedir. Bu konudaki tartışmalara ve istatistiklere yine ana rapordan ulaşılabilir.

B. Sosyal Koruma İstatistikleri

Türkiye’de TÜİK tarafından hazırlanan Sosyal koruma harcama ve gelirlerine ilişkin veriler “Avrupa Bütünleştirilmiş Sosyal Koruma İstatistikleri Sistemi” ESSPROS el kitabı standartlarında oluşturulmuştur. ESSPROS el kitabı sosyal yardımları risk/ihtiyaçlar adı verilen 8 başlık çerçevesinde sınıflandırmaktadır. Bu başlıklar aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Hastalık/sağlık bakımı,
- Engellilik,
- Yaşlılık,
- Dul/yetim,
- Aile/çocuk,
- İşsizlik,
- Konut,
- Sosyal dışlanma (başka yerde sınıflandırılmamış olan yardımlar)

Sosyal Koruma İstatistikleri, hanehalkları veya bireylerin belirlenmiş risk veya ihtiyaç yüklerini hafifletmek amacıyla yapılan net sosyal koruma yardımları; yardım alanların ödediği vergi ve sosyal katkılar hariç, tüm sosyal koruma yardımları ve mali yardımların toplamıdır. Buradaki mali yardımlar, vergi indirimleri olarak sağlanan sosyal koruma yardımlarını ifade etmektedir. Fakat sosyal korumayı teşvik edici vergi indirimleri ve özel sigorta planları kapsam dışındadır. İstatistiklerde sunulan maaş yararlanıcıları sayısı, yedi kategori (engelli/malul maaşı, iş kapasitesindeki düşüklük nedeniyle erken emeklilik yardımı, emekli/yaşlı maaşı, erken emekli/yaşlılık maaşı, kişinin çalışma kapasitesinin düşmesi nedeniyle erken emeklilik ödemesi, emekli/yaşlı maaşı, erken emekli/yaşlı maaşı, kısmi emekli/yaşlı maaşı, dul/yetim maaşı, işgücü piyasası nedeniyle erken emeklilik yardımı) altında sınıflanmış sosyal koruma düzenlemeleri altındaki periyodik nakit yardımlardan bir ya da birkaçını alan kişi sayısını ifade eder.

Sosyal Koruma İstatistikleri TÜİK tarafından ilgili kurumlardan (Sosyal Güvenlik Kurumu, Türkiye İş Kurumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Banka Vakıf Sandıkları, Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü, Belediyeler, Dernekler ve Vakıflar) bilgi derlenerek oluşturulmaktadır.

İstatistiklerde yer alan sosyal koruma, hanehalkları veya bireylerin belirlenmiş risk veya ihtiyaç yüklerini hafifletmek amacıyla yapılan (anlık karşılıklı veya bireysel olmayan) tüm müdahaleleri kapsamaktadır. Net sosyal koruma yardımları; Yardım alanların ödediği vergi ve sosyal katkılar hariç, tüm sosyal koruma yardımları ve mali yardımların toplamıdır. Buradaki mali yardımlar, vergi indirimleri olarak sağlanan sosyal koruma yardımlarını ifade etmektedir. Fakat sosyal korumayı teşvik edici vergi indirimleri ve özel sigorta planları kapsam dışındadır.

Sosyal Koruma İstatistiklerinde sunulan maaş yararlanıcıları sayısı, yedi kategoriden oluşmaktadır: engelli/malül maaşı, iş kapasitesindeki düşüklük nedeniyle erken emeklilik yardımı, emekli/yaşlı maaşı, erken emekli/yaşlılık maaşı, kısmi emekli/yaşlı maaşı, dul/yetim maaşı, işgücü piyasası nedeniyle erken emeklilik yardımı altında sınıflanmış sosyal koruma düzenlemeleri altındaki periodik nakit yardımlardan bir ya da birkaçını alan kişi sayısını göstermektedir (TÜİK, 2020).

Sosyal koruma harcamalarının miktarlarına ilişkin aşağıda yer alan tabloya göre sosyal koruma harcamalarının neredeyse yarısı emekli/yaşlılara yapılan ödemelerden oluşmaktadır ve yardım türleri arasında ikinci en büyük pay sağlık ve bakım yardımlarına aittir. Türkiye’de ağır engelli nüfusun sosyal yardımlardan yararlanma oranları her iki cinsiyet için de düşük düzeyde olup cinsiyet kırılımında da eşitsizliğin var olduğu gözlenmektedir (Tablo 5-3 ve 5-4).

Tablo V-3 Sosyal Koruma Kapsamında Yardım ve Maaş Alan Kişi Sayısı - 2018

	Toplam Yararlanıcı	Erkek (Sayı)	Kadın (Sayısı)	Kadın - Oran (%)
Toplam maaş alan kişi sayısı (Bin kişi)	13 766	7 861	5 905	43%
Toplam engelli/malül maaşı alan kişi sayısı	856	503	353	41%
Şartsız engelli/malül maaşı alan kişi sayısı	139	119	20	14%
Şartlı engelli/malül maaşı alan kişi sayısı	717	384	334	46%
Toplam emekli/yaşlı maaşı alan kişi sayısı	9 514	7 144	2 370	25%
Şartsız emekli/yaşlı maaşı alan kişi sayısı	6 450	5 629	821	13%
Şartlı emekli/yaşlı maaşı alan kişi sayısı	710	270	440	62%
Toplam dul/yetim maaşı alan kişi sayısı	3 758	264	3 494	93%
Şartsız dul/yetim maaşı alan kişi sayısı	3 427	252	3 175	93%
Şartlı dul/yetim maaşı alan kişi sayısı	331	12	319	96%
Toplam emekli/yaşlı ve dul/yetim maaşı alan kişi sayısı ⁽¹⁾	12 913	7 358	5 555	43%
Toplam yardım sayısı	14 389	7 922	6 467	45%

Not: TÜİK, Sosyal Koruma İstatistikleri. İlgili değerlerin toplamı vermeme nedeni, mükerrer maaş alanların temizlenmiş olmasıdır.

Tablo V-4 Sosyal Güvenlik Kapsamı (4/A, 4/B, 4/C), 2016-2019

Yıl	2016	2017	2018	2019
I- Aktif sigortalı	21.131.838	22.280.463	22.072.840	22.000.964
1- Zorunlu	19.099.026	20.241.389	20.093.780	20.172.891
Zorunlu 4/a, 4/b (Tarım hariç), 4/c	18.367.294	19.511.173	19.374.552	19.542.660
Tarım zorunlu (4/b)	717.876	705.592	696.175	600.787
Muhtar	13.856	24.624	23.053	29.444
2- Çırak	1.170.080	368.373	341.659	319.017
3- Yurtdışı topluluk	24.710	21.592	22.899	21.002
4- Tarım (4/a)	36.125	50.602	45.384	41.108
5- Diğer sigortalı	442.552	462.452	407.996	364.434
6- Stajyer ve kursiyer (*)	359.345	1.136.055	1.161.122	1.082.512
II- Pasif (Aylık/gelir alan) sigortalı				
Dosya	11.171.059	11.418.722	11.867.931	12.214.543
Kişi	11.755.365	12.154.140	12.613.151	12.977.719
1- Yaşlılık aylığı	8.121.461	8.402.314	8.729.758	8.968.462
2- Malullük aylığı	120.923	123.494	124.936	126.947
3- Vazife malulü aylığı	12.170	12.934	13.504	14.039
4- Ölüm aylığı (Dosya)	2.787.524	2.748.356	2.863.274	2.963.088
5- Ölüm aylığı (Haksahibi)-	3.343.265	3.451.929	3.576.046	3.692.788
6- Sürekli iş göremezlik geliri	70.081	73.035	75.654	79.209
7- Ölüm geliri (Dosya)	58.900	58.589	60.805	62.798
8- Ölüm geliri (Haksahibi)	87.465	90.434	93.253	96.274
III- Bağımlı	34.933.242	35.522.020	35.096.530	35.305.977
Aktif / pasif oranı	1,89	1,95	1,86	1,80
IV- Özel sandıklar	392.201	406.856	413.983	420.020
1- Aktif sigortalı	140.174	141.285	142.391	140.529
2- Aylık alanlar	85.920	91.670	92.906	94.027
3- Bağımlı	166.107	173.901	178.686	185.464
4- Aktif / pasif oranı	1,63	1,54	1,53	1,49
Sosyal Güvenlik Kapsamı (I+II+III+IV)	68.212.646	70.363.479	70.196.504	70.704.680
Genel Sağlık Sigortası Kapsamında Tescil Edilenler	10.189.469	9.825.269	10.585.086	11.473.608
Genel Sağlık Sigortası Primleri Kendileri Tarafından Ödenenler	2.679.737	1.889.260	2.322.684	2.393.087
Genel Sağlık Sigortası Primi Devlet Tarafından Ödenenler	7.509.732	7.936.009	8.262.402	9.080.521

* 9/12/2016 tarihinden itibaren 6764 sayılı Kanunla yapılan düzenleme ile mesleki ve teknik ortaöğretim sırasında staja tabi tutulan öğrenciler, mesleki ve teknik ortaöğretim sırasında tamamlayıcı eğitim ya da alan eğitimi gören öğrenciler iş kazası ve meslek hastalığı yönünden sigortalı sayılmaya başladığından stajyer ve kursiyer sayılarında artış gözlenmiştir.

VI. Yoksulluk ve Sosyal Koruma Alanında Hak Temelli İzleme Göstergeleri

Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği tarafından bugüne kadar 10 farklı tematik alanda izleme raporu hazırlanmıştır. Raporlar farklı alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak hak temelli yaklaşımla gerçekleştirilecek izlemenin önemini vurgulamakta ve izleme sürecinde kullanılabilecek nicel ve nitel hak temelli yaklaşımla oluşturulmuş göstergeler sunmaktadır. Hak temelli izleme göstergelerinin karma göstergelerden farklı olarak, toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili politika alanlarının her birine özgü biçimde saptanmış olması tüm tematik raporlarda belirtildiği üzere çok büyük önem taşımaktadır.

Toplumsal cinsiyet göstergeleri doğrudan kadınlar ve erkeklere dair cinsiyet kırılımında elde edilmiş göstergeleri ifade etmemektedir. Farklı cinsiyetlerin karşı karşıya kaldığı eşitsizlikler ve ihtiyaçlara yönelik standartların ve normların belirlenmesi ve bu kıstaslara göre öncelikli alanların tespit edilmesi ancak doğru kapsama sahip ve erişilebilir hak temelli göstergelerle mümkün olabilir. Bu bağlamda izleyen bölümde Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneğinin kuruluş amacını da destekleyen biçimde mevcut rapor yoksulluk, sosyal koruma ve sosyal yardımlar alanında hak temelli ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten göstergeler sunulmaktadır.

Bu bölümde öncelikle yoksulluk göstergeleri (demografik, hanetipi ve işgücü durumuna göre) aşağıdaki başlıklar altında sunulmaktadır:

- Mutlak yoksulluk oranı
- Görelî yoksulluk oranı
- Maddî yoksulluk oranı
- Sürekli yoksulluk oranı
- Yoksulluk açığı

Daha sonra ise sosyal koruma göstergelerine (demografik, hanetipi ve işgücü durumuna göre) aşağıdaki başlıklar altında yer verilmektedir:

- Hastalık/sağlık bakımı,
- Engellilik,
- Yaşlılık,
- Dul/yetim,
- Aile/çocuk,
- İşsizlik,
- Konut,
- Sosyal dışlanma

A. TÜİK Hanehalkı Veri Setlerinden Hesaplanabilir Göstergeler

Tablo VI-1 Demografik Özelliklere İşgücü Durumuna Göre Mutlak Yoksulluk Oranı

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge (cinsiyete göre)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı	
1	Yoksulluk	<ul style="list-style-type: none"> Yeterli beslenme hakkı. Yaşama standardı hakkı. Onurlu ve yeterli yaşam, Ayrımcılık yasağı, Toplumsal cinsiyet eşitliği İHEB Md. 25 ESoKHUS Md. 11 CEDAW Md. 4 PEEP Md.6 <p>Atrfta Bulunulan Ulusal Politika Metinleri:</p> <ul style="list-style-type: none"> Ulusal İstihdam Stratejisi Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023) 	<ul style="list-style-type: none"> Mutlak yoksulluk oranı (yaş grubu, eğitim düzeyi ve hanetipine göre) - 15 yaşından küçük - 15-24 yaş grubu - 25-49 yaş grubu - 50-64 yaş grubu - 65 yaş ve üzeri - 15-64 yaş grubu - Okur-yazar olmayanlar - Bir okul bitirmeyenler - Lise altı eğitimliler - Lise ve dengi okul mezunları - Yükseköğretim mezunları - Çekirdek aile (çocuksuz) - Çekirdek aile (çocuklu) - Ataerkil geniş aile - Tek yetişkinli diğer haneler 	<p>TÜİK, Hanehalkı Tüketim Harcamaları (Bütçe) Anketi (HBA)</p> <p>Gıda ve Gıda + gıda dışı yoksulluk sınırına göre yoksul nüfus oranı</p>	<p>HBA 2002 yılından Türkiye’de hanehalkı düzeyinde tüketim harcaması bilgisini derlemektedir. Tüketim harcaması kapsamında; hanehalklarının anket ayı içinde yaptığı satın alımlar, kendi üretiminden tüketimi, çalışan hanehalkı fertlerinin işyerinden aynı gelir olarak getirdikleri, hanehalkının hediye/yardım etmek amacıyla satın aldıkları ile son bir yıl içinde satın alınan otomobil, beyaz eşya, bilgisayar, televizyon, kamera, mobilya, klima vb. dayanıklı tüketim mallarına yapılan harcamaların aylık ortalaması bilgileri alınmıştır.</p> <p>Tüketim harcaması değişkenleri: Alt harcama grupları düzeyinde harcama türü ve aylık toplam harcama değeri.</p> <p>Hanehalkı bileşimi, istihdam ve gelir durumu değişkenleri yer almaktadır: Hanehalkı fertlerinin yaş grubu, cinsiyet, öğrenim durumu, istihdam durumu ile ilgili değişkenler (mesleği, iktisadi faaliyeti, işteki durumu vb.) ve son bir yılda elde edilen faaliyet ve faaliyet dışı net gelirler.</p>	<p>Yıllık</p> <p>Bölge düzeyinde kesit olarak mikro veride 26 istatistikî bölge düzeyinde erişilebilmektedir.</p>
2	Yoksulluk	Yukarıdaki ile aynı.	<ul style="list-style-type: none"> Mutlak yoksulluk oranı (işgücü durumuna göre) - İşgücü dışında kalan fertler (nedenlerine göre) - İşsiz fertler - İstihdamdaki fertler - İşteki durum (biçimine göre) - Sosyal güvenceye sahip olma durumu - Kayıtlı - Kayıtdışı - Sektör - Tarım - Sanayi - Hizmet 	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: TÜİK Yoksulluk İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013

Tablo VI-2 Demografik Özelliklere ve İşgücü Durumuna Göre Görelî Yoksulluk Oranı

	Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge (cinsiyete göre)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı	
3	Yoksulluk	<ul style="list-style-type: none"> Yaşama standardı hakkı. -Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -İHEB Md. 25 -ESoKHUS Md. 11 -CEDAW Md. 4 -PEEP Md.6 <p>Atıfta Bulunulan Ulusal Politika Metinleri:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Ulusal İstihdam Stratejisi -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023) 	<ul style="list-style-type: none"> Yoksulluk riski; (yaş grubu, eğitim düzeyi ve hanetipine göre) - 15 yaşından küçük - 15-24 yaş grubu - 25-49 yaş grubu - 50-64 yaş grubu - 65 yaş ve üzeri - 15-64 yaş grubu - Okur-yazar olmayanlar - Bir okul bitirmeyenler - Lise altı eğitimliler - Lise ve dengi okul mezunları - Yükseköğretim mezunları - Tek kişilik hanehalkı - Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı - Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile - Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile - Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile - En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı - Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı 	TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) Eşdeğer medyan gelirin %50 düzeyinin altında kalan nüfus oranı	GYKA'nın amacı gelir dağılımı yanında yaşam koşulları, sosyal dışlanma ve görelî gelir yoksulluğu gibi konularda veri üretilmesidir. Anket formunun içeriği ve uygulamada Eurostat standartları sağlanmıştır. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, faaliyet gelirleri (1. maaş, ücret, yevmiye gelirleri, 2. müteşebbis gelirleri): ve faaliyet dışı gelirleri (1. Gayri menkul gelirleri, 2. Menkul kıymet gelirleri, 3. Karşılıksız transfer gelirleri, 4. Sosyal transferler ve 5. Hanehalkları arasında transferler) olarak detaylı biçimde sunmaktadır. Gelir dışında fertlerin sağlık, eğitim, konut, medeni durumları, istihdam durumları ve iş geçmiş deneyimlerine dair bilgiye erişmek mümkündür.	Yıllık	Bölge düzeyinde panel ve kesit olarak veriye 26 istatistiki bölge düzeyinde erişilebilmektedir.
4	Yoksulluk	<i>Yukarıdaki ile aynı.</i>	<ul style="list-style-type: none"> Yoksulluk riski (işgücü durumuna göre) - İşgücü dışında kalan fertler (nedenlerine göre) - İşsiz fertler - İstihdamdaki fertler - İşteki durum (biçimine göre) - Sosyal güvenceye sahip olma durumu <ul style="list-style-type: none"> o Kayıtlı o Kayıtdışı - Sektör <ul style="list-style-type: none"> o Tarım o Sanayi o Hizmet 	<i>Yukarıdaki ile aynı.</i>	<i>Yukarıdaki ile aynı.</i>	<i>Yukarıdaki ile aynı.</i>	

Kaynak: TÜİK Yoksulluk İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013

Tablo VI-3 Demografik Özelliklere ve İşgücü Durumuna Göre Maddi Yoksunluk Oranı

	Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge (cinsiyete göre)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Sıklığı	Toplama
5	Yoksulluk	<ul style="list-style-type: none"> Yaşama standardı hakkı. Elverişli konut hakkı. -Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -İHEB Md. 25 -ESoKHUS Md. 11 -CEDAW Md. 4 -PEEP Md.6 -AB 2020 <p>Atıfta Bulunulan Ulusal Politika Metinleri:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Ulusal İstihdam Stratejisi -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023) 	<ul style="list-style-type: none"> Maddi yoksunluk oranı - Ciddi finansal sıkıntıyla karşı karşıya olan insanların oranı (aşağıda belirtilen 9 maddeden en az 4 tanesini ekonomik nedenlerle karşılayamayan/mahrum olan hanehalklarında yaşayan fertlerin nüfusa oranı) (yaş grubu, eğitim düzeyi ve hanetipine göre) <ol style="list-style-type: none"> Beklenmedik harcamalar Eyden uzakta bir haftalık tatil (tüm aile fertleri için) Ödeme zorluğu (konut kredisi, kira, elektrik, su, doğalgaz vb. faturalar, taksit/borçlar) İki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek (vejeteryanlar için eşdeğer yemek) Evin ısıtma ihtiyacı Çamaşır makinesi Renkli televizyon Telefon (sabit veya mobil) Otomobil <p>Yaş grubu, eğitim düzeyi ve hanetipine göre kategorilerin bilgisi için bkz. Tablo 6-2.</p>	TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA)	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.
6	Yoksulluk	Yukarıdaki ile aynı.	<ul style="list-style-type: none"> Maddi yoksunluk oranı - Ciddi finansal sıkıntıyla karşı karşıya olan insanların oranı <ul style="list-style-type: none"> - İşgücü dışında kalan fertler (nedenlerine göre) - İşsiz fertler - İstihdamdaki fertler - İşteki durum (biçimine göre) - Sosyal güvenceye sahip olma durumu <ul style="list-style-type: none"> o Kayıtlı o Kayıtdışı - Sektör <ul style="list-style-type: none"> o Tarım o Sanayi o Hizmet 	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: TÜİK Yoksulluk İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013

Tablo VI-4 Demografik Özelliklere Göre Sürekli Yoksulluk Oranı

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge (cinsiyete göre)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
7	Yoksulluk <ul style="list-style-type: none"> Yaşama standardı hakkı. -Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -İHEB Md. 25 -ESoKHUS Md. 11 -CEDAW Md. 4 -PEEP Md.6 -AB 2020 <p>Atıfta Bulunan Ulusal Politika Metinleri:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Ulusal İstihdam Stratejisi -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023) -Aile Yardımları 	<ul style="list-style-type: none"> Sürekli yoksulluk oranı - eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin % 60'ı dikkate alınarak belirlenen ve dört yıllık süre boyunca en az iki yılda bu gelirin altında kalan nüfusun oranı (yaş grubu, eğitim düzeyi ve hanetipine göre) <p>Yaş grubu, eğitim düzeyi ve hanetipine göre kategorilerin bilgisi için bkz. Tablo 6-2.</p>	TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) Panel veri seti.	GYKA'nın amacı gelir dağılımı yanında, yaşam koşulları, sosyal dışlanma ve göreceli gelir yoksulluğu gibi konularda veri üretimidir. Anket formunun içeriği ve uygulamada Eurostat standartları sağlanmıştır. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, faaliyet gelirleri (1. maaş, ücret, yevmiye gelirleri, 2. müteşebbis gelirleri): ve faaliyet dışı gelirleri (1. Gayri menkul gelirleri, 2. Menkul kıymet gelirleri, 3. Karşılıksız transfer gelirleri, 4. Sosyal transferler ve 5. Hanehalkları arasında transferler) olarak detaylı biçimde sunmaktadır. Gelir dışında fertlerin sağlık, eğitim, konut, medeni durumları, istihdam durumları ve iş geçmiş deneyimlerine dair bilgiye erişmek mümkündür.	Dört yıllık panel veri Bölge düzeyinde panel ve kesit olarak veriye 26 istatistiki bölge düzeyinde erişilebilmektedir.
8	Yoksulluk	<ul style="list-style-type: none"> Sürekli yoksulluk oranı (işgücü durumuna göre) - İşgücü dışında kalan fertler (nedenlerine göre) - İşsiz fertler - İstihdamdaki fertler - İşteki durum (biçimine göre) - Sosyal güvenceye sahip olma durumu - Kayıtlı - Kayıtdışı - Sektör - Tarım - Sanayi - Hizmet 	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: TÜİK Yoksulluk İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013

Tablo VI-5 Demografik Özelliklere Göre Yoksulluk Açığı

	Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge (cinsiyete göre)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
9	Yoksulluk	<p>Yaşama standardı hakkı.</p> <p>-Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -İHEB Md. 25 -ESoKHUS Md. 11 -CEDAW Md. 4 -PEEP Md.6 -AB 2020</p> <p>Atıfta Bulunan Ulusal Politika Metinleri: -Ulusal İstihdam Stratejisi -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023) -Aile Yardımları</p>	<p>• Yoksulluk açığı- Yoksulluğun derecesi/yoğunluğu hakkında bilgi veren bir endeks olup yoksulların ortalama gelirlerinin yoksulluk sınırına uzaklığından hareketle hesaplanmaktadır (yaş grubu, eğitim düzeyi ve hanetipine göre)</p> <p>Yaş grubu, eğitim düzeyi ve hanetipine göre kategorilerin bilgisi için bkz. Tablo 6-2.</p>	TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA)	<p>GYKA'nın amacı gelir dağılımı yanında, yaşam koşulları, sosyal dışlanma ve göreceli gelir yoksulluğu gibi konularda veri üretilmesidir. Anket formunun içeriği ve uygulamada Eurostat standartları sağlanmıştır.</p> <p>Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, faaliyet gelirleri (1. maaş, ücret, yevmiye gelirleri, 2. müteşebbis gelirleri): ve faaliyet dışı gelirleri (1. Gayri menkul gelirleri, 2. Menkul kıymet gelirleri, 3. Karşılıksız transfer gelirleri, 4. Sosyal transferler ve 5. Hanehalkları arasında transferler) olarak detaylı biçimde sunmaktadır.</p> <p>Gelir dışında fertlerin sağlık, eğitim, konut, medeni durumları, istihdam durumları ve iş geçmiş deneyimlerine dair bilgiye erişmek mümkündür.</p>	Yıllık
10	Yoksulluk	Yukarıdaki ile aynı.	<p>• Yoksulluk açığı (işgücü durumuna göre)</p> <p>- İşgücü dışında kalan fertler (nedenlerine göre) - İşsiz fertler - İstihdamdaki fertler - İşteki durum (biçimine göre) - Sosyal güvenceye sahip olma durumu - Kayıtlı - Kayıtdışı - Sektör - Tarım - Sanayi - Hizmet</p>	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: TÜİK Yoksulluk İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013

Tablo VI-6 Hastalık/Sağlık Bakımı Yardımları

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge (cinsiyete göre)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
1 Sosyal Koruma	<ul style="list-style-type: none"> Sağlıklı yaşam hakkı. -Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -Erişilebilirlik -Kapsayıcılık -İHEB Md. 22, 25 -ESoKHUS Md. 9, 10 -CEDAW Md. 11, 14 -PEEP Md.6 -BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 9, 28 -BM Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 26,27 <p>Atıfta Bulunulan Ulusal Politika Metinleri:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023) 	<ul style="list-style-type: none"> Hastalık/sağlık bakım yardımlarının toplam sosyal yardımlar içinde oranı Hastalık/sağlık bakım yardımı (aynı/nakdi) yararlanıcılarının sayısı ve oranı (cinsiyet, yaş grubu, hanetipine ve yardım türüne göre) Hastalık/sağlık bakım ortalama yardım miktarı (aynı/nakdi) (cinsiyet, yaş grubu, hanetipine ve yardım türüne göre) 	Veri kaynakları: Sosyal Güvenlik Kurumu, Türkiye İş Kurumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Banka Vakıf Sandıkları, Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü, Belediyeler, Dernekler ve Vakıflar.	Sorumlu kurumun veri tabanından talep edilerek TÜİK tarafından derleniyor.	Yıllık Derlenen değişkenler: Emekli maaşları, dul/yetim aylıkları, engelli/malül aylıkları, işsizlik ödemeleri, yataklı ve ayakta tedavi harcamaları, eczacılık ürünleri harcamaları, rehabilitasyon ve barınma harcamaları, cenaze yardımları, doğum yardımı, doğum izni ödemeleri, işgücü yetiştirme kurs giderleri, kursiyer harçlıkları vb. değişkenleri kapsamaktadır.

Kaynak: TÜİK Sosyal Koruma İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040

Tablo VI-7 Engellilik Bakımı Yardımları

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
2 Sosyal Koruma	<ul style="list-style-type: none"> Sağlıklı yaşam hakkı. -Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -Erişilebilirlik -Kapsayıcılık -İHEB Md. 22, 25 -ESoKHUS Md. 9, 10 -CEDAW Md. 11, 14 -PEEP Md.6 -BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 9, 28 -BM Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 26,27 <p>Atıfta Bulunulan Ulusal Politika Metinleri:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023) 	<ul style="list-style-type: none"> Engellilik bakım yardımlarının toplam sosyal yardımlar içinde oranı Engellilik bakım yardımı (aynı/nakdi) yararlanıcılarının sayısı ve oranı (cinsiyet, yaş grubu, hanetipine ve yardım türüne göre) Engellilik bakım ortalama yardım miktarı (aynı/nakdi) (cinsiyet, yaş grubu, hanetipine ve yardım türüne göre) 	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: TÜİK Sosyal Koruma İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040

Tablo VI-8 Yaşlı Bakımı Yardımları

	Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
3	Sosyal Koruma	<ul style="list-style-type: none">Sağlıklı yaşam hakkı.-Onurlu ve yeterli yaşam,-Ayrımcılık yasağı,-Toplumsal cinsiyet eşitliği.-Erişilebilirlik-Kapsayıcılık-İHEB Md. 22, 25-ESoKHUS Md. 9, 10-CEDAW Md. 11, 14-PEEP Md.6-BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 9, 28-BM Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 26,27 Atıfta Bulunulan Ulusal Politika Metinleri: <ul style="list-style-type: none">-Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023)	<ul style="list-style-type: none">Yaşlılık yardımlarının toplam sosyal yardımlar içinde oranıYaşlılık bakım yardımı (ayni/nakdi) yararlanıcılarının sayısı ve oranı (cinsiyet, yaş grubu, hanetipine ve yardım türüne göre)Yaşlılık bakım ortalama yardım miktarı (ayni/nakdi) (cinsiyet, yaş grubu, hanetipine ve yardım türüne göre)	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: TÜİK Sosyal Koruma İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040

Tablo VI-9 Dul/Yetim Yardımları

	Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
4	Sosyal Koruma	<ul style="list-style-type: none">Sağlıklı yaşam hakkı.-Onurlu ve yeterli yaşam,-Ayrımcılık yasağı,-Toplumsal cinsiyet eşitliği.-Erişilebilirlik-Kapsayıcılık-İHEB Md. 22, 25-ESoKHUS Md. 9, 10-CEDAW Md. 11, 14-PEEP Md.6-BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 9, 28-BM Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 26,27 Atıfta Bulunulan Ulusal Politika Metinleri: <ul style="list-style-type: none">-Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023)	<ul style="list-style-type: none">Dul/Yetim yardımlarının toplam sosyal yardımlar içinde oranıDul/Yetim bakım yardımı (ayni/nakdi) yararlanıcılarının sayısı ve oranı (cinsiyet, yaş grubu, hanetipine ve yardım türüne göre)Dul/Yetim bakım ortalama yardım miktarı (ayni/nakdi) (cinsiyet, yaş grubu, hanetipine ve yardım türüne göre)	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: TÜİK Sosyal Koruma İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040

Tablo VI-10 Aile/Çocuk Yardımları

	Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
5	Sosyal Koruma	<ul style="list-style-type: none"> Sağlıklı yaşam hakkı. -Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -Erişilebilirlik -Kapsayıcılık -İHEB Md. 22, 25 -ESoKHUS Md. 9, 10 -CEDAW Md. 11, 14 -PEEP Md.6 -BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 9, 28 -BM Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 26,27 Atıfta Bulunan Ulusal Politika Metinleri: -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023)	<ul style="list-style-type: none"> Aile/çocuk yardımlarının toplam sosyal yardımlar içinde oranı Aile/çocuk yardımı (ayni/nakdi) yararlanıcılarının sayısı ve oranı (cinsiyet, yaş grubu, hanetipine ve yardım türüne göre) Aile/çocuk ortalama yardım miktarı (ayni/nakdi) (cinsiyet, yaş grubu, hanetipine ve yardım türüne göre) 	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: TÜİK Sosyal Koruma İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040

Tablo VI-11 İşsizlik Yardımları

	Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
6	Sosyal Koruma	<ul style="list-style-type: none"> Sağlıklı yaşam hakkı. Yaşam standardı hakkı. Çalışma hakkı. -Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -Erişilebilirlik -Kapsayıcılık -İHEB Md. 22, 25 -ESoKHUS Md. 9, 10 -CEDAW Md. 11, 14 -PEEP Md.6 -BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 9, 28 -BM Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 26,27 Atıfta Bulunan Ulusal Politika Metinleri: -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023)	<ul style="list-style-type: none"> İşsizlik yardımlarının toplam sosyal yardımlar içinde oranı İşsizlik yardımı (ayni/nakdi) yararlanıcılarının sayısı ve oranı (cinsiyet, yaş grubu, hanetipine ve yardım türüne göre) İşsizlik ortalama yardım miktarı (ayni/nakdi) (cinsiyet, yaş grubu, hanetipine ve yardım türüne göre) 	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: TÜİK Sosyal Koruma İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=104

Tablo VI-12 Konut Yardımları

	Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Sıklığı	Toplama
7	Sosyal Koruma	<ul style="list-style-type: none">Sağlıklı yaşam hakkı.Yaşam standardı hakkı. <p>-Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -Erişilebilirlik -Kapsayıcılık -İHEB Md. 22, 25 -ESoKHUS Md. 9, 10 -CEDAW Md. 11, 14 -PEEP Md.6 -BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 9, 28 -BM Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 26,27</p> <p>Atrfta Bulunulan Ulusal Politika Metinleri:</p> <p>-Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023)</p>	<ul style="list-style-type: none">Konut yardımlarının toplam sosyal yardımlar içinde oranıKonut yardımı (ayni/nakdi) yararlanıcılarının sayısı ve oranı (cinsiyet, yaş grubu, hanetipine ve yardım türüne göre)Konut ortalama yardım miktarı (ayni/nakdi) (cinsiyet, yaş grubu, hanetipine ve yardım türüne göre)	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	

Kaynak: TÜİK Sosyal Koruma İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040

B. Önerilen Göstergeler

Tablo VI-13 Sosyal Dışlanmaya Karşı Diğer Yardımlar

	Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
8	Sosyal Koruma	<ul style="list-style-type: none">Sağlıklı yaşam hakkı.Yaşam standardı hakkı.Erişebilirlik.Kapsayıcılık. <p>-Onurlu ve yeterli yaşam, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. Kapsayıcılık -İHEB Md. 22, 25 -CEDAW Md. 11, 14 -BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 9, 28 -BM Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 26,27</p> <p>Atrfta Bulunulan Ulusal Politika Metinleri: -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023)</p>	<ul style="list-style-type: none">Sosyal dışlanma b.y.s yardımlarının toplam sosyal yardımlar içinde oranıSosyal dışlanma b.y.s (aynı/nakdi) yararlanıcılarının sayısı ve oranı (cinsiyet, yaş grubu, hanetipine ve yardım türüne göre)Sosyal dışlanma b.y.s ortalama yardım miktarı (aynı/nakdi) (cinsiyet, yaş grubu, hanetipine ve yardım türüne göre)	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: TÜİK Sosyal Koruma İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040

Tablo VI-14 Çalışma Standartlarına İlişkin Önleyici Sosyal Koruma Göstergeleri

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
9 Önleyici Sosyal Koruma	<ul style="list-style-type: none"> Yaşama standardı hakkı Sosyal güvenlik hakkı. Erişilebilirlik Kapsayıcılık <p>-Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -İHEB Md. 25 -ESoKHUS Md. 11 -CEDAW Md. 4 -PEEP Md.6 -AB 2020</p> <p>Atrfta Bulunulan Ulusal Politika Metinleri:</p> <p>-Ulusal İstihdam Stratejisi -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023) -Aile Yardımları</p>	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal güvenceye sahip olmayan çalışanların, yaş grubuna, cinsiyete, istihdam biçimine ve sektöre göre dağılımı Asgari ücretin cömertliği: <ul style="list-style-type: none"> Normal asgari ücretin belirlendiği seviyenin ölçülmesi; Asgari ücretin evrenselliği: <ul style="list-style-type: none"> Cinsiyete göre ve hanetipine göre asgari ücretin altında ücret alan çalışanların oranı Haftalık fazla mesai çalışma saatlerine konulan belirlenmiş zaman sınırı Fazla mesai için gerekli ücret primi; Geceleri yapılan işe konulan belirlenmiş zaman sınırı Geceleri yapılan işte ödenen ücret primi Ücretli yıllık izin süresi: Yasal olarak garantili ücretli yıllık izin süresi. 	<p>1. TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA)</p> <p>2. Mevzuat İş Kanunu ve ilgili Yönetmelikler</p>	<p>GYKA’nın amacı gelir dağılımı yanında, yaşam koşulları, sosyal dışlanma ve görelî gelir yoksulluğu gibi konularda veri üretilmesidir. Anket formunun içeriği ve uygulamada Eurostat standartları sağlanmıştır.</p>	<p>1. Yıllık: Bölge düzeyinde panel ve kesit olarak veriye 26 istatistikî bölge düzeyinde erişilebilmektedir.</p> <p>2. T. C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi</p>

Kaynak: TÜİK Yoksulluk İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi:

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6249&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

Tablo VI-15 İşsizlik Ödemesine İlişkin Önleyici Sosyal Koruma Göstergeleri

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
9 Önleyici Sosyal Koruma	<ul style="list-style-type: none"> Yaşama standardı hakkı Çalışma hakkı. Erişilebilirlik Kapsayıcılık <p>-Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -iHEB Md. 25 -ESoKHUS Md. 11 -CEDAW Md. 4 -PEEP Md.6 -AB 2020</p> <p>Atıfta Bulunulan Ulusal Politika Metinleri: -Ulusal İstihdam Stratejisi -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023) -Aile Yardımları</p>	<ul style="list-style-type: none"> İşsizlik yardımlarının süresi: -İşsizlik ödeneği hükmünün garanti edildiği asgari süre Bakmakla yükümlü olunan çocukları olanlar için ek yardım sağlanıp sağlanmadığı ve ödeneğin uzatılıp uzatılmadığı Cömertlik: İşsizlik ödeneği miktarı Fiili olarak işsizlik ödeneğinden yararlananların cinsiyete göre işsiz sayıları içindeki oranı 	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: TÜİK Yoksulluk İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6249&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

Tablo VI-16 Ebeveynlik İznine Dair Önleyici Sosyal Koruma Göstergeleri

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
10 Önleyici Sosyal Koruma	<ul style="list-style-type: none"> Yaşama standardı hakkı Çalışma hakkı. Erişilebilirlik Kapsayıcılık <p>-Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -iHEB Md. 25 -ESoKHUS Md. 9 ve 11 -CEDAW Md. 11 -ILO 102 -ASŞ Fıkra 8 -AİHS 34</p> <p>Atıfta Bulunulan Ulusal Politika Metinleri: -Ulusal İstihdam Stratejisi -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023) -İş Kanunu Md. 74</p>	<ul style="list-style-type: none"> Ücretli doğum izninin süresi: Ücretli doğum izninin garanti edildiği asgari süre Cömertlik: Ücretli doğum izni süresi boyunca ödenen tutarın yararlanıcının önceki kazancına oranı (fiili olarak ölçülmesi) Ücretli babalık izninin süresi : Ücretli babalık izninin garanti edildiği asgari süre Cömertlik: Ücretli babalık izni süresi boyunca ödenen tutarın yararlanıcının önceki kazancına oranı (fiili olarak ölçülmesi) 	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: Yukarıdaki ile aynı.

Tablo VI-17 Hastalık İznine Dair Önleyici Sosyal Koruma Göstergeleri

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
11 Önleyici Sosyal Koruma	<ul style="list-style-type: none"> Yaşama standardı hakkı Çalışma hakkı. Sosyal güvenlik standardı Erişilebilirlik Kapsayıcılık <p>-Onurlu ve yeterli yaşam, -Sosyal güvenlik standardı -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -İHEB Md. 25 -ESoKHUS Md. 9 ve 11 -CEDAW Md. 11 -ILO 102 -ASŞ Fıkra 8 -AİHS 34</p> <p>Atıfta Bulunulan Ulusal Politika Metinleri: -Ulusal İstihdam Stratejisi -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023) -İş Kanunu Md. 74</p>	<ul style="list-style-type: none"> Ücretli hastalık izninin garanti edildiği asgari süre Hastalık için ödenmiş hastalık izni ödeneklerinin ücrete oranı; Ebeveynlerin hastalığı için ücretli hastalık izni ödeneğinin asgari süresi Ebeveynlerin hastalığı için ödenmiş hastalık izni ödeneklerinin ücrete oranı; Çocukların hastalığı için ücretli hastalık izninin garanti edildiği asgari süre Çocukların hastalığı için ödenmiş hastalık izni ödeneklerinin ücrete oranı. 	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: Yukarıdaki ile aynı.

Tablo VI-18 Engellilik ve İş Kazalarına Dair Önleyici Sosyal Koruma Göstergeleri

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
12 Önleyici Sosyal Koruma	Yukarıdaki ile aynı.	<ul style="list-style-type: none"> Engellilik yardımlarının cömertliği: Çalışma kapasitesi kaybı için engellilik yardımlarının ödendiği asgari seviye Bağımlı çocukları olanlar için ek ödenek: Bağımlı çocukları olan yararlanıcılara ek bir yardım sağlanıp sağlanmadığı (fiili olarak alanların oranı) İş kazası tazminatında asgari seviye Bakmakla yükümlü olduğu çocukları olan yararlanıcılara ek yardım sağlanıp sağlanmadığını ölçmek (fiili olarak alanların oranı) 	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: TÜİK Yoksulluk İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi:

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6249&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

Tablo VI-19 Hanede Bakıma İhtiyacı Olan Fertlerin Özelliklerine Göre Mutlak Yoksulluk Oranı

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge (cinsiyete göre)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı		
1	Yoksulluk	<ul style="list-style-type: none"> Yeterli beslenme hakkı. Yaşama standardı hakkı. <p>-Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği.</p> <p>-İHEB Md. 25 -ESoKHUS Md. 11 -CEDAW Md. 4 -PEEP Md.6</p> <p>Atrfta Bulunulan Ulusal Politika Metinleri:</p> <p>-Ulusal İstihdam Stratejisi -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Mutlak yoksulluk oranı (yaş grubu, eğitim düzeyi ve genişletilmiş hanetipine göre) 65 yaş ve üzeri yaşta bir yetişkinin olduğu tek yetişkinli haneler; Bakıma ihtiyacı olan çocukların bulunduğu hanelerde çocuk yaşına göre gruplandırılmış geniş haneler Bakıma ihtiyacı olan çocukların bulunduğu hanelerde çocuk yaşına göre gruplandırılmış diğer haneler 	TÜİK, Hanehalkı Tüketim Harcamaları (Bütçe) Anketi (HBA)	Gıda ve Gıda + gıda dışı yoksulluk sınırına göre yoksul nüfus oranı	HBA 2002 yılından Türkiye’de hanehalkı düzeyinde tüketim harcaması bilgisini derlemektedir. Tüketim harcaması kapsamında; hanehalklarının anket ayı içinde yaptığı satın alımlar, kendi üretiminden tüketimi, çalışan hanehalkı fertlerinin işyerinden aynı gelir olarak getirdikleri, hanehalkının hediye/yardım etmek amacıyla satın aldıkları ile son bir yıl içinde satın alınan otomobil, beyaz eşya, bilgisayar, televizyon, kamera, mobilya, klima vb. dayanıklı tüketim mallarına yapılan harcamaların aylık ortalaması bilgileri alınmıştır.	Yıllık

Kaynak: TÜİK Yoksulluk İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013

Tablo VI-20 Hanede Bakıma İhtiyacı Olan Fertlerin Özelliklerine Göre Göreli Yoksulluk Oranı ve Maddi Yoksunluk Oranı

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge (cinsiyete göre)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı	
2	Yoksulluk	<ul style="list-style-type: none"> Yaşama standardı hakkı. -Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -İHEB Md. 25 -ESoKHUS Md. 11 -CEDAW Md. 4 -PEEP Md.6 <p>Atıfta Bulunan Ulusal Politika Metinleri:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Ulusal İstihdam Stratejisi -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023) 	<ul style="list-style-type: none"> - Yoksulluk riski; (yaş grubu, eğitim düzeyi ve genişletilmiş hanetipine göre) - 65 yaş ve üzeri yaşta bir yetişkinin olduğu tek yetişkinli haneler; - Bakıma ihtiyacı olan çocukların bulunduğu hanelerde çocuk yaşına göre gruplandırılmış çekirdek haneler - Bakıma ihtiyacı olan çocukların bulunduğu hanelerde çocuk yaşına göre gruplandırılmış geniş haneler - Bakıma ihtiyacı olan çocukların bulunduğu hanelerde çocuk yaşına göre gruplandırılmış diğer haneler 	TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) Eşdeğer medyan gelirin %50 - %60 düzeyinin altında kalan nüfus oranı	GYKA'nın amacı gelir dağılımı yanında, yaşam koşulları, sosyal dışlanma ve görece gelir yoksulluğu gibi konularda veri üretmesidir. Anket formunun içeriği ve uygulamada Eurostat standartları sağlanmıştır. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, faaliyet gelirleri (1. maaş, ücret, yevmiye gelirleri, 2. müteşebbis gelirleri): ve faaliyet dışı gelirleri (1. Gayri menkul gelirleri, 2. Menkul kıymet gelirleri, 3. Karşılıksız transfer gelirleri, 4. Sosyal transferler ve 5. Hanehalkları arasında transferler) olarak detaylı biçimde sunmaktadır. Gelir dışında fertlerin sağlık, eğitim, konut, medeni durumları, istihdam durumları ve iş geçmiş deneyimlerine dair bilgiye erişmek mümkündür.	Yıllık Bölge düzeyinde panel ve kesit olarak veriye 26 istatistikî bölge düzeyinde erişilebilmektedir.
3	Yoksulluk	<ul style="list-style-type: none"> Yaşama standardı hakkı. Elverişli konut hakkı. -Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -İHEB Md. 25 -ESoKHUS Md. 9 11 -CEDAW Md. -PEEP Md.6 -AB 2020 <p>Atıfta Bulunan Ulusal Politika Metinleri:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Ulusal İstihdam Stratejisi -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023) -Aile Yardımları 	<ul style="list-style-type: none"> - Maddi yoksunluk oranı - Ciddi finansal sıkıntıyla karşı karşıya olan insanların oranı (aşağıda belirtilen 9 maddeden en az 4 tanesini ekonomik nedenlerle karşılayamayan/mahrum olan hanehalklarında yaşayan fertlerin nüfusa oranı) (yaş grubu, eğitim düzeyi ve genişletilmiş hanetipine göre) - 65 yaş ve üzeri yaşta bir yetişkinin olduğu tek yetişkinli haneler; - Bakıma ihtiyacı olan çocukların bulunduğu hanelerde çocuk yaşına göre gruplandırılmış geniş haneler - Bakıma ihtiyacı olan çocukların bulunduğu hanelerde çocuk yaşına göre gruplandırılmış diğer haneler 	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: TÜİK Yoksulluk İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013

Tablo VI-21 Çok Boyutlu Yoksulluk Oranı (MPI)

	Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge (cinsiyete göre)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
4	Yoksulluk	<ul style="list-style-type: none"> Yaşama standardı hakkı. Elverişli konut hakkı. -Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -İHEB Md. 25 -ESoKHUS Md. 9 11 -CEDAW Md. -PEEP Md.6 -AB 2020 Atıfta Bulunulan Ulusal Politika Metinleri: -Ulusal İstihdam Stratejisi -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023) -Aile Yardımları	<ul style="list-style-type: none"> Sağlık, eğitim ve yaşam standardı olarak üç boyuttan oluşan UNDP tarafından hazırlanan çok boyutlu yoksulluk oranının Türkiye için de hesaplanması çok önemlidir. Gerekli tüm veri bilgisi TÜİK GYKA veri setinde mevcuttur. MPI, 2019 İnsani Gelişme Raporunda 101 gelişmekte olan ülke için hesaplanmıştır. Ancak Türkiye bu ülkeler içinde yer almamaktadır. 	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: TÜİK Yoksulluk İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013

Tablo VI-22 Sosyal Yardımlarda Erişilebilirlik ve Kapsayıcılığa İlişkin Göstergeler

	Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge (cinsiyete göre)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
5	Sosyal Koruma	<ul style="list-style-type: none"> Sağlıklı yaşam hakkı. Yaşam standardı hakkı. Erişilebilirlik. Kapsayıcılık. -Onurlu ve yeterli yaşam, -Ayrımcılık yasağı, -Toplumsal cinsiyet eşitliği. -Erişilebilirlik -Kapsayıcılık -İHEB Md. 22, 25 -ESoKHUS Md. 9, 10 -CEDAW Md. 11, 14 -PEEP Md.6 -BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 9, 28 -BM Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşme Md. 26,27 Atıfta Bulunulan Ulusal Politika Metinleri: -Kadının Güçlenmesi Strateji ve Eylem Planı (KGSEP 2018-2023)	Yardım türlerine göre sosyal yardımlardan yararlanan ancak yoksulluk sınırı altında kalan fertlerin oranı - Hastalık/sağlık bakımı - Engellilik, - Yaşlılık, - Dul/yetim, - Aile/çocuk, - İşsizlik, - Konut, - Sosyal dışlanma	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.	Yukarıdaki ile aynı.

Kaynak: TÜİK Sosyal Koruma İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040

Kavramlar ve Teknik Terimler

Görelî yoksulluk: Toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir veya harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı görelî anlamda yoksul sayılmaktadır. Refah ölçüsü olarak amaca göre harcama veya gelir düzeyi seçilebilir. TÜİK gelire dayalı görelî yoksulluk hesaplaması yapmaktadır. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirlere göre 4 ayrı görelî yoksulluk sınırı hesaplanmaktadır;

- Medyan gelirin % 40’ı,
- Medyan gelirin % 50’si,
- Medyan gelirin % 60’ı,
- Medyan gelirin % 70’i

Yoksulluk riski altında olanlar: Bu sınırların altında eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine sahip olanlar yoksulluk riski altındaki nüfus olarak tanımlanmaktadır.

Yoksulluk oranı: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri yoksulluk sınırının altında olanların (yoksulluk riski altında olan nüfusun) toplam nüfus içindeki oranıdır.

Yoksulluk açığı: Yoksulluğun derecesi/yoğunluğu hakkında bilgi veren bir endeks olup yoksulların ortalama gelirlerinin yoksulluk sınırına uzaklığından hareketle hesaplanmaktadır. Yoksulluk açığının 100’e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu ifade etmektedir.

Yoksulluk açığı = ((Yoksulluk sınırı - Yoksulların EFB medyan geliri) / Yoksulluk sınırı) * 100 formülüne göre hesaplanmıştır.

Sürekli yoksulluk riski altında olanlar: Dört yıllık panel veri kullanılarak hesaplanan “sürekli yoksulluk” oranı, son yılda ve önceki üç yıldan en az ikisinde yoksulluk riski altında olanlar olarak tanımlanmaktadır. **Sürekli yoksulluğun** hesaplanmasında eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirin % 60’ı dikkate alınmaktadır.

Maddî yoksunluk: Ciddi finansal sıkıntıyla karşı karşıya olan insanların oranı olarak tanımlanan maddî yoksunluk; belirlenmiş 9 maddeden en az 4 tanesini ekonomik nedenlerle karşılayamayan/mahrum olan hanehalklarında yaşayan fertlerin nüfusa oranıdır.

1. Beklenmedik harcamalar
2. Evden uzakta bir haftalık tatil (tüm aile fertleri için)
3. Ödeme zorluğu (konut kredisi, kira, elektrik, su, doğalgaz vb. faturalar, taksit/borçlar)
4. İki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek (vejeteryanlar için eşdeğer yemek)
5. Evin ısınma ihtiyacı
6. Çamaşır makinesi
7. Renkli televizyon
8. Telefon (sabit veya mobil)
9. Otomobil

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ASPB, (2014), "Improving Conditional Cash Transfers Programme in Turkey", Policy Paper, Ankara: ASPB.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ASPB, (2012), "Qualitative And Quantitative Analysis of Impact of Conditional Cash Transfer Program in Turkey", Project Report.
- Alkire, Sabina, James E. Foster, Suman Seth, Maria Emma Santos, José Roche, and Paola Ballon. (2015) "Multidimensional poverty measurement and analysis: Chapter 5-the Alkire-Foster counting methodology.": Oxford University Press, Oxford.
- Atkinson, A. B., Marlier, E., Montaigne, F., & Reinstadler, A. (2010). Income poverty and income inequality. *Income and living conditions in Europe*, 101.
- Avrupa Birliği Konseyi, Taslak Konsey Sonuçları Üye Devletler ve AB kurumları Pekin Eylem Platformu - Kadın ve Yoksulluğa İlişkin Göstergeler", Brüksel, 30 Ekim 2007 (<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/07/ST13/st13947.en07.pdf>).
- Beito, D. T. (2000) *From mutual aid to the welfare state: fraternal societies and social services, 1890 -1967*, Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Buğra, A. (2020) "Politics of Social Policy in a Late Industrializing Country: The Case of Turkey", *Development and Change*, 51(2): 442-462.
- Dünya Bankası. 2000. "Turkey Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study," Report No. 20029-TU, Washington DC: World Bank.
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1770>
- EIGE (2016) "Poverty, gender and intersecting inequalities in the EU: Review of the implementation of Area A: Women and Poverty of the Beijing Platform for Action.", Publication Office of the European Union, Luxembourg.
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1768>
- ILSTAT, Uluslararası Çalışma Örgütü İstatistik Veri Tabanı.
- ILSTAT. (2019). *Statistics on the Working Poor*. <https://ilostat.ilo.org/topics/working-poor/>
- İlkaracan, İ. ve Değirmenci S. (2013), "The Impact of Household Labor Supply Structure on Poverty and Income Inequality" Topics in Middle Eastern and North African Economies, Vol. 15 (2), syf 121-133.
- OECD (2009) Social Protection, Poverty Reduction and Pro-Poor Growth' Policy Note: Paris <https://www.oecd.org/dac/povertyreduction/43573310.pdf>
- OECD Sosyal Koruma Veri Tabanı.

- Özşuca, Ş. T. ve G. Toksöz (2003), Sosyal Koruma Yoksunluğu Enformel Sektör ve Küçük İşletmeler, Ankara: Ankara Üniversitesi yayınları.
- Palier, B. ve C. Martin (2008) “From ‘a Frozen Landscape’ to Structural Reforms: The Sequential Transformation of Bismarckian Welfare Systems”, Reforming the Bismarckian Welfare Systems (eds. B. Palier ve C. Martin) içinde, Oxford: Blackwell Publishing, s. 1-20.
- Pearce, D. (1978). “The Feminization of Poverty: Women, Work and Welfare.” *Urban and Social Change Review* 11(1): 28-36.
- Strier, R. (2019) “Resisting Neoliberal Social Work Fragmentation: The Wall-to-Wall Alliance”, *Social Work* 64(4): 339-345.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi:
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6249&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Toksöz G. ve E. Memiş, (2018) *İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması*, CEİD <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/171>
- Toksöz, G. (2020) *İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması: 2017-2020 Güncellemesi*, CEİD <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/978>
- Toksöz, G. ve Ö. Özateş (2015) Sosyal İçerme Alanında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Kurumsal Kapasitesinin Geliştirilmesi Projesi Yaşlı ve engellilere yönelik destek, hizmet ve yardımların incelenmesi raporu.
- TÜİK Yoksulluk İstatistikleri
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013
- TÜİK (2020). Sosyal Koruma İstatistikleri Haber Bülteni.
- UN Women. (2015-2016). *Progress of World’s Women 2015-2016: Transforming Economies, Realizing Rights*. New York: UN Women.
<https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1765>
- UNDP. (1997). *Human Development to Eradicate Poverty*. New York: UNDP.
<https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1196>
- Yalçınkaya K. (2017) *Türkiye’de Kamu Sağlık Hizmetlerinde Dönüşüm: Maaş Rejiminden Ücret Rejimine Geçiş*, TODAİE

e-kütüphane

Raporda yer alan kaynaklara ve bu alandaki diğer raporlara erişmek için

Raporda yer alan gösterge ve endeks verilerine erişmek için

veri portalı

eğitim portalı

Rapora ait eğitim videosuna ve diğer CEİD eğitim videolarına erişmek için

Raporun yazarı olan uzmanlara ve diğer uzmanlarımıza erişmek için

uzman havuzu